

Zrównoważony rozwój - aspekty rozwoju społeczności lokalnych

forum inicjatyw rozwojowych

RAMBOLL

Projekt współfinansowany przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego, a także ze środków budżetu Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych

Zrównoważony rozwój

**- aspekty rozwoju
społeczności lokalnych**

Fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych

Białystok 2009

Redakcja:

Magdalena Skup

Recenzja:

dr Arkadiusz Niedźwiecki

Teksty opracowań:

Małgorzata Czerwińska i Piotr Jaśkiewicz, Joanna Godlewska, Bożena M. Dobrzańska, Dariusz Kielczewski, Aleksander Kiryluk, Arkadiusz Niedźwiecki, Stanisław Paniczko, Søren Them Parnas, Katarzyna Śniecińska, Barbara Zabielska

ISBN 978-83-929825-0-0

Druk:

FOTTO Kinga Popko
www.druk123.pl

forum inicjatyw rozwojowych

PARTNER PROJEKTU

Zrównoważony rozwój

- aspekty rozwoju społeczności lokalnych

Projekt współfinansowany przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego, a także ze środków budżetu Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych

Spis treści

Do czytelników- wprowadzenie	5
„Akademia Zrównoważonego Rozwoju”- informacje o projekcie	6
Małgorzata Czerwińska, Piotr Jaśkiewicz	10
<i>Rola działań ekomarketingowych w aktywności i rozwoju przedsiębiorstw</i>	
Joanna Godlewska	15
<i>Edukacja dla zrównoważonego rozwoju</i>	
Bożena M. Dobrzańska	20
<i>Wskaźniki zrównoważonego rozwoju</i>	
Dariusz Kiełczewski	29
<i>Rozwój zrównoważony w skali regionalnej. Środowisko przyrodnicze - czynnik czy bariera rozwoju?</i>	
Aleksander Kiryluk	38
<i>Bioróżnorodność i bioregionalizm jako czynniki zrównoważonego rozwoju Obszarów wiejskich i turystyki w województwie podlaskim</i>	
Arkadiusz Niedźwiecki	48
<i>Jak postrzegano integrację? Model współpracy partnerskiej- geneza</i>	
Stanisław Paniczko	57
<i>Przedsiębiorstwo a środowisko- wdrożenie zasad zrównoważonego rozwoju</i>	
Søren Them Parnas	64
<i>Zrównoważony rozwój w szerszej perspektywie- doświadczenia duńskie</i>	
Katarzyna Śniecińska	73
<i>Znakowanie i certyfikacja produktów ekologicznych w Polsce</i>	
Barbara Zabielska	81
<i>Franczyza a zrównoważony rozwój</i>	
Fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych - obszary działalności	86

Do Czytelników - wprowadzenie

Współpraca i budowanie partnerskich relacji ze społecznością lokalną jest od wielu lat ważnym elementem działalności fundacji Forum Inicjatyw Rozwojowych. Projekty wdrażane przez Forum mają na celu zwrócenie uwagi na aspekt społeczny zrównoważonego rozwoju, który podkreśla uzyskanie równowagi między rozwojem działalności gospodarczej a rozwojem człowieka w kilku płaszczyznach: ekonomicznej, przyrodniczej i społecznej. Zmiany spowodowane pojawieniem się „społeczeństwa ryzyka”, indywidualizacja, detradycjonalizacja i kulturowe procesy globalizacji, wymagają podjęcia działań podnoszących jakość życia człowieka z zachowaniem wartości przyrodniczych i kulturowych. Stąd też próba zachowania harmonii między systemem społecznym, ekonomicznym i przyrodniczym stała się przedmiotem projektu „Akademia Zrównoważonego Rozwoju” oraz publikacji podsumowującej wydarzenia projektowe. Zapewnienie rozwoju zrównoważonego społeczności lokalnych jako myśl przewodnia publikacji, stanowi jednocześnie kierunek rozwoju gospodarczego, akcentujący wartość środowiska, którego istotnym elementem jest człowiek. Dlatego też założeniem „Akademii Zrównoważonego Rozwoju” było uświadomienie uczestnikom istoty wartości kulturowo-środowiskowych przestrzeni, w której funkcjonują. W tym ujęciu zadania Akademii koncentrowały się na trzech obszarach:

- obszar gospodarczy; dotyczący racjonalnego wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych;
- obszar społecznej jakości życia;
- obszar środowiskowy, chroniący krajobraz, dziedzictwo kulturowe i naturalne cechy środowiska.

Uczestnicy projektu „Akademia Zrównoważonego Rozwoju” mieli niepowtarzalną możliwość udziału w zajęciach Akademii, wyjeździe studyjnym do miejsc „zielonych rozwiązań”. Konferencja połączona z wystawą „zielonych technologii” umożliwiła integrację wielu społeczności ze światem nauki i biznesu, a dzięki publikacji sens i pojęcie zrównoważonego rozwoju nabrały szczególnego wymiaru.

Celem publikacji jest zapoznanie czytelników z różnymi aspektami zrównoważonego rozwoju prezentowanymi „Akademii”, które w sposób kompleksowy kształtują naszą rzeczywistość, m. in. przez zapewnienie odpowiedniej jakości życia i pracy w regionach, przywracanie obszarom wiejskim ich pierwotnego charakteru, proekologicznej działalności gospodarczej, podtrzymywanie lokalnych tradycji, w tym kształtowanie współpracy zgodnie z lokalnym charakterem i tradycjami.

Opracowania zamieszczone w niniejszej publikacji nadają dodatkowe znaczenie pojęciu zrównoważonego rozwoju, wskazując, iż jest to nie tylko synonim zachowań „proekologicznych”, ale zasada ta może być utożsamiana z sukcesem i innowacyjnością.

Projekt „Akademia Zrównoważonego Rozwoju”, jak i kolejne inicjatywy prospołeczne fundacji Forum Inicjatyw Rozwojowych, pomagają rozwijać współpracę regionalną, pokazują, że społeczna odpowiedzialność jest jednym z najważniejszych elementów strategii rozwoju obszarów wiejskich, odpowiedzialność, która uwzględnia zarówno interesy społeczne, jak też ochronę środowiska i dziedzictwa kulturowego. Wiadomo, że trudno sprostać wyzwaniom, jakie stoją przed mieszkańcami terenów wiejskich. Dlatego fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych zaprasza do lektury publikacji oraz zachęca do współpracy te społeczności lokalne, które zamierzają wykorzystać własny potencjał z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju.

Marta Małecka- Dobrogowska

Magdalena Skup

Wicedyrektor
Forum Inicjatyw Rozwojowych

Dyrektor
Forum Inicjatyw Rozwojowych

„Akademia Zrównoważonego Rozwoju” - informacje o projekcie

Projekt „Akademia Zrównoważonego Rozwoju” to wspólne przedsięwzięcie fundacji **Forum Inicjatyw Rozwojowych** oraz partnera projektu **Ramboll DK** (Dania). W okresie 01.11.2008-20.11.2009 zrealizowano szereg działań mających na celu podniesienie świadomości ekologicznej oraz promocję obywatelskich postaw proekologicznych.

W ramach projektu zrealizowane zostały programy szkoleniowe skierowane do 40 przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych oraz przedstawicieli małych i średnich przedsiębiorstw. W ramach 256 godzin szkoleń uczestnicy podnieśli wiedzę z zakresu m.in.: „Teorii i praktyki zrównoważonego rozwoju”, „Zielonych miejsc pracy”, „Zielonych zamówień publicznych”, „Ekofundrisingu- pozyskiwanie środków na projekty ekologiczne”, Modeli współpracy partnerskiej”, „Praktycznych aspektów zrównoważonego rozwoju w funkcjonowaniu JST i firm”.

Zdjęcie 1.

Szkolenie AZR, „Trzy Sosny”, Ignatki- Osiedle czerwiec 2009r.

Źródło: opracowanie własne.

We wrześniu 2009r. 10 liderów zrównoważonego rozwoju uczestniczyło w wyjeździe studyjnym połączonym z wymianą dobrych praktyk. Wyjazd dotyczył prezentacji praktycznych rozwiązań w działalności samorządów, firm oraz NGOs, był okazją do wymiany doświadczeń i nawiązania współpracy. Miejsca, które odwiedzili liderzy to m.in.:

- Trzciannie- Urząd Gminy Trzciannie: energetyczne wykorzystanie biomasy;
- Woźnawieś- Zagroda Kuwasy: ekologiczna oczyszczalnia ścieków;

- Stary Folwark- Muzeum Wigier: pompa ciepła, prelekcja dot. działań Wigierskiego Parku Narodowego na rzecz zrównoważonego rozwoju;
- Krzywe- Dyrekcja Parku Wigierskiego: kolektory słoneczne, ścieżka edukacyjna Wigierskiego Parku Narodowego;
- Suwałki: Suwalski Park Wiatrakowy;
- Wiżajny: „zielone miejsca pracy”, wioska tematyczna: „Biegun sera i zimna”;
- Przełomka: budownictwo ekologiczne: „Dom z gliny”;
- Nowa Wieś Ełcka: kolektory słoneczne;
- Fundacja „NIDA”: Marketing Przedsiębiorstwa Społecznego- działania na rzecz zrównoważonego rozwoju, zwiedzanie i prezentacja „Garncarskiej Wioski”.

Zdjęcie 2.

Wyjazd studyjny AZR, Suwalski Park Wiatrakowy, wrzesień 2009r.

Źródło: opracowanie własne.

Forum Inicjatyw Rozwojowych zorganizowało podsumowującą konferencję: „Forum Zrównoważonego Rozwoju- aspekty rozwoju społeczności lokalnych” połączoną z wystawą „zielonych rozwiązań” oraz spotkaniami kontaktowymi. Wydarzenie odbyło się **19 listopada 2009r.** w Centrum Astoria w Białymstoku. Program konferencji prezentował zagadnienia związane z aspektami ekonomicznymi zrównoważonego rozwoju (przedsiębiorstwa społeczne, ekocertyfikacja, elementy ekonomii społecznej), aspektami przyrodniczymi zrównoważonego rozwoju (wskaźniki zrównoważonego rozwoju, zrównoważony rozwój – szansa, czy ograniczenie rozwojowe) oraz aspektami społecznymi zrównoważonego rozwoju (najlepsze praktyki, prezentacje projektów).

Zdjęcie 3.

**Konferencja AZR: „Forum Zrównoważonego Rozwoju- aspekty rozwoju społeczności lokalnych”
- obrady, Centrum Astoria, Białystok listopad 2009r.**

Źródło: opracowanie własne.

Zdjęcie 4.

**Kadra zarządzająca FIR podczas Konferencji AZR: „Forum Zrównoważonego Rozwoju
- aspekty rozwoju społeczności lokalnych”, Centrum Astoria, Białystok listopad 2009r.**

Źródło: opracowanie własne.

Równoległe do konferencji odbyła się **wystawa „zielonych rozwiązań”** oraz **spotkania kontaktowe** z 10 wystawcami, w tym organizacjami realizującymi „zielone” projekty, wioski tematyczne i przedsiębiorstwa społeczne.

Zdjęcie 5.

Konferencja AZR: „Forum Zrównoważonego Rozwoju- aspekty rozwoju społeczności lokalnych”
- wystawa „zielonych rozwiązań”, Centrum Astoria, Białystok listopad 2009r.

Źródło: opracowanie własne.

Zdjęcie 6.

Konferencja AZR: „Forum Zrównoważonego Rozwoju- aspekty rozwoju społeczności lokalnych”
- rozmowy kontaktowe, Centrum Astoria, Białystok listopad 2009r.

Źródło: opracowanie własne.

Na zakończenie konferencji odbyła się **projekcja filmu „Home”** w reżyserii Y. Arthus- Bertrand (produkcja: L. Besson, Francja 2009).

ROLA DZIAŁAŃ EKOMARKETINGOWYCH W AKTYWNOŚCI I ROZWOJU PRZEDSIĘBIORSTW

Wstęp

W ostatnim czasie społeczeństwo globalne staje się coraz bardziej zaniepokojone stanem środowiska naturalnego. Widząc to zjawisko, firmy zaczęły zmieniać swoje strategie działania, włączając się w nurt nowych, ważnych dla ludzkości spraw. Część przedsiębiorstw szybko zaakceptowała koncepcje systemów zarządzania środowiskowego, wprowadzając ekologiczne rozwiązania do niemal wszystkich działań podejmowanych w ramach własnej organizacji. Niektóre stawiają nieznaczny, opór uznając, że kwestie środowiskowe są ważne, jednak nie mogą przesłaniać zasadniczego celu działalności biznesowej- maksymalizacji zysków. Pomimo coraz bardziej widocznego wpływu spraw środowiskowych na życie człowieka do tej pory zarówno w literaturze światowej, jak i polskiej niewiele jest wzmianek na temat ekomarketingu.

Celem niniejszego opracowania jest próba wypełnienia tej luki poprzez zaprezentowanie podstawowych pojęć, koncepcji oraz przykładów realizacji tej koncepcji, wskazanie na ważność jej podejmowania w działalności gospodarczej oraz przeanalizowanie powodów, dla których firmy decydują się, bądź nie, na taką aktywność.

1. Czym jest ekomarketing?

Wiele osób sądzi, że ekomarketing odnosi się wyłącznie do promocji bądź reklamy produktów ekologicznych. Widząc na opakowaniu wyrobu oznakowania: „Recycling”, „Ozone Friendly” czy „Produkt Przyjazny Środowisku”, kojarzy je najczęściej właśnie z tym terminem. Oczywiście hasła te wpisują się w tę koncepcję, nie obejmują jednak całego spektrum „zielonomarketingowych” działań, jakie można przedsięwziąć w praktyce. Ekomarketing stanowi bowiem pojęcie znacznie szersze, odnoszące się nie tylko do towarów konsumpcyjnych i ich oznakowania, ale także uwzględniające ogół zadań dotyczących dóbr przemysłowych czy działalności usługowej. Przykładem szeroko rozumianego ekomarketingu mogą być choćby kurorty, które promują się, jako miejsca ekoturystyczne, specjalizujące się w „dawaniu turystom możliwości doświadczenia natury”, udowadniające jednocześnie, że pomimo napływu turystów w określonym czasie i miejscu, dzięki

---

¹ Mgr Małgorzata Czerwińska jest pracownikiem Zakładu Marketingu Instytutu Ekonomii i Zarządzania Politechniki Koszalińskiej.

Mgr Piotr Jaśkiewicz jest pracownikiem fundacji Nauka dla Środowiska, Koszalin.

Artykuł przygotowano na podstawie: M. Czerwińska, Zielony marketing- mit czy realna i konieczna strategia działania, w: Przewodnik po zrównoważonym rozwoju, red. E. Zamościńska, Koszalin 2008, s. 89- 94; M. Czerwińska, Znaczenie marketingu ekologicznego w turystyce, w: Marketing w rozwoju turystyki, red. J. Chotkowski, Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2009, s. 195- 203.

odpowiednim, racjonalnym działaniami władz lokalnych, przedsiębiorców z branży turystycznej oraz innych aktorów społeczno- gospodarczych (*stakeholders*), można i trzeba minimalizować negatywne oddziaływanie człowieka na przyrodę.²

Jedną z pierwszych definicji ekomarketingu pojawiła się w 1975 i została „wypracowana” w trakcie warsztatów *Ecological Marketing* zorganizowanych przez Amerykańskie Stowarzyszenie Marketingowe (The American Marketing Association- AMA). W spotkaniu uczestniczyli praktycy, naukowcy, politycy z wielu krajów. Wg ich stanowiska, ekomarketing stanowi naukę o pozytywnych i negatywnych aspektach działalności marketingowej w kontekście zanieczyszczenia środowiska naturalnego. Pojęcie to nie uwzględniało wprawdzie całego, szerokiego „zielonomarketingowego” aspektu, niemniej, co ważne, stało się punktem wyjściowym do zrozumienia istoty ekomarketingu na świecie. Od tamtej pory naukowcy podejmowali wiele prób definiowania tego terminu. Najbardziej powszechna współcześnie jest ta definicja, w której określa się, że ekomarketing (inaczej nazywany marketingiem ekologicznym, środowiskowym, zielonym) polega na uwzględnianiu proekologicznych wymagań klientów w działalności przedsiębiorstwa przy podejmowaniu wszystkich ważniejszych decyzji dotyczących zarówno wytwarzanego przez nie produktu rzeczowego, usługi, proponowanej ceny, realizowanej dystrybucji, tworzonej promocji i zarządzania zasobami ludzkimi, itp. (tzw. ekomarketing-mix).³ Takie podejście zawiera wiele składników „tradycyjnej” definicji marketingowej, w myśl której marketing ma się odnosić do konieczności zaspokajania potrzeb poprzez realizację transakcji wymiennej między sprzedającym a kupującym, niemniej w przeciwieństwie do niej odnosi się też do kwestii ochrony środowiska przyrodniczego. Dzięki „ekomarketingowym” narzędziom można i trzeba edukować społeczeństwo globalne w kierunku odpowiedzialnego i świadomego działania na rzecz już dzisiaj zdegradowanego środowiska. Zielony marketing ma zatem stać się swoistym „drogowskazem”, który promuje racjonalną konsumpcję, zachęca do podejmowania przedsięwzięć na rzecz środowiska przyrodniczego oraz edukuje, jak dbać o jego stan i rozwój. Proces uświadamiania ekologicznego może być dość długi, niemniej w perspektywie wieloletniej- opłacalny dla przedsiębiorców i konsumentów.

2. Dlaczego ekomarketing jest istotny?

Odpowiedź na to pytanie opiera się na teorii ekonomii, w myśl której w celu zaspokojenia potrzeb konsumowane są limitowane zasoby. W społeczeństwach opartych na gospodarce wolnorynkowej, gdzie istnieje nieograniczona „wolność wyboru”, powszechnie zostało zaakceptowane, że konsumenci indywidualni, jak i instytucjonalni mają prawo zaspokajać swoje potrzeby i uzyskiwać z tego satysfakcję. Współczesne przedsiębiorstwa stoją więc w obliczu, z jednej strony ograniczonych bogactw naturalnych, z drugiej- nieograniczonych potrzeb i oczekiwań konsumentów. Taka sytuacja zmusza je do poszukiwania nowych, alternatywnych sposobów zaspokajania pragnień swoich aktualnych i potencjalnych klientów oraz podejmowania prób edukacji społecznej. Wszystkie takie działania mają zapobiec nadmiernemu wykorzystaniu środowiska naturalnego przy jednoczesnym osiągnięciu celów sprzedażowych przedsiębiorstw. Widać zatem, że stosowanie marketingu ekologicznego przez przedsiębiorstwa staje się dzisiaj koniecznością, z której wiele firm jeszcze nie do końca zdaje sobie sprawę.

---

² V. May, *Tourism, Environment and Development: Values, Sustainability and Stewardship*, Tourism Management, 1991, nr 2, s. 112- 118.

³ Por. S. Zaremba, *Marketing ekologiczny*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2004, całość.

3. Dlaczego przedsiębiorstwa stosują marketing ekologiczny?

Zielony marketing jest stosowany przez przedsiębiorstwa z kilku powodów:

- przedsiębiorstwa postrzegają zielony marketing, jako okazję do osiągnięcia własnych celów, w tym celów sprzedażowych;
- przedstawiciele przedsiębiorstw sądzą, że mają moralny obowiązek być bardziej społecznie odpowiedzialnymi i aktywnie działać na rzecz środowiska przyrodniczego;⁴
- uregulowania rządowe zmuszają firmy do stania się bardziej odpowiedzialnymi wobec środowiska naturalnego;
- działania firm konkurencyjnych stosujących zielony marketing motywują inne podmioty do realizowania tej koncepcji we własnej działalności;⁵
- wysokie koszty związane z usuwaniem i utylizacją odpadów zmuszają firmy do modyfikowania swojego zachowania i stosowania bardziej ekologicznych metod produkcji.

Warto podkreślić, że w ostatnim okresie na świecie obserwuje się rosnące zainteresowanie stanem środowiska naturalnego ze strony konsumentów indywidualnych, jak i przemysłowych. Badania podjęte na terenie losowo wybranych 16 krajów na świecie wskazały, że więcej niż 50% ich mieszkańców jest zaniepokojona stanem globalnego środowiska.⁶ Z kolei badania zrealizowane w Australii pokazały, że 84,6% Australijczyków uważa, iż wszyscy konsumenci bez wyjątku powinni być współodpowiedzialni za jakość środowiska naturalnego na świecie i czuć potrzebę działania na jego rzecz. Dalsze 80% tej grupy badawczej wskazało, że są w stanie złagodzić swoje zachowania konsumpcyjne ze względu na chęć dbania o środowisko przyrodnicze.⁷

Zauważając dokonujące się w społeczeństwach zmiany w postaw w zakresie konsumpcji, wiele firm traktuje je, jako okazję do wykorzystania we własnej działalności. Inicjowanie działań z zakresu marketingu ekologicznego może przyczynić się do dbałości o stan środowiska naturalnego (poprzez promowanie zrównoważonej, świadomej konsumpcji) oraz osiągnięcia przez przedsiębiorstwa przewagi konkurencyjnej wobec jednostek niedecydujących się na taką aktywność.

Poniżej zaprezentowano dwa przykłady firm, które starają się stosować działania ekomarketingowe:

- producenci tuńczyka złagodzili swoje metody rybackie z powodu zwiększonego niepokoju zbyt intensywnym rybołówstwem i wynikającą z niego śmiercią delfinów (żywiących się m.in. tym gatunkiem ryb);
- firma Xerox wprowadziła wysokiej jakości przetworzony papier ksero dla zaspokojenia popytu zgłaszanego przez firmy zorientowane prośrodowiskowo oraz zminimalizowania swojego negatywnego wpływu na środowisko przyrodnicze.

Przytoczone dane oraz zaprezentowane przykłady wskazują na coraz większą rolę, jaką odgrywa ekomarketing w działalności przedsiębiorstw. Nie znaczy to jednak, że wszystkie firmy, które przystąpiły do ekologicznych działań marketingowych, w istocie działają prośrodowiskowo. Obserwuje się przypadki, w których przedsiębiorstwa, chcąc uzyskać wzrost udziału w rynku, stosują „chwyty” marketingowe polegające na kreowaniu w oczach klientów wyłącznie wizerunku firmy „zorientowanej na środowisko” (np. przez stosowanie odpowiedniej kolorystyki opakowań, wykorzystanie proekologicznych haseł) bez podejmowania rzeczywistych działań na rzecz przyrody. Działalność tych organizacji może przyczynić się do utraty zaufania klientów, którzy

---

⁴ J. J. Davis, Strategies for Environmental Advertising, Journal of Consumer Marketing, 1993, nr 2, s. 19 - 36.

⁵ Por. National Association of Attorneys- General (NAAG), The Green Report: Findings and Preliminary Recommendations for Responsible Advertising, USA, National Association of Attorneys- General, 1990, całość.

⁶ Por. J. Ottman, Green Marketing: Challenges and Opportunities for the New Marketing Age, NTC Business Books, Illinois 1993, całość.

⁷ Por. EPA- NSW, Who Cares about the Environment?, Environmental Protection Authority, Sydney 1994, całość.

widząc fałszywe „pseudoprośrodowiskowe” działania, będą z rezerwą podchodzić do wszystkich przedsiębiorstw, również tych realizujących rzeczywisty zielony marketing.

Mimo tego, wiele współczesnych firm zdaje sobie sprawę, że są elementami globalnej, coraz bardziej wymagającej społeczności, widząc konieczność ulegania środowiskowej modzie. W praktyce firmy stosują dwa marketingowe podejścia strategiczne- z jednej strony używając argumentu, że są „odpowiedzialne środowiskowo” do promowania swojego wizerunku rynkowego, z drugiej- starając się raczej nie ujawniać otoczeniu, że podejmują tego typu aktywność. Jednym z takich przykładów może być ogólnoeuropejska sieć sklepów z kosmetykami The Body Shop, która wykorzystuje ekologię do promocji własnej społecznej i środowiskowej odpowiedzialności. Niewielki jest jednak poziom świadomości faktu, iż firma ta została założona specjalnie nie po to, by budować swój „ekologiczny i społeczny wizerunek”, ale by proponować konsumentom zestaw alternatywnych, ekologicznych kosmetyków i rzeczywiście „działać w zgodzie z przyrodą”. Filozofia marketingowa firmy The Body Shop adresowana jest bezpośrednio do jej pracowników, stanowiąc o jej kulturze organizacyjnej.

Innym przykładem podmiotu realizującego założenia ekomarketingu, który jednak nie podejmuje inicjatyw prośrodowiskowych, jest Coca- Cola. Korporacja ta angażuje znaczne środki finansowe w działalność recyklingową na świecie oraz zmienia własne opakowania i technologię celem zminimalizowania negatywnego wpływu na środowisko. Wielu konsumentów zapewne nie zdaje sobie sprawy z proekologicznych działań podejmowanych przez ten koncern. Innym podobnym „zielonym przykładem” jest Walt Disney World. Przedsiębiorstwo to posiada szczegółowy i rozległy program utylizacji odpadów, dysponując odpowiednią infrastrukturą środowiskową, nie podejmując jednocześnie w zasadzie działań zmierzających do upublicznienia tych kwestii.⁸

Podsumowanie

Wg autorów, niezależnie, czy przedsiębiorstwa decydują się na upublicznienie informacji o swoim proekologicznym charakterze, czy też nie, wszystkie działania ekomarketingowe mają na celu przyczynić się do zaspokojenia nieograniczonych dzisiaj potrzeb klientów, zachęcić do świadomej i zrównoważonej konsumpcji oraz, co najważniejsze, spowodować redukcję negatywnego wpływu codziennej egzystencji człowieka na środowisko naturalne. Należy jednak pamiętać, że obok społecznej i środowiskowej odpowiedzialności biznesu, to sam konsument decyduje o poziomie wpływu na przyrodę. Działania ekomarketingowe powinny, zatem z jednej strony wypływać od przedsiębiorców, z drugiej- stać się powszechnym udziałem konsumentów, którzy oprócz tego, że chcą żyć w czystym, zdrowym środowisku, są w stanie aktywnie działać na jego rzecz.

---

⁸ Por. P. Murphy, *Tourism- a Community Approach*, Methuen Inc., New York 1985, całość.

Bibliografia

1. M. Czerwińska, Zielony marketing- mit, czy realna i konieczna strategia działania, w: Przewodnik po zrównoważonym rozwoju, red. E. Zamościńska, Koszalin 2008.
2. M. Czerwińska, Znaczenie marketingu ekologicznego w turystyce, w: Marketing w rozwoju turystyki, red. J. Chotkowski, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2009.
3. J. J. Davis, Strategies for Environmental Advertising, Journal of Consumer Marketing, 1993, nr 2.
4. V. May, Tourism, Environment and Development: Values, Sustainability and Stewardship., Tourism Management, 1991, nr 2.
5. P. Murphy, Tourism- a Community Approach, Methuen Inc., New York 1985.
6. National Association of Attorneys- General (NAAG), The Green Report: Findings and Preliminary Recommendations for Responsible Advertising, USA, National Association of Attorneys- General, 1990.
7. J. Ottman, Green Marketing: Challenges and Opportunities for the New Marketing Age, NTC Business Books, Illinois 1993.
8. S. Zaremba, Marketing ekologiczny, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2004.

EDUKACJA DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Wstęp

Lata 2005- 2014 zostały ogłoszone przez ONZ Dekadą Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Jej założeniem jest nie tylko kształtowanie właściwego stosunku człowieka do środowiska naturalnego, ale również zwrócenie uwagi na konieczność pilnego rozwiązania szeregu problemów występujących w sferze społecznej i gospodarczej. W opracowaniu przedstawiono przedmiot, cele i założenia edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Podano również przykłady podmiotów działających na terenie województwa podlaskiego na rzecz podnoszenia poziomu świadomości społeczeństwa na temat możliwości wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju.

1. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju a edukacja ekologiczna

Edukacja ekologiczna (*environmental education*), nazywana jest też edukacją środowiskową. Oznacza ona kształcenie i wychowanie proekologiczne, czyli przekaz wiedzy o środowisku przyrodniczym, procesach zachodzących w jego obrębie, a także jego problemach, jak również formowanie proekologicznego systemu wartości (etyki, wrażliwości) i podnoszenie aktywności społeczeństwa w celu ochrony świata przyrodniczego.¹⁰

Wg UNESCO edukacja dla zrównoważonego rozwoju oznacza taką edukację, która:

- umożliwia uczącemu się zdobywanie umiejętności, wiedzy i cech, zapewniających mu trwały rozwój;
- jest nastawiona na krytycyzm i rozwiązywanie problemów, czyli oznacza zdolność do radzenia sobie z dylematami i wyzwaniem zrównoważonego rozwoju;
- jest jednakowo dostępna na wszystkich szczeblach i we wszelkich społecznych kontekstach (rodzinnym, szkolnym, zawodowym, w lokalnej społeczności);
- buduje odpowiedzialność obywatelską i promuje demokrację poprzez uświadomienie jednostce jej praw i obowiązków;
- opiera się na zasadzie nauki przez całe życie;
- wykorzystuje różnorodne metody edukacji, poszukując kreatywnych sposobów wyrażania nowych koncepcji;
- dotyczy spraw lokalnych, a nie tylko globalnych.¹¹

---

⁹ Dr Joanna Godlewska jest pracownikiem Wydziału Zarządzania Politechniki Białostockiej.

¹⁰ D. Kielczewski, *Ekologia społeczna*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 187.

¹¹ Por. Polski Komitet ds. UNESCO, witryna internetowa: www.unesco.pl, 10.11.2009.

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju jest więc szerszym pojęciem niż edukacja ekologiczna. Wynika to przede wszystkim z faktu, że koncepcja zrównoważonego rozwoju jest pojęciem złożonym, przez co posiada cechy, które powodują trudności w przełożeniu jej na praktyczne działanie, w tym też w sferze edukacji. Złożoność koncepcji wynika stąd, że dotyczy ona wszystkich aspektów ludzkiego życia. Dotyczy nie tylko kwestii ekologicznych, ale także społecznych, politycznych, gospodarczych oraz wymaga ich ujęcia interdyscyplinarnego, systemowego i holistycznego. Zrównoważony rozwój nie dotyczy tylko ochrony środowiska. Takie podejście jest niestety jeszcze często spotykane, zwłaszcza w wymiarze praktycznym. Tymczasem zrównoważony rozwój traktuje raczej o tożsamości kulturowej, równości społecznej, dostępie do zasobów środowiska, relacjach społeczność- przyroda i konfliktach między wartościami.¹²

Najważniejszym krajowym dokumentem, zarówno w zakresie edukacji ekologicznej, jak i szerzej pojmowanej edukacji dla zrównoważonego rozwoju jest *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej*¹³. Identyfikuje ona i hierarchizuje główne cele edukacji ekologicznej, wskazując jednocześnie możliwości ich realizacji. Ponadto określa edukację ekologiczną, jako ważny składnik edukacji obywatelskiej, która służy rozwojowi społeczeństwa rozumnego i akceptującego zasady zrównoważonego rozwoju, umiającego oceniać stan bezpieczeństwa ekologicznego oraz uczestniczącego w procesach decyzyjnych.

Główne cele edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju przyjęte w *Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej* to:

- kształtowanie pełnej świadomości i budzenie zainteresowania społeczeństwa wzajemnie powiązanymi kwestiami ekonomicznymi, społecznymi, politycznymi i ekologicznymi;
- umożliwienie każdemu człowiekowi zdobywania wiedzy i umiejętności niezbędnych dla poprawy stanu środowiska;
- tworzenie nowych wzorców zachowań, kształtowanie postaw, wartości i przekonań jednostek, grup i społeczeństw, uwzględniających troskę, o jakość środowiska.¹⁴

Przedmiot edukacji dla zrównoważonego rozwoju, uwzględniającej trzy sfery: społeczną, ekologiczną i ekonomiczną przedstawia tabela 1.

Tabela 1.

Przedmiot edukacji dla zrównoważonego rozwoju

Sfera zrównoważonego rozwoju	Zagadnienia
SPOŁECZNA	- prawa człowieka
	- pokój i bezpieczeństwo
	- równość płci
	- różnorodność kulturowa i wzajemne zrozumienie kultur

¹² Por. G. Dobrzański, Wyzwania wobec edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w szkolnictwie wyższym, w: *Ekonomia i Środowisko. Doskonalenie metod i form kształcenia ekonomiczno- ekologicznego w szkołach wyższych*, zeszyt specjalny, Białystok 2006, całość.

¹³ *Przez edukację do zrównoważonego rozwoju. Narodowa strategia edukacji ekologicznej*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001, całość.

¹⁴ Tamże.

	- zdrowie, m.in. przeciwdziałanie AIDS
	- dobre rządy
EKOLOGICZNA	- zasoby naturalne
	- zmiany klimatu
	- rozwój rolnictwa
	- zrównoważona urbanizacja
	- zapobieganie katastrofom i łagodzenie ich skutków
EKONOMICZNA	- zmniejszenie rozmiarów ubóstwa
	- odpowiedzialność przedsiębiorstw
	- gospodarka rynkowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Polski Komitet..., op. cit.

Oprócz troski o właściwe podejście do środowiska przyrodniczego, edukacja dla zrównoważonego rozwoju obejmuje także takie zagadnienia, jak: prawa człowieka, rozwiązywanie konfliktów, dobre rządy, gospodarkę, kulturę i sztukę.

2. Cele i założenia Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju

Problemy edukacji ekologicznej były tematem wielu międzynarodowych konferencji, z których jedną z najważniejszych była Konferencja ONZ „Szczyt Ziemi” w Rio de Janeiro w 1992r. W jednym z jej końcowych dokumentów *Agendzie 21*, czyli *Globalnym Programie Działań na wiek XXI* zwrócono uwagę na konieczność zmiany nie tylko postępowania, ale i świadomości społeczeństw w zakresie obchodzenia się ze środowiskiem, poprzez poszukiwanie m.in. nowych metod nauczania, nowych metod wykorzystania surowców i uczestniczenia w tworzeniu zrównoważonej gospodarki.

Dziesięć lat później, w 2002r. odbył się w Johannesburgu kolejny Szczyt Ziemi, którego celem była ocena postępów we wdrażaniu Agendy 21 i opracowanie nowych programów uwzględniających aktualne problemy świata. Jednym z rezultatów tej konferencji było rekomendowanie Generalnego Zgromadzenia Narodów Zjednoczonych do ustanowienia *Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju*. UNESCO, jako główna agenda ONZ odpowiedzialna za obszar edukacji, została zobligowana do tworzenia i wdrażania odpowiednich standardów edukacji dla zrównoważonego rozwoju. W grudniu 2002r. Zgromadzenie Generalne Narodów Zjednoczonych podjęło decyzję o ogłoszeniu okresu dziesięciu lat, począwszy od 1 stycznia 2005r., *Dekadą Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju* (*The United Nations Decade of Education for Sustainable Development*). Jej celem jest promowanie edukacji, będącej podstawą do tworzenia bardziej ludzkiego, „zrównoważonego” społeczeństwa, w tym wdrażanie edukacji dla zrównoważonego rozwoju w systemy edukacyjne na wszystkich poziomach kształcenia. *Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju* ma być inspiracją do prowadzenia współpracy w kierunku rozwoju nowych standardów edukacyjnych oraz tworzenia innowacyjnych programów,

polityk i zadań edukacyjnych opartych na zasadach zrównoważonego rozwoju.¹⁵ Znamienne jest, że realizacja celów *Dekady* wymaga rozwiązania problemów w dziesięciu obszarach priorytetowych: przeciwdziałanie ubóstwu, równość płci, zasoby naturalne, promocja zdrowia, przemiany terenów wiejskich, prawa człowieka, pokój, zrozumienie międzynarodowe, językowa różnorodność kulturowa oraz potencjał technologii informacyjnych i komunikacyjnych.

3. Przykłady realizacji zadań z zakresu edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju na szczeblu lokalnym

Odpowiedzialność za realizację zadań z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju nałożono na społeczeństwo, partnerów na szczeblu lokalnym, regionalnym i międzynarodowym. Podmiotami realizującymi założenia *Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju* na szczeblu lokalnym są przede wszystkim przedstawiciele władz samorządowych, lokalne organizacje pozarządowe, instytucje oświatowe i kulturalne, a także sektor prywatny.

Obecnie, w zdecydowanej większości realizowanych projektów odbiorcą różnych działań w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju są uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Na terenie województwa podlaskiego organizowanych jest wiele akcji i programów, aktywizujących młodzież do działania na rzecz środowiska. Głównym celem tych programów jest przekonanie uczniów do podejmowania działań w swoim najbliższym otoczeniu. Ważnym elementem realizowanych przedsięwzięć są szkolenia i warsztaty dla nauczycieli, którzy stają się animatorami edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju.

W województwie podlaskim jednymi z najbardziej aktywnych podmiotów w zakresie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju są organizacje pozarządowe, szczególnie:

- stowarzyszenie na Rzecz Ekorozwoju „Agro- Group”;
- fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych w Białymstoku;
- lokalna Organizacja Turystyczna „Brama na Bagna”;
- fundacja Zielone Płuca Polski.

Duże doświadczenie w zakresie prowadzenia edukacji ekologicznej posiadają też znajdujące się na obszarze województwa podlaskiego parki narodowe oraz parki krajobrazowe.

Podsumowanie

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju oznacza nowe, złożone podejście do problemów nauczania i wychowania. Założenia *Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju* stawiają ambitne wyzwania podmiotom realizującym działalność edukacyjną. Dlatego ważne jest nawiązanie współpracy pomiędzy administracją rządową, samorządową, organizacjami pozarządowymi, szkołami oraz instytucjami finansującymi, w celu wypracowania wspólnych standardów prowadzenia edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

---

¹⁵ Polski Komitet..., op. cit.

Bibliografia

1. G. Dobrzański, Wyzwania wobec edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w szkolnictwie wyższym, w: Ekonomia i Środowisko. Doskonalenie metod i form kształcenia ekonomiczno- ekologicznego w szkołach wyższych, zeszyt specjalny, Białystok 2006.
2. D. Kielczewski, Ekologia społeczna, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
3. Polski Komitet ds. UNESCO, witryna internetowa: www.unesco.pl.
4. Przez edukację do zrównoważonego rozwoju. Narodowa strategia edukacji ekologicznej, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001.

WSKAŹNIKI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Wstęp

Problem gospodarowania środowiskiem i jego ochrony sprowadza się obecnie do poszukiwania sposobów dostosowania rozwoju społeczno- gospodarczego do środowiska. Podstawy takiego podejścia daje koncepcja zrównoważonego rozwoju. Głównym jej założeniem jest uznanie możliwości zintegrowania gospodarowania środowiskiem z jego ochroną przed negatywnymi skutkami ludzkiej działalności w taki sposób, aby środowisko mogło spełniać funkcje społeczno- gospodarcze w długim horyzoncie czasowym.

1. Zasada partycypacji, jako przesłanka i podstawa tworzenia wskaźników zrównoważonego rozwoju

W koncepcji zrównoważonego rozwoju silnie podkreśla się zasadę partycypacji (uspołecznienia). Zakłada ona, że proces planowania i podejmowania decyzji musi umożliwiać efektywny udział obywateli. Przejrzystość podejmowanych decyzji i społeczne zaangażowanie są kluczowe dla polepszenia procesów planowania na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Znaczenie tej zasady wynika z następujących przesłanek¹⁷:

- rozwój (w tym obszarów przyrodniczo cennych) dotyczy ekologicznych, społeczno-kulturowych, ekonomicznych, instytucjonalnych i przestrzennych uwarunkowań zaspokajania potrzeb ludzi – społeczeństwo musi mieć możliwość ich wyartykułowania i wpływ na ich uwzględnienie w planach rozwoju;
- zrównoważony rozwój jest w znacznej mierze koncepcją normatywną, a w świecie wolności obywatelskich arbitralne narzucenie koncepcji rozwoju opartego na określonych wartościach nie powinno mieć miejsca;
- różnorodność interesów indywidualnych bądź grupowych powoduje, że nie istnieją uniwersalne kryteria oceny zróżnicowania rozwoju - niezbędne są, więc procedury pozwalające poznać partykularne kryteria i doprowadzić do przejrzystych decyzji odnośnie *trade-off* i kompromisów;
- rozwój zrównoważony (zgodnie z prawem regionu S. Kozłowskiego) musi uwzględniać lokalne/ regionalne uwarunkowania,

---

¹⁶ Dr Bożena M. Dobrzańska jest pracownikiem Zakładu Zrównoważonego Rozwoju na Wydziale Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku.

¹⁷ B. M. Dobrzańska, Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007, s. 121.

zatem włączenie społeczności w procesy planowania pozwala na wykorzystanie zasobów informacji i wiedzy niedostępne w „zamkniętym” procesie planowania.

W warunkach zrównoważonego rozwoju, jako normatywnej podstawy polityki, podejście partycypacyjne w podejmowaniu decyzji ma kluczowe znaczenie dla określania i wdrażania wszelkich działań. W większości interpretacji zrównoważonego rozwoju przyjmuje się założenie o takim właśnie charakterze procesu podejmowania decyzji. W procesie planowania partycypacja jest uznana za warunek *sine qua non* przyjęcia strategii za odpowiadającą wymogom zrównoważonego rozwoju.

Partycypacja oznacza proces, w którym interesy, potrzeby i wartości różnorodnych podmiotów społecznych są włączane w podejmowanie decyzji przez organy władzy. Partycypacja jest dwustronną komunikacją (władza-podmioty społeczne), której celem jest podejmowanie lepszych decyzji, mających szerokie poparcie społeczne¹⁸. Zatem planowanie na rzecz zrównoważonego rozwoju powinno łączyć podejście partycypacyjne z wykorzystaniem „zobiektywizowanych” technik analitycznych i planistycznych.

Za fundamentalną różnicę między partycypacją a konwencjonalnym udziałem różnych partnerów (opartym głównie na konsultacjach) uważa się stopień współpracy i zaangażowania tych, którzy nie uczestniczą w tradycyjnych procedurach podejmowania decyzji. Partycypacja zależy od uznania, że wartości i interesy wszystkich członków społeczności mają swoją legitymację i powinny być wyrażone w procesach podejmowania decyzji.

Kluczowym elementem planowania partycypacyjnego jest konsensus, rozumiany, jako proces podejmowania decyzji bez głosowania. Zgodę osiąga się poprzez zbieranie i wymianę informacji, poglądów, dyskusję, perswazję, wyjaśnianie, syntezę zgłaszanych propozycji i tworzenia całkowicie nowych. Dążenie do konsensusu wymaga jednak cierpliwości, tolerancji, umiejętności słuchania itp.

Żądanie podejścia partycypacyjnego do trwałego rozwoju zawarte jest w oficjalnych dokumentach (np. dziesiąta zasada *Deklaracji z Rio, Agenda 21*).¹⁹

Uzasadnienie przyjęte w wyżej wymienionych dokumentach opiera się na dotychczasowych doświadczeniach wdrażania zrównoważonego rozwoju. Należy także zwrócić uwagę na zasady przyjęte w Unii Europejskiej. Podejście partycypacyjne wpisuje się w zasadę subsydiarności, wg której decyzje powinny być podejmowane „jak najbliżej obywateli”. Ostateczny cel zrównoważonego rozwoju może być osiągnięty tylko poprzez zgodną, wspólną akcję wszystkich zainteresowanych podmiotów i dlatego zasada partycypacji musi zostać wpisana w koncepcję rozszerzonej odpowiedzialności, która wymaga szerszego i znacznie bardziej aktywnego udziału wszystkich podmiotów społecznych. Podobnie tę kwestię postrzega Forum Konsultacyjne do Spraw Środowiska i Trwałego Rozwoju²⁰ czy Amerykańska Prezydencka Rada do Spraw Trwałego Rozwoju²¹.

Inne uzasadnienie potrzeb współuczestnictwa w zrównoważonym rozwoju wykorzystuje wnioski z obserwacji konfliktów związanych z ochroną środowiska, szczególnie dotyczących obszarów chronionych. Współdziałanie społeczeństwa w tworzeniu strategii zrównoważonego rozwoju nie oznacza rezygnacji z celów ochrony. Może oznaczać osiągnięcie tych celów innymi środkami, choć zapewne zdarzają się sytuacje, w których ostatecznie nie da się ich osiągnąć i z części trzeba zrezygnować na rzecz osiągnięcia celów gospodarczych lub społecznych. Jednakże przy niepełnym osiągnięciu celów ochrony może oznaczać warunek trwałości rozwoju. Trzeba zdać sobie sprawę, że decyzje dotyczące ochrony środowiska i przyrody nie stanowią celu samego w sobie, a jedynie środek do jego osiągnięcia. Np.: powołanie parku jest środkiem, natomiast celem jest zachowanie jakichś walorów środowiska. Upieranie się przy konkretnym środku może być bezzasadne, jeśli społeczeństwo go

---

¹⁸ J. L. Creighton, *Involving Citizens in Community Decision Making: A Guidebook*, Program for Community Problem Solving, Washington 1995, całość.

¹⁹ B. M. Dobrzańska, *Planowanie strategiczne...*, op. cit., s. 127.

²⁰ European Commission, *Towards Sustainability: The European Commission's Progress Report and Action Plan on the Fifth Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development*, Office for Official Publications of the European Communities, Luksemburg 1997, s. 120.

²¹ The President Council on Sustainable Development, *Sustainable America. A New Consensus*, U.S. Government Printing Office, Washington 1996, s. VI i 7.

nie zaakceptuje i będzie „podkopywało” jego istotność legalnymi lub/i nielegalnymi działaniami. Tymczasem mogą istnieć dobre, alternatywne sposoby osiągnięcia celu ochrony bez naruszania podstawowych celów społeczno-gospodarczych, np. odpowiednio sformułowany plan ochrony, korekta granic, etapowanie, strefowanie form ochrony, zapewnienie rekompensat itp. Podobnie w przypadku społeczeństwa, zwalczanie” parku nie jest celem samym w sobie. Chodzi przede wszystkim o zapewnienie odpowiednich warunków życia i zaspokojenie istotnych potrzeb ludzkich. Często, więc będzie można znaleźć rozwiązania pozwalające osiągnąć cele ochrony i społeczno- gospodarcze.

Nawet, jeśli to, co się osiągnie nie będzie konsensem, lecz kompromisem, to warto się na niego zgodzić. Jakość życia zależy nie tylko od ekologicznych warunków życia, ale także społecznych i ekonomicznych. Zrównoważony rozwój zakłada równowagę pomiędzy nimi w kształtowaniu, jakości życia. Innymi słowy, suma korzyści z udanej ochrony plus związane z nią korzyści społeczne i ekonomiczne może być mniejsza niż suma korzyści z niepełnej ochrony plus związane z nią korzyści społeczne i ekonomiczne²².

2. Podstawowe wymagania i problemy pomiaru zrównoważenia rozwoju

Dość powszechnie uważa się, że prerekwizytem wdrażania zrównoważonego rozwoju jest umiejętność oceny czy charakteryzuje się on trwałością czy nie. Zatem w celu dostarczenia solidnej podstawy dla podejmowania decyzji na wszystkich szczeblach przestrzennych i decyzyjnych muszą być opracowane wskaźniki (mierniki) trwałego rozwoju. Jednocześnie pomiar zrównoważenia jest jedną z tych sfer, w których partycypacja odgrywa szczególne znaczenie, zwłaszcza na poziomie lokalnym czy regionalnym.²³

Opracowanie i stosowanie wskaźników zrównoważonego rozwoju może przynieść wiele korzyści, takich jak²⁴:

- kontrolowanie postępu w realizacji celów polityk i strategii służących idei trwałego rozwoju (lub oceny polityk i strategii niesłużących trwałemu rozwojowi);
- dokonywanie wiarygodnych porównań stopnia realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju;
- ułatwienie planowania strategicznego i operacyjnego trwałego rozwoju;
- uporządkowanie i udoskonalenie istniejących baz danych o środowisku i poszczególnych sferach funkcjonowania życia społeczno-gospodarczego, a także systemu sprawozdawczości statystycznej;
- stworzenie istotnych bodźców rozwoju lokalnej demokracji i samorządności w przypadku wprowadzenia wskaźników na szczebel lokalny metodą partycypacji;
- dostarczanie informacji w formie, która ułatwia komunikację między ekspertami, politykami, decydentami i zwykłymi obywatelami;
- szeroka partycypacja w tworzeniu wskaźników trwałości przyczynia się do wzrostu zrozumienia trwałego rozwoju i jego społecznej akceptacji²⁵.

---

²³ B. M. Dobrzańska, Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007, s. 131.

²⁴ C. George, Testing for Sustainable Development through Environmental Assessment, Environmental Impact Assessment Review, 1999, nr 19, s. 175- 200; K. Rennings, H. Wiggering, Steps Towards Indicators of Sustainable Development: Linking Economic and Ecological Concepts, Ecological Economics 1997, nr 20, s. 25- 36.

²⁵ T. Borys, Dekalog ekorozwoju w: Lokalna Agenda 21, czyli gminny program ekorozwoju, t. 2, Jelenia Góra- Wrocław 1996, całość.

²⁶ A. Fricker, Measuring up Sustainability, Futures, 1998, nr 4, s. 367- 375.

Wskaźnik jest tym, co pozwala zrozumieć gdzie jesteśmy, jaką drogą zmierzamy i jak daleko jesteśmy od miejsca, w którym chcemy być. Jeśli jest dobry to ostrzega przed ewentualnymi problemami i pozwala określić elementy niezbędne dla rozwiązania problemu.

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju i ich systemy muszą spełniać szereg warunków. Najczęściej wskazywane są następujące warunki (kryteria, cechy)²⁶:

- zdolność do reprezentatywnego i zrównoważonego odzwierciedlenia fundamentalnych aspektów trwałości (lub nietrwałości) kulturowej, ekonomicznej, ekologicznej oraz związków między nimi;
- naukowo uzasadnione;
- prosta konstrukcja i łatwość interpretacji;
- odpowiednia czułość;
- zdolność do ukazywania trendów rozwojowych;
- istnienie wartości progowej (referencyjnej), dzięki której można ocenić dystansu między stanem aktualnym a pożądanym (między nietrwałością a trwałością);
- oparcie się na szeroko przyjętych standardach;
- łatwość dostępu do informacji przy rozsądnej relacji korzyści do kosztów;
- odpowiednia jakość danych;
- regularne uaktualnianie, zgodnie z wiarygodnymi procedurami;
- weryfikowanie i doskonalenie wraz ze zmianami potrzeb ludzkich, postępem rozumienia trwałego rozwoju, postępem nauki, zmianami technologicznymi, rosnącymi zdolnościami pomiaru.

Stworzenie systemu mierników zrównoważonego rozwoju nie jest jednak sprawą prostą. Kluczowa kwestia dotyczy pogodzenia konieczności ukazania szerokiego spektrum zjawisk związanych z kwestią trwałości z wymaganiami prostoty i łatwej stosowalności wskaźników. Zrównoważony rozwój musi obejmować wszystkie najważniejsze sfery funkcjonowania człowieka: gospodarczą, społeczną, kulturową, przyrodniczą, przestrzenną i instytucjonalną. Zatem system wskaźników siłą rzeczy może być skomplikowany, co utrudnia jego praktyczne zastosowanie.

Ponadto wybór zmiennych i kryteriów pomiaru zależy od zdefiniowania trwałości, która jednak trudno poddaje się generalizacji. Wymaga to odpowiedzi na wiele złożonych i kontrowersyjnych pytań nierozstrzygniętych jeszcze przez nauki przyrodnicze i społeczne. Mało wiemy o tym, z jakiego powodu rozwój jest trwałym i zrównoważonym. Sedno trwałości oznacza długookresowe utrzymywanie pewnych koniecznych i pożądanых cech ludzi, ludzkich społeczności i organizacji oraz otaczającego środowiska przyrodniczego. Jednak i wybór i stopień, w którym „pewne cechy” są trwałe zależy od wartości zmieniających się w czasie i przestrzeni. Z tego powodu nie można zastosować jednej i tej samej definicji trwałości i trwałego rozwoju dla wszystkich społeczności.²⁷ Trwałość dotyczy aspektów normatywnych, wartości, jakości życia, a ostatecznie pytań o sens życia. Należy, zatem próbować wyjść poza konwencjonalne mierniki, akceptując także semiilościowe czy nawet jakościowe wskaźniki. Jeśli rezygnujemy z jakościowych kryteriów niepoddających się obiektywnej analizie prawdopodobnie pomijamy niektóre kluczowe właściwości zrównoważonego rozwoju.²⁸

Kolejnym problem są wartości progowe określające przejście od trwałości do nietrwałości. W wielu propozycjach rezygnuje się z progów z uwagi na trudności w ich wyznaczeniu. Wynikają one np. ze zmienności

---

²⁶ B. M. Dobrzańska, Planowanie strategiczne..., op. cit., s. 133.

²⁷ M. Alberti, Measuring Urban Sustainability, Environmental Impact Assessment Review, 1996, nr 16, s. 381- 424.

²⁸ A. Fricker, Measuring up Sustainability, Futures, 1998, nr 30, s. 367- 375.

progów w kontekście zjawisk synergizmu w systemach złożonych. Jeśli nie można ustalić wartości progowych wskazuje się na kierunek zmian, pożądany z punktu widzenia dążenia do trwałości.²⁹

Problemem jest również agregacja wskaźników zrównoważonego rozwoju. Wskaźniki środowiskowe i społeczne rzadko są wyrażane w postaci zagregowanego indeksu. Jednakże podejmuje się próby stworzenia takiego wskaźnika. Należy jednak pamiętać, że fundamentem koncepcji zrównoważonego rozwoju jest systemowa kompleksowość, którą agregacja maskuje. Ponadto trudne i wątpliwe jest ustalenie wag poszczególnych, agregowanych wskaźników.

Poza tym dostępność danych jest ważnym, choć niedecydującym czynnikiem. Brak danych w kluczowych kwestiach trwałości jest sam w sobie wskaźnikiem. Stanowi przecież dowód, że danej kwestii nie poświęcano wystarczającej uwagi.

3. Lokalne systemy wskaźników zrównoważonego rozwoju

Istnieje wiele lokalnych inicjatyw dotyczących tworzenia strategii zrównoważonego rozwoju i pomiaru postępu odnośnie trwałości. Lokalne społeczności (przede wszystkim miejskie), jako jedne z pierwszych zaczęły rozwiązywać te dylematy zgodnie z ideą „zdrowych miast”, a po szczycie w Rio - lokalnych Agend 21. W czasie, kiedy działania międzynarodowe hamowały ciągle dyskusje o definicjach, lokalne władze przystępowały do prób określenia mierników zrównoważonego rozwoju. Charakteryzowały się one szerokim udziałem społecznym i skupieniem na dobrobycie społeczności. Przykładami są: przykłady: Toronto, Hamilton- Wentworth w Ontario, Whistler w British Columbia, Jacksonville na Florydzie, Seattle, Melbourne, 10 pilotowych lokalnych władz w Wielkiej Brytanii (*Sustainability Indicators Project*). Jednakże często brakuje w nich spójnych zasad organizacyjnych, co do selekcji i użytkowania wskaźników.

Projekt *Sustainable Seattle* jest klasycznym przykładem lokalnego systemu wskaźników zrównoważonego rozwoju. Rozpoczął się on w 1991r., kiedy to powołano *Task Team of Sustainable Seattle*. Szczególny nacisk położono na wymierne aspekty życia społecznego, gospodarki i środowiska oraz identyfikację wskaźników w procesie partycypacji. Za najsilniejszą stroną projektu uznano dobrze określony proces selekcji wskaźników, (do którego nawiązuje wiele kolejnych inicjatyw na świecie), obejmujący następujące etapy³⁰:

- utworzenie zespołu zadaniowego;
- określenie przez zespół zadaniowy wstępnego systemu wskaźników drogą czterech iteracji;
- powołanie publicznego panelu reprezentantów głównych grup zainteresowanych podmiotów społecznych;
- dokonanie przez panel przeglądu wstępnej listy, ograniczającego liczbę wskaźników i dzielącego wskaźniki wedle głównych kwestii;
- przeprowadzenie przez zespół zadaniowy przeglądu metodyki poszczególnych wskaźników;
- selekcja wskaźników ze względu na dostępność danych;
- porządkowanie danych w sposób odpowiedni dla rozpowszechnienia.

Drugą znaczącą zaletą projektu jest zwięzła prezentacja wskaźników rozwijanych w procesie partycypacji. Wstępny system 99 wskaźników ograniczono do 40 mierzalnych wskaźników w czterech (później pięciu) kategoriach (tabela 2). Kategorie obejmują środowisko, populację i zasoby, gospodarkę, młodzież i edukację,

---

²⁹ A. Atkisson, *Developing Indicators of Sustainable Community: Lessons from Sustainable Seattle*, *Environmental Impact Assessment Review*, 1996, nr 16, s. 337- 350.

³⁰ G. Dobrzański, *Podstawy rozwoju trwałego i zrównoważonego*, Centrum Zrównoważonego Rozwoju i Zarządzania Środowiskiem, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2005, s. 50.

zdrowie i społeczeństwo. Każdy wskaźnik został zaprezentowany z definicją, opisem, interpretacją, ewolucją i powiązaniem. Ponadto wskaźniki podzielono na te dobrze przetestowane i te znajdujące się wciąż w rozwoju, które stale podlegają modyfikacjom.

Wypracowane wskaźniki wykorzystuje się w mediach, dyskusjach publicznych, informacji dla decydentów, jako pomoc społeczności w ustalaniu priorytetów rozwoju, pomoc w zmianie stylów życia oraz środki edukacyjne.

Zgromadzone na poziomie lokalnym doświadczenia wskazują, że najbardziej owocne inicjatywy pomiaru zrównoważonego rozwoju mają miejsce tam, gdzie są podejmowane i kontrolowane przez autonomiczne grupy oraz gdzie zapewniona jest szeroka partycypacja społeczna. W takich sytuacjach proces bywa ważniejszy od samych wskaźników.

Tabela 2.

System wskaźników *Sustainable Seattle*

SFERA	WSKAŹNIK
Środowisko	- ilość w lokalnych ciekach wodnych
	- różnorodność biologiczna w regionie
	- liczba dni z dobrą jakością powietrza w roku (wg formalnych standardów)
	- ilość gleby tracona w okręgu w ciągu roku
	- obszar pozostałych w okręgu bagien
	- procent ulic przyjaznych przechodniom w Seattle
Populacja i zasoby	- wielkość populacji w okręgu (z rocznym tempem wzrostu)
	- zużycie wody <i>per capita</i>
	- ilość wytworzonych i podlegających recyklingowi stałych odpadów (<i>per capita</i>)
	- ilość przejechanych mil <i>per capita</i> i zużycie benzyny <i>per capita</i>
	- zużycie energii odnawialnej i nieodnawialnej <i>per capita</i>
	- użytkowanie ziemi <i>per capita</i> (osiedlowe, transport, obszary chronione, itp.)
	- ilość żywności produkowanej w stanie Washington, import i eksport żywności
	- wykorzystanie przestrzeni "bezpieczeństwa" do innych celów
Gospodarka	- procent zatrudnionych u 10 najważniejszych pracodawców
	- ilość godzin pracy niezbędnych do zaspokojenia potrzeb przy przeciętnej płacy
	- realna stopa bezrobocia, z uwzględnieniem przynależności etnicznej i płci

	- przeciętne oszczędności w gospodarstwie domowym
	- zależność gospodarki od lokalnych lub lokalnych zasobów
	- procent dzieci żyjących w biedzie
	- dostępność mieszkań
	- wydatki na ochronę zdrowia <i>per capita</i>
Kultura i społeczeństwo	- procent noworodków z niską wagą ciała
	- różnorodność etniczną nauczycieli w szkołach podstawowych i średnich
	- ilość godzin na tydzień poświęconych sztuce w szkołach podstawowych i średnich
	- procent rodziców/opiekunów zaangażowanych w działalność szkół
	- stopa przestępczości młodocianych
	- procent młodzieży uczestniczących w działalności społecznej
	- procent dziewięcioklasistów, którzy kończą szkołę wyższą
	- procent populacji uczestniczący w wyborach lokalnych
	- wskaźnik umiejętności czytania i pisania
	- przeciętna liczba sąsiadów znanych przeciętnemu obywatelowi z nazwiska
	- równe traktowanie przez wymiar sprawiedliwości
	- stosunek wydatków na narkotyki i alkohol do kosztów więzienia sprawców przestępstw związanych z alkoholem i narkotykami
	- procent populacji uprawiający ogródek
	- wskaźniki użytkowania bibliotek i centrów gminnych
	- udział publiczny w sztuce
	- procent dorosłej populacji poświęcającej czas usługom publicznym
- subiektywne poczucie dobrobytu	

Źródło: *Indicators for Sustainable Community 1998, Sustainable Seattle, Seattle 1998.*

Analizując systemy lokalnych wskaźników zrównoważonego rozwoju, należy zwrócić uwagę na trzy podstawowe różnice w stosunku do podejścia globalnego (lub krajowego)³¹:

- zakres wskaźników jest szeroki ze względu na współzależność kwestii społecznych, ekonomicznych i środowiskowych. Jednakże w programach międzynarodowych czy krajowych często używa się ekstremalnie szczegółowej listy wskaźników w każdej kategorii, natomiast społeczności lokalne są bardziej selektywne;
- inaczej interpretowana jest się trwałość. W podejściu agend międzynarodowych uwaga skupiona jest na specyficznych kwestiach (środowisku, zasobach, naturalnych, zdrowiu, biedzie) stosownie do specyfiki instytucjonalnej. Lokalne społeczności w kreowaniu systemu wskaźników kładą większy nacisk na kwestie społeczne i jakości życia;
- wybór i tworzenie systemu wskaźników na poziomie lokalnym w dużej mierze opiera się na podejściu partycypacyjnym. Na tak powstałej płaszczyźnie porozumienia lokalnych podmiotów buduje się społeczne relacje, konsensus i zrozumienie trwałości. Partycypacyjne podejście do wyboru wskaźników pozwala równoważyć wymagania techniczne i zdolność społeczności do zrozumienia oraz reagowania na informację. Specjaliści preferują wskaźniki ilościowe poddające się analizie statystycznej. Tymczasem społeczności lokalne mogą preferować kryteria jakościowe i nieliczne wskaźniki, które są proste w bezpośrednim stosowaniu.

Przy podejściu partycypacyjnym lokalnie istotne jest pytanie czy wskaźniki winny być w jakiś specyficzny sposób powiązane z globalnymi trendami i ustalonymi dla nich wskaźnikami? Doświadczenia wynikające z najbardziej innowacyjnych prób pomiaru trwałego rozwoju w skali lokalnej (Leicester, Seattle) wskazują na niepraktyczny charakter podejścia globalnego. Lepiej skupić się na kwestiach lokalnych i poszukiwać wskaźników pozwalających ocenić postęp w kierunku większej niezależności, szczególnie w sferze użytkowania zasobów.

Podejście takie wydaje się uzasadnione z uwagi na wspomniany powyżej brak możliwości zgeneralizowanego rozumienia trwałości. Z drugiej strony oparcie się jedynie na wskaźnikach o charakterze lokalnym utrudnia porównania trwałości rozwoju różnych jednostek lokalnych (np. gmin). Ponadto może budzić wątpliwości czy mierzą zrównoważony rozwój czy tylko to, co lokalnym społecznościom wydaje się zrównoważonym rozwojem. Uniknięcie tego drugiego niebezpieczeństwa (przy wyborze wskaźników zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym) wymaga korzystania z pewnych zestawów propozycji wskaźników opracowanych przez profesjonalistów oraz stosowanie odpowiednich zasad i procedur tworzenia systemu wskaźników lokalnego trwałego rozwoju.

Podsumowanie

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju stanowią ważny instrument oceny stanu i dynamiki rozwojowej gospodarki. Ich określenie i oszacowanie optymalnych wartości z punktu widzenia społecznego stanowi dość trudne zadanie badawcze, pozwala jednak poznać warunki charakteryzujące lokalny, bądź regionalny system gospodarczy.

---

³¹ M. Alberti, *Measuring Urban Sustainability...*, op. cit., s. 381- 424.

Bibliografia

1. M. Alberti, Measuring Urban Sustainability, *Environmental Impact Assessment Review*, 1996, nr 16.
2. A. Atkisson, Developing Indicators of Sustainable Community: Lessons from Sustainable Seattle, *Environmental Impact Assessment Review*, 1996, vol. 16.
3. J. L. Creighton, *Involving Citizens in Community Decision Making: A Guidebook*, Program for Community Problem Solving, Washington 1995.
4. B. M. Dobrzańska, *Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007.
5. G. Dobrzański, *Podstawy rozwoju trwałego i zrównoważonego*, Centrum Zrównoważonego rozwoju i Zarządzania Środowiskiem, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2005.
6. European Commission, *Towards Sustainability: The European Commission's Progress Report and Action Plan on the Fifth Programmed of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development*, Office for Official Publications of the European Communities, Luksemburg 1997.
7. A. Fricker, Measuring up Sustainability, *Futures*, 1998, nr 4.
8. A. Fricker, Measuring up Sustainability, *Futures*, 1998, nr 30.
9. A. George, Testing for Sustainable Development through Environmental Assessment, *Environmental Impact Assessment Review*, 1999, nr 19.
10. *Indicators for Sustainable Community 1998*, Sustainable Seattle, Seattle 1998.
11. The President Council on Sustainable Development, *Sustainable America. A New Consensus*, U.S. Government Printing Office, Washington 1996, s. VI i 7.
12. K. Rennings, H. Wiggering, Steps Towards Indicators of Sustainable Development: Linking Economic and Ecological Concepts, *Ecological Economics* 1997, nr 20.

ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY W SKALI REGIONALNEJ.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE - CZYNNIK CZY BARIERA ROZWOJU?

Wstęp

Cele niniejszego opracowania mają dwutorowy charakter. Z jednej strony jest to wyjaśnienie istoty zrównoważonego rozwoju oraz specyfiki wdrażania jego zasad w skali regionu. Z drugiej zaś jest to próba podjęcia dyskusji na temat środowiskowego aspektu problematyki trwałego rozwoju. Wynika to faktu, że w regionach wyróżniających się walorami środowiskowymi często postrzega się je jako barierę możliwości rozwojowych i jedną z przyczyn gospodarczego opóźnienia. Aby podkreślić fakt, że zasoby i walory środowiska mają znaczenie ekonomiczne, w opracowaniu prócz pojęcia „środowisko przyrodnicze” używane będzie także coraz powszechniej wykorzystywane pojęcie „kapitał naturalny”. Są to wszelkie zasoby i walory środowiska przyrodniczego niezbędne do funkcjonowania ludzkiej gospodarki, a także relacje między procesami i systemami przyrodniczymi podtrzymujące funkcjonowanie środowiska i warunkujące jego trwałe wykorzystanie.³³

1. Istota zrównoważonego rozwoju

Najprostszą i bardzo pojemną definicję zrównoważonego rozwoju stanowi definicja przygotowana w 1987r. przez Komisję Brundtland.³⁴ Wg niej, rozwój zrównoważony to taki sposób zaspokajania potrzeb współczesnego pokolenia, który nie ogranicza możliwości zaspokojenia potrzeb przez przyszłe generacje. Definicja ta jest bardzo ogólna, a tym samym pojemna treściowo. Można w niej dostrzec dwa akcenty:

- trwałość zaspokojenia potrzeb w wymiarze międzypokoleniowym;
- pokoleniowe postrzeganie problemu zaspokojenia potrzeb.

Zasadnicze pytania wynikające z tej definicji brzmią:

- jak zapewnić dobrobyt współczesnemu pokoleniu?;
- jak zapewnić przyszłym pokoleniom podstawy dobrobytu?

Odpowiedzią nań jest realizacja idei zrównoważonego rozwoju, a więc projektu, aby zasoby kapitału dla przyszłych pokoleń były nie mniejsze niż te, które posiada obecna generacja, a zarazem, aby współczesne

---

³² Dr hab. Dariusz Kielczewski, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, jest kierownikiem Zakładu Zrównoważonego Rozwoju na Wydziale Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku.

³³ Por. Obszary badań nad trwałym i zrównoważonym rozwojem, red. B. Poskrobko, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok 2007, s. 227- 254.

³⁴ Oficjalnie: Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju (powołana w 1983r.).

pokolenie, jako całość zdolne było do zaspokojenia, co najmniej podstawowych potrzeb i aspiracji. Stąd biorą się dwa fundamentalne cele zrównoważonego rozwoju:

- sprawiedliwość wewnątrzpokoleniowa: polega ona na dążeniu do zmniejszania dysproporcji rozwojowych między bogatą Północą i biednym Południem, dążeniu do zaspokojenia podstawowych potrzeb (żywności, mieszkania, edukacji, opieki zdrowotnej i socjalnej, jakości środowiska), do likwidacji ubóstwa, głodu, analfabetyzmu, do zapewnienia ochrony zdrowia i życia wszystkim ludziom na Ziemi, do zaspokojenia potrzeb intelektualnych, do przeciwstawiania się konfliktom zbrojnym, terroryzmowi, a także do ochrony różnorodności kulturowej społeczeństw i wspierania ich przedsiębiorczości;
- sprawiedliwość międzypokoleniowa: oznacza przede wszystkim konieczność zachowania kapitału naturalnego dla przyszłych pokoleń przez oszczędne gospodarowanie zasobami przyrody, jedynie częściowe wykorzystywanie potencjału przyrodniczego, utrzymywanie dynamicznej równowagi środowiska, recykulację zasobów oraz respektowanie tradycyjnych ekonomicznych przesłanek rozwoju gospodarczego: zachowanie odpowiedniej proporcji między konsumpcją i inwestycjami, a także zachowanie trwałości demograficznej.

Niektórzy autorzy dopisują jeszcze cel sprawiedliwości wobec istot pozaludzkich³⁵, a więc podkreślają, że należy chronić środowisko i gatunki pozaludzkie, traktując to jako cel sam w sobie. Jednak ze względu na konieczność respektowania zasady ochrony różnorodności kultur trudno oczekiwać, aby cel ten był powszechnie akceptowany.

Współczesne procesy rozwojowe postrzegane z perspektywy zrównoważonego rozwoju można natomiast uznać za oparte na zasadzie niesprawiedliwości wewnątrz- i międzypokoleniowej. Przejawem pierwszej są przede wszystkim dysproporcje rozwojowe we współczesnym świecie oraz wysoka skala ubóstwa, lecz także zjawisko, które bywa określane, jako kolonializm ekologiczny, a więc przenoszenie „brudnych” technologii degradujących środowisko do krajów rozwijających się. Przejawem tej drugiej jest głównie degradacja środowiska, która zagraża kontynuowaniu procesów rozwojowych w przyszłości.

Zasadniczymi problemami zrównoważonego rozwoju są, więc: kwestia tego, jak rozłożyć zasoby wewnątrz współczesnego pokolenia, aby rozwój był nie tylko efektywny, lecz również sprawiedliwy oraz kwestia tego, jaką zasadę trwałości przyjąć w gospodarowaniu kapitałem naturalnym. Wymogi sprawiedliwości w procesach rozwojowych oznaczają konieczność realizowania polityki gospodarczej i społecznej w skali globalnej, co dziś ma miejsce w ograniczonym zakresie- problem ten jest podejmowany w ramach tak zwanej ekonomii rozwoju.³⁶ Natomiast ekonomia rozwoju zrównoważonego skupia się raczej na kwestii zasad trwałości gospodarowania.

Najczęściej wymienia się słabą i mocną zasadę trwałości gospodarowania.³⁷ Autor niniejszego opracowania jest jednak przekonany, że w rozwoju zrównoważonym należałoby raczej korzystać z trzech zasad: słabej, mocnej i restrykcyjnej.

Słaba trwałość (słaba zasada trwałości) oznacza, że poszczególne kategorie kapitału (przyrodniczy, rzeczowy, ludzki) są doskonale substytucyjne względem siebie. Dlatego też nie jest istotne to, jaki rodzaj kapitału jest podstawą dobrobytu w przyszłości, ale istotne jest, żeby suma kapitału nie zmniejszała się. Ponieważ praktyka gospodarcza wskazuje, że zasoby kapitału ludzkiego i kapitału rzeczowego mogą być i są pomnażane, natomiast zasoby kapitału naturalnego są uszczuplane- każdorazowy ubytek kapitału naturalnego powinien być rekompensowany przez inwestycje w kapitał ludzki i kapitał rzeczowy. Przyjęcie słabej zasady trwałości oznacza kierowanie się regułą, że nie istnieje taka kategoria zasobu przyrody, która nie może być zastąpiona przez zasoby pracy lub kapitału rzeczowego. Czy jednak słabą zasadę trwałości kapitału da się obronić, jeśli okazuje się, że podstawowym uwarunkowaniem genezy rozwoju zrównoważonego są współczesne problemy ekologiczne? Raczej nie. Społeczna i polityczna recepcja problemów ekologicznych wskazuje na istnienie przekonania,

³⁵ D. Pearce, Economics, Equity and Sustainable Development, Futures, t. 20, nr 6, s. 598- 605.

³⁶ Por. Ekonomia rozwoju, red. R. Piasecki, PWE, Warszawa 2007, całość.

³⁷ Por. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa- Białystok 2005, całość.

że kapitał naturalny nie jest w pełni substytucyjny i słaba zasada trwałości jest bezzasadna. Człowiek zaspokaja swoje potrzeby, nie tylko przetwarzając zasoby przyrody w dobra i usługi materialne, ale także korzystając bezpośrednio z usług środowiska. Usługi te są określane, jako pozaekonomiczne użyteczności środowiska i zalicza się do nich walory estetyczne i rekreacyjne, jakość wody, jakość powietrza, symboliczne treści zawarte w przyrodzie, itp. Niemożność korzystania z tych usług niewątpliwie jest postrzegana negatywnie.³⁸

Negatywna ocena degradacji środowiska i uświadomienie związków między gospodarką, społeczeństwem i przyrodą powodują, że w definiowaniu rozwoju zrównoważonego większość autorów skłania się ku przyjęciu słuszności mocnej zasady trwałości kapitału. Wg niej, rozwój jest trwały, jeśli zachowany jest z osobna każdy rodzaj kapitału. Zatem substytucja zasobów kapitału naturalnego jest możliwa tylko za pośrednictwem inwestycji w ten zasób. Jedynym wyjątkiem od tej reguły jest postępowanie wobec zasobów nieodnawialnych, co do których większość autorów zgadza się, że mocna trwałość oznaczałaby konieczność rezygnacji z eksploatacji tych zasobów, co wydaje się mało realne i słabo uzasadnione. Tak, więc w przypadku tych zasobów uzasadniona byłaby słaba zasada trwałości kapitału.

Warto zaznaczyć, że rozwój zrównoważony jest procesem uwzględniającym zmienność i nieprzewidywalność kierunków rozwojowych. Stąd coraz częściej podkreśla się, że niemożliwe jest stosowanie wyłącznie jednej zasady trwałości kapitału naturalnego. Oznacza to gotowość przyjęcia w stosunku do wybranych zasobów nieodnawialnych mocnej zasady trwałości kapitału oraz słabej zasady wobec niektórych zasobów odnawialnych. W przypadku gatunków zagrożonych i wymierających niezbędne jest natomiast respektowanie restrykcyjnej zasady trwałości kapitału, która dopuszcza eksploatację zasobu jedynie pod warunkiem jego nieuszczerplenia i nie zagrazi jego odnawianiu się w kolejnych okresach.

2. Zrównoważony rozwój w skali regionalnej

Rozwój regionalny jest procesem rozwojowym dokonującym się w skali regionu o następujących cechach:³⁹

- autonomiczność: proces ten wynika z autonomicznych decyzji i działań władz samorządowych;
- uwarunkowanie przez czynniki endogeniczne (wewnętrzne) i egzogeniczne (zewnętrzne): określają go zjawiska i procesy zachodzące w jego wewnętrznych strukturach, a także wpływy zewnętrzne;
- kompromisowość: kształt procesów rozwojowych wynika z ugody sił działających w jednostce regionalnej;
- długotrwałość: wynika z tradycji produkcyjnych i kulturowych ludności;
- własna logika: wynika z postaw ludności i organizacji, które reprezentują ją oraz z rozwoju mechanizmów rynkowych;
- uprzedmiotowienie: proces rozwojowy przynosi określone korzyści dla jego uczestników.

Zrównoważony rozwój w skali regionalnej można zdefiniować następująco: jest to takie wykorzystanie regionalnych zasobów, które zapewni społeczności regionu wzrost dobrobytu przy równoczesnym zagwarantowaniu możliwości rozwojowych przyszłym pokoleniom (sprawiedliwość międzypokoleniowa) oraz społecznościom innych regionów (sprawiedliwość wewnątrzpokoleniowa). Jest to uniwersalna definicja, natomiast wydaje się, że nie ma uniwersalnej recepty na zrównoważony rozwój regionów.

---

³⁸ Por. D. Kielczewski, *Konsumpcja a perspektywy zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, całość.

³⁹ B. M. Dobrzańska, *Planowanie strategiczne...*, op. cit., s. s. 49; J. Kot, *Zarządzanie rozwojem gmin a praktyka planowania strategicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003, s. 21- 22.

Realizacja celu sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej oznacza między innymi konieczność ochrony różnorodności kulturowej, a więc respektowania tradycji danej kultury i narodu, w tym tradycyjnych sposobów gospodarowania i realizacji potrzeb i aspiracji, o ile nie byłoby to równoznaczne ze złamaniem zasady sprawiedliwości międzypokoleniowej. Jest to subiektywne uwarunkowanie zrównoważonego rozwoju w skali regionu. Różnorodność kulturowa nakłada się przy tym na różnorodność przyrodniczą, co oznacza istnienie specyficznych środowisk w regionach, a zatem również konieczność prowadzenia odpowiedniej polityki rozwojowej, która tę specyfikę uwzględniłaby. Jest to obiektywne uwarunkowanie zrównoważonego rozwoju w skali regionu. Istnienie obu uwarunkowań oznacza, że nie istnieje jeden model zrównoważonego rozwoju, lecz wiele regionalnych modeli zrównoważonego rozwoju.

Działania na rzecz zrównoważonego rozwoju powinny w znacznym stopniu zależeć od woli mieszkańców i mieć związek z uznawanymi przez nich systemów wartości. *To społeczność danego miejsca w znacznej mierze określa, co oznacza trwały rozwój. Idea trwałości oznacza w generalnym zarysie długookresowe utrzymywanie pewnych koniecznych i pożądanых cech ludzi, ludzkich społeczności i organizacji oraz otaczającego środowiska przyrodniczego. Jest to wybór i stopień, w którym pewne cechy są trwale zależy także i od wartości, które zmieniają się w przestrzeni (i w czasie). Zatem żadna definicja trwałości i trwałego rozwoju nie da się zastosować dla wszystkich społeczności.*⁴⁰ Istotne jest też, aby zachować takie parametry rozwoju gospodarczego i społecznego, aby nie dochodziło do niezadowolenia społecznego oraz poczucia niezaspokojenia potrzeb jednostek i grup ludzkich. Wtedy rozwój również nie byłby zrównoważony, nawet, jeśli zachowane zostałyby wysokie standardy ochrony środowiska.

Regiony różnią się między sobą stanem, zasobnością i jakością kapitału naturalnego. W budowaniu strategii zrównoważonego rozwoju regionu specyficzne cechy kapitału naturalnego powinny zostać uwzględnione. To +również różnicuje poszczególne drogi regionów ku trwałości gospodarowania.

Budując strategię zrównoważonego rozwoju regionu należy zatem uwzględnić w sposób zintegrowany następujące rodzaje czynników:⁴¹

- ekologiczne: potencjalne i rzeczywiste kierunki wykorzystania zasobów i walorów środowiska, sposoby i poziom racjonalności gospodarowania środowiskiem, zagrożenia ekologiczne, poziom i potrzeby ochrony środowiska, w tym potrzeby związane z odtworzeniem wartości zasobów i walorów środowiska, charakter procesów ekologicznych, środowiskowe powiązania międzyregionalne;
- ekologiczno- polityczne: czy istnieje konieczność prowadzenia szczególnego rodzaju strategii działania wobec środowiska ze względu na występowanie obszarów silnie przekształconych i zdegradowanych lub obszarów o wysokich walorach ochronnych;
- polityczne: charakter, zakres i uprawnienia władzy oraz sposób jej uprawiania i poziom akceptacji społecznej władzy;
- ekonomiczne: urynkowanie gospodarki, zaangażowany kapitał, popyt, tradycje przedsiębiorczości, dochody ludności i zyski przedsiębiorstw, zatrudnienie;
- społeczne: style życia i wartości, zjawiska demograficzne, tożsamość regionalna, poziom kultury;
- techniczne i technologiczne: poziom techniczny i technologiczny, poziom innowacji i kierunki innowacji;
- interregionalne: wzajemne oddziaływania regionami;
- związane z istnieniem obszarów konfliktowych: konflikty między celami gospodarczymi, społecznymi, politycznymi i celami ochrony środowiska.

---

⁴⁰ B. M. Dobrzańska, Planowanie strategiczne..., op. cit., s. 50.

⁴¹ Tamże, s. 48.

3. Kapitał naturalny jako uwarunkowanie rozwoju

W podręcznikach ekonomii pisanych z ortodoksyjnych pozycji ekonomicznych pisze się jednoznacznie o tym, że kapitał naturalny jest ograniczeniem rozwojowym. Ma to wynikać ze stagnacyjnego charakteru sektora rolno-surowcowego (I sektora gospodarki; II sektorem jest przemysł, III zaś usługi). Problem polega na tym, że istnieje bariera wydajności tego sektora: zasoby poszczególnych bogactw są skończone (nie da się wydobyć więcej niż zawiera dane złożo), w dodatku koszty wydobycia stale rosną, gdyż istnieje potrzeba eksploatacji zasobów trudniej dostępnych. Istnieje też bariera w postaci ograniczonej produktywności ziemi (gleby). Stąd naturalną kolejną rzeczą jest, że zatrudnienie w sektorze tym spada, a regiony wyspecjalizowane w produkcji dóbr i usług tego sektora gospodarują mniej efektywnie i są skazane na trwałe opóźnienie w rozwoju. Istnieją w tej sytuacji tylko trzy wyjścia: akceptacja takiego stanu, której jednak trudno oczekiwać po społeczności regionalnej, trwałe subsydiowanie regionu, co z kolei może spotkać się z brakiem akceptacji społeczności innych regionów oraz przekształcenia strukturalne w gospodarce, które mogą z kolei owocować niekorzystnymi zmianami w środowisku przyrodniczym. Wybór między tymi scenariuszami jest zaś kwestią prowadzonej polityki.

Głębsza analiza problemu pokazuje, że w wyżej przeprowadzonym sposobie myślenia znajdują się dwie luki:

- nie uwzględnia się faktu, że w każdym momencie historycznym istnieją zasoby o kluczowym znaczeniu dla gospodarki, a także polityki państwa;
- nie uwzględnia się faktu, że gospodarka jest bytem dynamicznym, preferencje konsumentów i producentów zmieniają się, a te same formy gospodarowania mogą być przypisywane do różnych sektorów gospodarczych.

W każdym momencie historycznym niektóre elementy kapitału naturalnego stanowią zasób na tyle istotny, że stanowi on podstawę bogactwa danego kraju. Współcześnie są to przede wszystkim surowce energetyczne: ropa naftowa i gaz ziemny. Najbardziej charakterystycznym przykładem kraju europejskiego, który dzięki tym zasobom awansował do ścisłej czołówki krajów rozwiniętych jest Norwegia. Mamy też obecnie do czynienia także z rosnącym deficytem innych elementów kapitału naturalnego, w tym tak zwanego podstawowego kapitału naturalnego warunkującego w sposób bezwzględny możliwość kontynuowania procesów rozwojowych. Chodzi między innymi o różnorodność biologiczną. Stąd właśnie w chwili obecnej te elementy kapitału naturalnego, którymi dysponuje województwo podlaskie zaczynają spełniać funkcję elementów kluczowych. Chodzi właśnie o różnorodność biologiczną regionu oraz stan zachowania szeregu procesów ekologicznych. W regionie znajdują się największe, a często jedyne w skali europejskiej ostoje wielu gatunków. Można, upraszczając, powiedzieć, że region jest „bankiem genów i gatunków” w skali europejskiej i spełnia tym samym ogólnoeuropejską funkcję usług zachowania różnorodności biologicznej. Można też oszacować koszty i korzyści związane z pełnieniem tej usługi, można też w przybliżeniu określić rozkład tychże kosztów i korzyści. Wystarczyłoby podjąć bardziej poważne analizy w tej sferze. Przede wszystkim zaś należy zmienić dotychczasowy sposób rozumowania polegający na traktowaniu walorów przyrodniczych, jako uciążliwego dziedzictwa ograniczającego możliwości rozwoju. Błędna może okazać się taktyka wielu samorządów polegająca na dążeniu do ograniczenia restrykcyjności programów ochrony przyrody w regionie. Jej skutkiem zapewne i tak nie byłoby dorównanie innym regionom w tempie i poziomie rozwoju społeczno- gospodarczego, za to byłoby nim zapewne znaczne uszczuplenie kapitału, którym region realnie dysponuje. Być może należałoby raczej podążać w kierunku uzasadnienia konieczności zewnętrznego finansowania tych programów i wskazania przemysłanych kierunków tego zasilania.

Należy też podkreślić, że obecne kierunki innowacji technicznych sprawiają, że w przyszłości może złagodzeniu ulec konflikt między przemysłem a wymogami ochrony środowiska w związku z rozpowszechnianiem się czystej produkcji. Również ten fakt należy w strategii rozwoju regionu wziąć pod uwagę.

Zmianie ulega także sytuacja w dziedzinach gospodarki I sektora: rolnictwie, leśnictwie i łowiectwie. Wzrost zainteresowania wykorzystaniem energetycznym zasobów odnawialnych powoduje, że wyodrębnia się coraz

większy i dochodowy rynek związany z produkcją biomasy na cele energetyczne (uprawy energetyczne, produkcja surowców do wytwarzania biopaliw, itd.). Także gospodarka leśna ma dziś znaczenie nie tylko, jako produkcja i eksploatacja zasobów drewna i innych zasobów leśnych, lecz może też pełnić funkcję usługową związaną z przeciwdziałaniem globalnemu ociepleniu. Wzrost zainteresowania ochroną środowiska ze strony konsumentów kieruje ich w stronę poszukiwania specyficznych dóbr finalnych: przykładem są artykuły wykończenia wnętrz, czy też meble wykonane z naturalnych materiałów: drewna, wikliny itp. Wszystko to może wpłynąć na podniesienie dochodów producentów rolnych i leśnych.

Również produkcja żywności w Europie przestaje spełniać wyłącznie funkcję zaspokojenia potrzeb żywnościowych. Zmieniają się preferencje konsumentów, którzy coraz częściej poszukują żywności wysokiej jakości, przede wszystkim ekologicznej (bezpiecznej), a tym samym częściej są gotowi płacić wyższe ceny za produkty ekologiczne.⁴² Ze względu na swoją pracochłonność produkcja żywności ekologicznej nie w pełni stanowi działalność gospodarczą I sektora, ale bezpośrednio wkracza w sektor usług. Zresztą producenci ekologiczni często łączą tę działalność z ofertą turystyczną (agro- i ekoturystyki). To zaś pobudza popyt na turystykę przyrodniczą ceniącą obszary o wysokich walorach przyrodniczych, niezmiennym środowisku i dysponujące wysokim poziomem różnorodności biologicznej. Ponieważ ekologizacja produkcji rolnej, częściowo też turystyki, jest wspierana przez Unię Europejską, stwarza to nowe szanse rozwojowe dla regionów takich, jak Podlasie, dysponujących tymi walorami.

Okazuje się, zatem, że obszary wyróżniające się, jakością środowiska przyrodniczego nawet będące opóźnione w rozwoju gospodarczym nie stoją na straconej pozycji, a ich walory mogą być wykorzystane. Konieczna są však przemyślana strategia rozwojowa i niestereotypowe myślenie o procesach rozwojowych kwestionujące z jednej strony pogląd, że formy gospodarowania kojarzone z sektorem I nie mogą być źródłem trwałych dochodów i podstawą rozwoju regionalnego, z drugiej zaś, że wymogi ochrony środowiska (a zwłaszcza ochrony przyrody) stanowią bezwzględną barierę rozwoju uniemożliwiającą wykorzystanie przede wszystkim wysokich technologii.

4. Strategia zrównoważonego rozwoju regionalnego

W niezbędnym na potrzeby niniejszej publikacji uproszczeniu można stwierdzić, że budowa strategii zrównoważonego rozwoju regionalnego jest procesem, który powinien uwzględnić następujące działania:

- waloryzacja przyrodnicza;
- waloryzacja demograficzno- społeczna;
- waloryzacja gospodarcza;
- ocena zagrożeń środowiska;
- scenariusze rozwoju zrównoważonego;
- kierunki rozwoju i specyfikacja przedsięwzięć;
- instrumenty realizacji;
- wykonawcy i źródła finansowania;
- wskaźniki.

---

⁴² D. Kielczewski, *Konsumpcja...*, op. cit., rozdział IV.

Waloryzacja przyrodnicza powinna uwzględnić:

- opis stanu środowiska;
- obszary cenne przyrodniczo wymagające ochrony;
- potencjał, pojemność i jakość środowiska nie objętego specjalną ochroną;
- dostępne zasoby;
- kierunki zmian w środowisku;
- preferowane kierunki rozwoju gospodarczego wynikające z uwarunkowań przyrodniczych.

W ramach waloryzacji społeczno- demograficznej powinny być określone:

- charakterystyka demograficzna regionu;
- kapitał ludzki;
- możliwości reorientacji zawodowej;
- migracje;
- tradycje kulturowe;
- świadomość polityczna i aktywność polityczna;
- stan świadomości ekologicznej;
- stosunek do rozwoju zrównoważonego;
- sfery edukacji.

Waloryzacja gospodarcza powinna odpowiedzieć na następujące pytania:

- jaki jest potencjał gospodarczy regionu oraz efektywność i konkurencyjność gospodarki;
- jaka jest uciążliwość gospodarki dla środowiska;
- jaki jest poziom zaspokojenia potrzeb;
- jak wykorzystuje się lokalne zasoby środowiska i lokalne zasoby pracy;
- jakie istnieją kierunki rozwoju gminy;
- jakie wynikają perspektywy dla społeczeństwa i dla środowiska z istniejących kierunków rozwoju.

Ocena zagrożeń środowiska powinna obejmować:

- zagrożenie poszczególnych elementów środowiska;
- przyczyny zagrożeń ekologicznych;
- możliwości przeciwdziałania zagrożeniom;
- najbardziej pilne zadania ochronne;
- metody pilnych działań ochronnych, które można zastosować.

Na podstawie waloryzacji przyrodniczej, społeczno- demograficznej, gospodarczej oraz oceny zagrożeń środowiska należy przygotować scenariusze zrównoważonego rozwoju regionu oraz dokonać wyboru najbardziej odpowiedniego z nich. Działania te obejmują:

- wskazanie pożądaných kierunków działalności gospodarczej;
- pożądanę rozmieszczenie jednostek produkcyjnych w układzie terytorialnym;
- skalę przedsięwzięć;
- warunki rozwoju infrastruktury;
- efekty ekologiczne, społeczne, ekonomiczne poszczególnych scenariuszy;
- wybór scenariusza optymalnego.

Na podstawie wybranego scenariusza określa się kierunki działań:

- przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska;
- przedsięwzięcia z zakresu infrastruktury społecznej;
- przedsięwzięcia gospodarcze;
- w każdej sferze szczegółowe określenie przedsięwzięć wraz z kolejnością ich realizacji.

Kolejnym etapem jest dobór instrumentów działań:

- niezbędne zmiany prawne, organizacyjne, kierunki edukacji;
- niezbędne kierunki polityki gospodarczej, ekologicznej i społecznej;
- zestaw instrumentów do ewentualnego wykorzystania (bezpośrednich i pośrednich);
- komunikacja ze społeczeństwem i jego udział we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju.

Dobierani są też wykonawcy i wskazane źródła finansowania. Trzeba, więc określić:

- kto jakie działania ma podjąć;
- jakie działania podejmują jednostki sektora publicznego;
- jakie warunki należy stworzyć, żeby podmioty gospodarcze podjęły działania w pożądaných kierunkach;
- z jakich źródeł (wewnętrznych i zewnętrznych) system będzie finansowany;
- jak pozyskać źródła zewnętrzne.

Niezbędny jest także odpowiedni dobór wskaźników, za pomocą, których określa się, czy strategia jest realizowana w sposób właściwy.

Podsumowanie

Rozwój zrównoważony stanowi jeden z najistotniejszych procesów mających miejsce w warunkach gospodarki regionu. Z kolei jednym z najważniejszych czynników prorozwojowych w skali regionalnej jest kapitał naturalny oraz strategia jego wykorzystania.

Bibliografia

1. B. M. Dobrzańska, Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych, Wydawnictwo UwB, Białystok 2007.
2. Ekonomia rozwoju, red. R. Piasecki, PWE, Warszawa 2007.
3. D. Kielczewski, Konsumpcja a perspektywy zrównoważonego rozwoju, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.
4. J. Kot, Zarządzanie rozwojem gmin a praktyka planowania strategicznego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003.
5. Obszary badań nad trwałym i zrównoważonym rozwojem, red. B. Poskrobko, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok 2007.
6. D. Pearce, Economics, Equity and Sustainable Development, Futures, t. 20, nr 6.
7. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005.

BIORÓŻNORODNOŚĆ I BIOREGIONALIZM JAKO CZYNNIKI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH I TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM

Wstęp

Obszary wiejskie i wieś polska nie są już postrzegane, jako obszary zacofania cywilizacyjnego. Różnorodność występujących walorów na obszarach wiejskich może stanowić nowy styl życia i nowy model rozwoju społeczeństwa. Ten nowy styl życia dotyczy przede wszystkim mieszkańców terenów wiejskich. W ostatnich latach wiejskość zaczyna obejmować także tych, którzy pracują w mieście a mieszkają na wsi. Zamożniejsze grupy społeczeństwa polskiego decydują na trwałe osiedlać się na obszarach wiejskich, położonych w pobliżu aglomeracji miejskich. Komfort życia i atrakcyjność tych obszarów w dużej mierze uzależnione są od stanu środowiska przyrodniczego i walorów przyrodniczych. Obszary wiejskie w Polsce charakteryzują się wysokimi walorami wynikającymi głównie z dużej różnorodności biologicznej środowiska przyrodniczego. Walory wynikające z bioróżnorodności mogą stanowić ważny czynnik zrównoważonego rozwoju, pod warunkiem ich właściwej oceny, waloryzacji i ochrony. Postępujące we współczesnym świecie procesy i zjawiska globalizacji mogą stanowić istotne zagrożenie dla bioróżnorodności na różnym jej szczeblu i w różnych miejscach. Jedną z form ochrony bioróżnorodności na obszarach wiejskich może być lansowana ostatnio koncepcja bioregionalności, będąca próbą zminimalizowania negatywnych skutków globalizacji.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich jest ideą trudną do realizacji w obecnych warunkach ekonomicznych i społecznych. Przejście od deklarowanych wartości ekologicznych to konkretnych działań praktycznych może być długotrwałe i trudne. Pozytywny stosunek rolników do zagadnień ochrony środowiska przegrywa, bowiem niejednokrotnie w konfrontacji z ekonomicznymi uwarunkowaniami ich działalności. Motywacje, jako czynniki pobudzające, wynikające z konieczności dostosowania warunków funkcjonowania polskiego rolnictwa do UE oraz z konkurencji panującej na rynku żywnościowym, jak dotychczas w małym stopniu inspirują rolników do działań proekologicznych. Promocja i wyczerpująca, rzetelna informacja o programach rolnośrodowiskowych może wpłynąć na podejmowanie produkcji zgodnie z wymaganiami ekorozwoju.

Celem opracowania jest charakterystyka bioróżnorodności obszarów wiejskich na Podlasiu i określenie jej roli w zrównoważonym rozwoju regionu.

---

⁴³ Dr hab. inż. Aleksander Kiryluk jest pracownikiem Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Białymstoku.

1. Pojęcie bioróżnorodności

Bioróżnorodność lub różnorodność biologiczna (ang. *biodiversity*) oznacza zróżnicowanie życia na wszelkich poziomach jego organizacji. Termin różnorodność biologiczna stworzony został przez Thomasa Lovejoya w 1980r., a powszechnie jest stosowany od około połowy lat 80 ubiegłego wieku i używa się głównie w kontekście zagrożeń środowiska, zróżnicowanie wszystkich żywych organizmów występujących na Ziemi w ekosystemach lądowych, morskich i słodkowodnych oraz w zespołach ekologicznych, których są częścią. Kategorie bioróżnorodności:

- bioróżnorodność genetyczna- zróżnicowanie obserwowane wewnątrz populacji, najczęściej określane przez poziom jej heterozygotyczności (stosunek liczby osobników heterozygotycznych do homozygotycznych);
- bioróżnorodność gatunkowa- najczęściej określana i stosowana, wyraża się ją liczbą gatunków na jednostkę powierzchni lub w danym środowisku. Spośród 1,7 mln znanych dziś gatunków tkankowców około 1 mln to owady, a około 300 tys. to gatunki morskie. Stopień poznania fauny morskiej, a zwłaszcza głębinowej jest wciąż bardzo słaby;
- bioróżnorodność fioletyczna określana na poziomie typów taksonomicznych;
- bioróżnorodność funkcjonalna (ekosystemowa) opisująca całościowo rolę organizmu w biocenozie, z uwzględnieniem jego powiązań pokarmowych, preferencji siedliskowych i oddziaływań międzygatunkowych. Jest to szczególnie ważny rodzaj bioróżnorodności, ponieważ określa stopień zastępowania się gatunków na danym terenie;
- bioróżnorodność zespołów organizmów określa, jak zgrupowania fauny czy flory zmieniają się wraz z gradacją warunków środowiska;
- bioróżnorodność siedlisk- liczba różnych miejsc, w których mogą bytować dane organizmy.

Do porównani i oceny różnorodności biologicznej środowisk, siedlisk lub ekosystemów stosuje się różne wskaźniki. Do najczęściej stosowanych należą:

- liczba występujących gatunków;
- bogactwo występowania na danym obszarze rzadkich gatunków;
- wskaźniki Shannona, Simpsona, Margaleff, Pielou.

Bioróżnorodność ma podstawowe znaczenie w ewolucji, oraz trwałości układów podtrzymujących życie w biosferze. W celu ochrony bioróżnorodności konieczne jest przewidywanie, zapobieganie oraz zwalczanie przyczyn zmniejszania się lub jej zanikania. Ubożenie bioróżnorodności następuje poprzez:

- utratę siedlisk;
- wymieranie gatunków;
- zmniejszanie zróżnicowania genowego w populacjach.

Dla zachowania i wzbogacania różnorodności biologicznej duże znaczenie ma zróżnicowanie siedlisk i oddziaływania człowieka, w szczególności ochrona siedlisk słabo lub wcale nieprzekształconych (naturalnych).

2. Bioregionalizm i jego rola w rozwoju obszarów wiejskich

Koncepcja bioregionalizmu jako alternatywna forma ochrony środowiska zakłada, że świat przyrody i świat kultury należy traktować, jako przestrzenny organizm biologiczno-społeczny, którego poszczególne składniki współwyznaczają się nawzajem. Koncepcja bioregionalizmu lansuje rozwój społeczeństw oparty na poszanowaniu zasobów i walorów lokalnych. Podstawową formą organizacji społeczeństw powinien być bioregion, czyli obszar, którego granice określa przyroda, a nie człowiek. Jednostka taka nie musi mieć ściśle określonych granic, co ma znaczenie w przypadku występowania walorów o szerszym ponad zasięgu. Równowaga między systemem społecznym, ekonomicznym i przyrodniczym, jest szczególnie istotna na obszarach wiejskich, gdzie działalność ludzka styka się bezpośrednio z krajobrazem i przyrodą, która jest generatorem działań związanych z główną funkcją wsi, czyli produkowania żywności. Bioregionalizm powinien być lansowany i realizowany w regionalnej polityce i strategiach turystyki.

Bioregionalizm może być sposobem na minimalizację negatywnych skutków procesu globalizacji, która niweluje bardzo często walory regionalne, w szczególności w środowisku i na obszarach wiejskich.

Strategia bioregionalizmu opiera się na:

- stabilnej gospodarce zapewniającej odpowiednią, jakość życia;
- racjonalnej i skutecznej ochronie środowiska;
- uznaniu roli i rangi bioregionów w rozwoju społeczeństw;
- edukacji w celu wypracowania tożsamości bioregionalnej (tabela 3).

Tabela 3.

Przykładowy test na określenie świadomości bioregionalnej (wg Green Tree News, 1992)

<p>Zagadnienia dotyczące domu:</p> <ul style="list-style-type: none">
• skąd pochodzą materiały użyte do budowy twojego domu
• kim byli poprzedni mieszkańcy twojego domu
• skąd pochodzi woda w twoim kranie
• dokąd płyną ścieki z twojego domu
• dokąd wywożone są twoje śmieci
<p>Zagadnienia dotyczące otaczającego środowiska:</p> <ul style="list-style-type: none">
• wskaż północ ze swego miejsca zamieszkania
• za ile dni będzie pełnia Księżycy
• skąd najczęściej nadciągają burze na twój teren
• jaka jest gleba pod twoimi stopami i jak ona powstała
• jaka jest suma roczna opadów w twojej miejscowości

Zagadnienia dotyczące przyrody:

- wymień gatunki zbóż występujące w twojej okolicy
- wymień produkty żywnościowe pochodzące z twojego regionu
- wymień 5 jadalnych roślin z twego otoczenia i podaj ich okres wegetacji
- wymień po 5 gatunków osiadłych i wędrownych ptaków z twojej okolicy
- jaki wiosenny kwiat, jako pierwszy zakwita w twojej okolicy
- jakie drzewo w twoim otoczeniu pierwsze wypuszcza liście

Zagadnienia dotyczące tradycji:

- jakie historyczne grupy ludzi zamieszkiwały twój teren
- jakie rzemiosło jest typowe dla twojej okolicy
- jak ludzie wykorzystywali ziemię i jak ją uprawiali
- czy posługujesz się regionalnym językiem (gwarą lub dialektem)
- jakie znasz regionalne pieśni, wiersze lub książki
- wymień pięć regionalnych postaci historycznych
- jaką regionalną potrawę lub napój potrafisz sporządzić
- w jakiej regionalnej uroczystości uczestniczysz i czy znasz jej historię

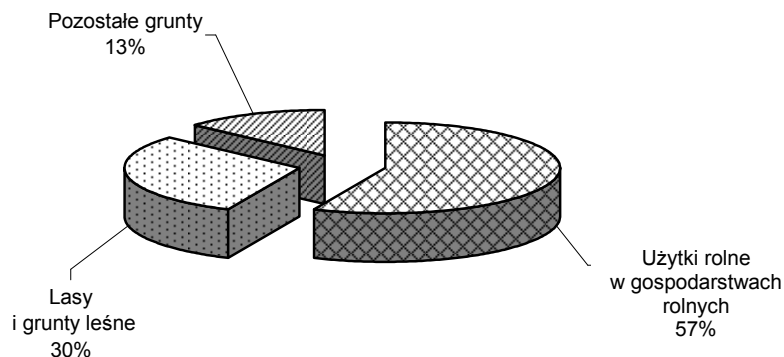
Źródło: opracowanie własne.

3. Charakterystyka użytkowania obszarów wiejskich w województwie podlaskim

W województwie podlaskim ogólna powierzchnia gruntów wynosi 2 026 tys. ha, w tym użytki rolne zajmują 1 095 tys. ha, stanowiąc blisko 54% powierzchni województwa. W strukturze obszarów wiejskich przeważają grunty stanowiące użytki rolne w gospodarstwach (wykres 1). Są to użytki zielone, usytuowane najczęściej w lokalnych obniżeniach terenu, a także grunty przeznaczone do upraw polowych. Znaczna część obszarów wiejskich województwa charakteryzuje się dużymi walorami przyrodniczymi: zbiorowiska leśne, ciekі wodne, zbiorniki wodne, obszary mokradłowe.

Wykres 1.

Struktura użytkowania gruntów na obszarach wiejskich w woj. podlaskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Statystycznego w Białymstoku.

Na produktywność obszarów wiejskich i ich bioróżnorodność wpływają czynniki naturalne, przyrodnicze, takie jak:

- rzeźba terenu- decyduje ona przede wszystkim o możliwości prowadzenia prac polowych, m. in. użycia maszyn rolniczych na terenach uprawnych. Korzystne warunki ku temu stwarzają obszary równinne, które na terenie Podlasia dominują;
- warunki klimatyczne- od nich zależy ilość opadów atmosferycznych, temperatura powietrza oraz długość trwania okresu wegetacyjnego. Różne rośliny uprawne wymagają różnych warunków wilgotnościowych czy termicznych, stąd tak duże znaczenie klimatu dla możliwości rozwoju rolnictwa. Województwo podlaskie ma niekorzystne warunki klimatyczne do intensywnej produkcji rolnej;
- warunki wodne- rośliny potrzebują odpowiedniej ilości wody. Uprawa nie jest możliwa, jeśli na danym obszarze jest zbyt sucho, wtedy bowiem rośliny wysychają a na terenach zbyt wilgotnych, gdyż wówczas rośliny- gniją. Czynnikiem ten jest ściśle powiązany z warunkami klimatycznymi, od których zależy ilość opadów atmosferycznych oraz parowanie, a także zależy od głębokości zalegania wód gruntowych. W województwie podlaskim występują średnio korzystne warunki wodne na obszarach wiejskich;
- warunki glebowe- gleba jest podłożem, na którym rosną rośliny, czerpią z niej składniki pokarmowe oraz wodę. Od rodzaju gleby zależy, jakie rośliny na danym obszarze można uprawiać. Sam rodzaj zależy z kolei od czynników wymienionych, powyżej, czyli rzeźby terenu, klimatu i stosunków wodnych. W woj. podlaskim przeważają gleby lekkie i średnie, charakteryzujące się średnimi lub słabymi właściwościami plonotwórczymi.

Do pozaprzyrodniczych czynników kształtujących obszary wiejskie zalicza się:

- politykę rolną państwa- od państwa zależy ustalanie cen na towary rolnicze, wobec czego, gdy ceny na jakiś towar są zbyt niskie, rolnikom nie opłaca się go uprawiać i zmieniają kierunek upraw;
- stan rozwoju społeczno- gospodarczego państwa- od niego zależy produkcja maszyn i artykułów przemysłowych dla rolnictwa. Im jest wyższy, tym rolnictwo jest nowocześniejsze;

- wykształcenie rolników- ten czynnik wiąże się z umiejętnościami wykorzystania przez rolników zdobyczy nauki i podniesienia poziomu rolnictwa;
- degradację środowiska- człowiek swoją działalnością, m.in. rozbudowywaniem obszarów miejskich i przemysłowych, nieumiejętnym wykorzystaniem terenów pod uprawę, nawożeniem czy zabiegami melioracyjnymi, wprowadza trwałe zmiany w środowisku przyrodniczym, zwłaszcza w warunkach wodnych i glebowych, czym uniemożliwia na wielu obszarach prowadzenie działalności rolniczej.

4. Bioróżnorodność obszarów wiejskich na Podlasiu

Krajobraz spełniał różnorodną rolę w dziejach kultury, akcentując jego estetyczny sens, jako szczególny sposób patrzenia, oraz jako syntezę elementów fizycznych z ludzkimi, wzbogaconych sensem humanistyczno-kulturowym. Krajobraz kulturowy to fizyczne, obserwowalne wzrokowo wyrażenie kultury ludzkiej na powierzchni ziemi, łączące elementy środowiska przyrodniczego i kulturowego, to przestrzeń ukształtowana w wyniku działalności człowieka i natury. Na Podlasiu jeszcze nie zawsze wykorzystuje się w turystyce ponadprzeciętne walory przyrodnicze i dużą różnorodność kulturową.

Krajobrazy rolnicze na Podlasiu charakteryzują się dużym zróżnicowaniem ich naturalności. Wg klasyfikacji naturalności krajobrazów większość obszarów rolniczych na Podlasiu można zakwalifikować do naturalnych i seminaturalnych. Prawie nie występują krajobrazy zdegradowane. Duży stopień naturalności krajobrazów wiejskich Podlasia był podstawą włączenia ich do Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000, będącej ważną to siecią obszarów chronionych na terenie Unii Europejskiej. Celem wyznaczania tych obszarów jest ochrona cennych, pod względem przyrodniczym i zagrożonych składników różnorodności biologicznej. W skład sieci Natura 2000 wchodzi:

- obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO)- wyznaczone na podstawie Dyrektywy Rady 79/409/EWG w sprawie ochrony dziko żyjących ptaków, tzw. *Dyrektywy Ptasiej*;
- specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)- wyznaczone na podstawie Dyrektywy Rady 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, tzw. *Dyrektywy Siedliskowej* zwanej też *Habitatową*, dla siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt o dużych walorach.

Podlasie jest regionem, który ma na swoim terenie dość dużo obszarów objętych siecią Natura 2000. Obecnie to 40% powierzchni województwa, po zmianach mają one stanowić 43%. Wielu samorządowców postrzega Naturę 2000 głównie, jako utrudnienie w prowadzeniu ważnych inwestycji. W podlaskiem ze względu na Naturę 2000 zaprzestano m.in. budowy obwodnicy Augustowa przez Dolinę Rospudy, przerwana została również budowa obwodnicy Wasilkowa.

Na obszarach wiejskich woj. podlaskiego realizowane są projekty i programy ukierunkowane na:

- wzmacnianie działań społeczności lokalnych w sferze ochrony środowiska;
- bądź też dotyczące praktycznego wdrażania w życie zasad gospodarowania opartych na idei zrównoważonego rozwoju.

Obejmują one najczęściej nowatorskie, ale jednocześnie i pragmatyczne, podejście do przedstawianej problematyki, wzbudzając tym samym znaczące zainteresowanie mieszkańców wsi i władz samorządowych.

Rolnicy jako potencjalni beneficjenci najczęściej zainteresowani są następującymi projektami i programami:

- programy rolnośrodowiskowe;
- programy zrównoważonego rozwoju;
- programy gospodarki wodno- ściekowej;

- plany gospodarki odpadami;
- programy zalesień;
- programy małej retencji wodnej.

Władze gminne i samorządowe zainteresowane są najczęściej programami i projektami dotyczącymi:

- inwentaryzacji przyrodniczej terenów wiejskich;
- studiów uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego;
- programów ochrony środowiska i walorów przyrodniczych;
- dokumentowania obszarów i obiektów o dużych walorach przyrodniczych;
- opracowań fizjograficznych.

5. Rola programów rolnośrodowiskowych w ochronie bioróżnorodności na obszarach wiejskich

Programy rolnośrodowiskowe występują i obowiązują we wszystkich krajach UE. Celem ich są działania zachowujące i przywracające walory przyrodnicze, ochronę genetyczną roślin uprawnych i ras zwierząt gospodarskich, kształtowanie struktury krajobrazu, przeciwdziałanie erozji i obniżaniu retencji wodnej. Spełniają bardzo ważną rolę w realizacji planów ochrony przyrody. Mają również za zadanie pomóc we wdrażaniu europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000. W niewielkim stopniu wykorzystywane są środki z tych programów na rozwój regionalnej turystyki.

Program rolnośrodowiskowy składa się z 4 podprogramów:

- ochrona różnorodności biologicznej obszarów wiejskich;
- ochrona środowiska przyrodniczego i krajobrazu;
- rolnictwo ekologiczne;
- ochrona zasobów genetycznych w rolnictwie.

Każdy z podprogramów złożony jest z pakietów działań podstawowych (niepłatnych) oraz pakietów systemowych (płatnych) wykraczających poza zwykłą dobrą praktykę rolniczą.

5.1. Charakterystyka wymagań i działania w ramach pakietów przyrodniczych

Cele pakietów:

- zachowanie siedlisk przyrodniczo cennych, które znajdują się na terenie gospodarstwa;
- utrzymanie siedlisk o wysokich walorach przyrodniczych ukształtowanych w wyniku działalności rolniczej oraz nieużytkowanych rolniczo, które tworzą ostoje zagrożonych gatunków zasiedlających obszary rolnicze;
- kontynuowanie praktyk rolniczych, warunkujących zachowanie różnorodności biologicznej.

Działania obowiązujące w ramach pakietów:

- zakaz odłogowania, bądź zbytnej ekstensyfikacji;
- zakaz, bądź ograniczenie stosowania przeorywania, wałowania, budowy nowych systemów melioracyjnych, stosowania nawozów sztucznych, wapnowanie;
- selektywne niszczenie chwastów;
- utrzymywanie obsady zwierząt do 1,0 SD/ha;
- prowadzenie umiarkowanego wypasu na łąkach i pastwiskach;
- terminy koszenia i wypasów dostosowane do wymogu chronionych gatunków roślin i zwierząt;
- powstrzymanie inwazji roślin wysokich na siedliskach łąkowych.

5.2. Charakterystyka wymagań i działania w ramach pakietów środowiskowych

Cele pakietów:

- podejmowanie działań przyczyniających się do poprawy struktury krajobrazu pozbawionej użytków środowiskowych;
- zachowanie wartości kulturowych obszarów wiejskich;
- podejmowanie działań obejmujących renaturalizację przekształconych łąk uprawnych, ochronę gleb i wód, tworzenie stref buforowych, zachowanie tradycyjnych sadów.

Działania w ramach pakietów:

- wprowadzenie ograniczeń w odniesieniu do zasad stosowania środków produkcji, mając na celu maksymalne wykorzystanie naturalnego potencjału produkcyjnego agrocenoz;
- rozwój rolnictwa przyjaznego dla środowiska z wykorzystaniem lokalnych odmian i ras w celu ochrony zasobów genetycznych w rolnictwie;
- rozwój rolnictwa ekologicznego lub integrowanych metod gospodarowania;
- ograniczenie negatywnych skutków dla środowiska wynikających z procesu produkcyjnego;
- kontynuacja ekstensywnych metod produkcji, zwłaszcza ekstensywnego chowu zwierząt z utrzymaniem wypasów na użytkach zielonych;
- aktywna ochrona siedlisk i gatunków chronionych związanych z obszarami rolnymi;
- upowszechnianie długofalowego planowania działań na rzecz ochrony środowiska i różnorodności biologicznej w gospodarstwach rolnych;
- dbałość o walory przyrodnicze, estetyczne i kulturowe w obrębie gospodarstwa.

Uczestnikami programów rolnośrodowiskowych mogą być rolnicy, wieloletni dzierżawcy gruntów rolnych, gospodarujący na powierzchni minimum 3ha (w przypadku gospodarstw ekologicznych-minimum 1 ha).

Tabela 4.

**Liczba wniosków i przyznane kwoty w ramach działania
„Program rolnośrodowiskowy PROW 2007- 2013”, kampania 2008r.**

Województwo	Liczba złożonych wniosków	Wnioskowana kwota pomocy (zł)	Liczba wydanych decyzji	Kwota wydanych decyzji (zł)
dolnośląskie	850	9 520 550	798	8 529 914
kujawsko- pomorskie	2 056	20 616 195	1 957	19 536 913
lubelskie	2 335	13 636 127	2 228	12 572 825
lubuskie	529	7 782 579	495	7 034 102
łódzkie	906	3 602 468	838	3 274 259
małopolskie	1 606	8 539 123	1 531	7 924 100
mazowieckie	2 050	15 655 391	1 897	13 277 932
opolskie	227	2 069 674	214	1 891 573
podkarpackie	1 606	7 968 282	1 527	7 247 175
podlaskie	1 686	12 796 855	1 649	12 155 018
pomorskie	1 343	15 397 522	1 278	14 679 727
śląskie	282	2 086 489	258	1 843 130
świętokrzyskie	1 886	7 202 015	1 753	6 571 934
warmińsko- mazurskie	1 206	19 732 691	1 144	18 711 562
wielkopolskie	2 097	17 323 990	1 994	15 763 345
zachodniopomorskie	1 045	19 333 554	976	17 799 279
Razem	21 710	183 263 505	20 537	168 812 788

Źródło: System Informacji Zarządzającej ARiMR, Departament Programowania i sprawozdawczości AriMR.

W Polsce w ramach PROW 2007- 2013 w edycji 2008r. ponad 20 tys. rolników i innych beneficjentów uzyskało pozytywne decyzje na do finansowanie pakietów w ramach działań rolnośrodowiskowych (tabela 4). Łączna kwota przyznanej pomocy wynosi prawie 170 mln zł. Z województwa podlaskiego finansowanie uzyskało 1 649 wniosków na kwotę ponad 12 mln zł. Udział województwa podlaskiego w wykorzystaniu ogólnej krajowej puli środków pomocowych w ramach programów rolnośrodowiskowych w kampanii 2008r. wynosi niewiele ponad 7%. Jest to wskaźnik średni i dalsze działania służb informacyjnych powinny zmierzać do większego zaangażowania rolników podlaskich w wykorzystanie dostępnych środków pomocowych. Warunki naturalne

woj. podlaskiego są korzystne do prowadzenia gospodarstw rolnych zgodnie z wymogami programów rolnośrodowiskowych.

Podsumowanie- wnioski końcowe

1. W województwie podlaskim na obszarach wiejskich występuje duża różnorodność biologiczna. W licznych badaniach i ekspertyzach udokumentowano i stwierdzono występowanie rzadkich gatunki flory, a także dużą różnorodność gatunkową fauny.
2. Duża różnorodność biologiczna i różnorodność kulturowa powinny być podstawą wypracowania skutecznej strategii bioregionalizmu na Podlasiu. Bioregionalizm może być ważnym impulsem w rozwoju turystyki w tym regionie.
3. Mając na uwadze zachowanie dużej różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich Podlasia produkcja rolnicza (roślinna i zwierzęca) powinna odbywać się z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju.
4. Występowanie unikatowych krajobrazów i zróżnicowanych walorów kulturowych na Podlasiu powinno być przesłanką do realizowania koncepcji bioregionalizacji, jako sposobu na łagodzenie negatywnych skutków globalizacji.
5. Skutecznym sposobem realizacji idei zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w województwie podlaskim może być szerokie uczestnictwo rolników w pakietach przyrodniczych i środowiskowych w ramach programów rolnośrodowiskowych PROW.

Bibliografia

1. B. Dobrzańska, G. Dobrzański, D. Kielczewski, Ochrona środowiska przyrodniczego, PWN, Warszawa 2008.
2. A. Kalinowska, Ekologia- wybór na nowe stulecie, NFOŚiGW, Warszawa 2002.
3. A. Kiryłuk, Najważniejsze problemy gospodarki wodnej na obszarach rolniczych w woj. Podlaskim, Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych nr 35/36, Wydawnictwo Instytutu Ochrony Środowiska, Warszawa 2008.
4. A. Matwiejuk, Walory przyrodnicze województwa podlaskiego. Turystyka i rekreacja szansą rozwoju regionów, red. H. Sasinowski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Białymstoku, Białystok 2004.
5. S. Passaris, J. Sokólska, K. Vinaver, Rozwój obszarów wiejskich i turystyka, NFOŚiGW, Paryż-Warszawa 2002.
6. J. Wiater, Programy rolnośrodowiskowe, jako element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych nr 35/36, Wydawnictwo Instytutu Ochrony Środowiska, Warszawa 2008.

JAK POSTRZEGANO INTEGRACJĘ? MODEL WSPÓŁPRACY PARTNERSKIEJ- GENEZA

Wstęp

Tematyka międzynarodowej integracji gospodarczej stanowi aktualnie jeden z wiodących tematów dociekań naukowych i publicystycznych. Są one związane z ponad pięcioletnim okresem członkostwa Polski we Wspólnotach Europejskich oraz z trwającymi dyskusjami na temat przyszłości instytucjonalno-organizacyjnej formy integracji w Unii Europejskiej.

Należy przy tym zauważyć, iż niezależnie, jaki model rozwiązań instytucjonalnych zostanie przyjęty w UE w najbliższych latach, jedną z najważniejszych zasad współpracy we Wspólnocie pozostaje obecnie subsydiarność, związana z poszanowaniem praw i inicjatyw społeczności lokalnych nakierowanych na intensyfikację rozwoju regionalnego. Zasada ta odnosi się do partnerstwa podmiotów- uczestników procesu zrównoważonego rozwoju.

Celem niniejszego opracowania jest próba charakterystyki genezy modelu współpracy partnerskiej bazującego na pomocniczości; modelu związanego z procesami integracyjnymi. W pracy odniesiono się systematycznie, przekrojowo i retrospektywnie do głównych idei integracyjnych poprzedzających utworzenie i rozwój Wspólnot Europejskich. Podstawowym narzędziem badawczym służącym realizacji przyjętego celu jest analiza literatury.

1. Istota pierwotnych idei integracyjnych

Procesy integracyjne nie są zjawiskiem nowym, mimo że ich nasilenie obserwuje się zwłaszcza po II wojnie światowej, a ich podstawową przesłanką nie zawsze był wzrost gospodarczy związany ze zmianami strukturalnymi.⁴⁵ W aspekcie historycznym integracja miała swoje początki od momentu łączenia się koczowniczych plemion w większe, względnie odseparowane struktury społeczno- kulturowe, czyli narody, a następnie ich konsolidacji w formy instytucjonalne- państwa. Na tym etapie rozwoju stosunków ekonomicznych podstawowe motywy prointegracyjne dotyczyły głównie sfery „czysto” politycznej: czy to osiągnięcia hegemonii na danym obszarze poprzez ekspansję militarną, czy też realizacji koncepcji trwałego pokoju na integrującym się obszarze. Ówczesnym procesom integracyjnym sprzyjały rzecz jasna motywy gospodarcze: pozyskiwanie nowych zasobniejszych miejsc zbytu i zaopatrzenia.

Starożytni Grecy dzięki organizacji odpowiednich struktur polityczno- militarnych zamierzali zapobiegać wojnom, w szczególności sporom wynikającym z układu granic państwowych oraz zróżnicowania zasobności

---

⁴⁴ Dr Arkadiusz Niedźwiecki jest pracownikiem Wydziału Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku.

⁴⁵ E. Jantóń- Drozdowska, Regionalna integracja gospodarcza, PWN, Warszawa- Poznań 1998, s. 9.

krajów w surowce naturalne. Stali na stanowisku, że ugrupowanie integracyjne w stosunku do swojego otoczenia wewnętrznego posiada większą siłę oddziaływania niż poszczególne kraje wchodzące w jego skład, dzięki czemu zmniejszało się zagrożenie militarne ze strony sąsiednich państw. Zauważyli ponadto swoisty efekt synergii polityczno- ekonomicznej, występujący m.in. dzięki zacieśnieniu kontaktów handlowych pomiędzy krajami. Dotyczyło to w szczególności związków religijnych państw- miast, tzw. amfiktionii.⁴⁶

2. Średniowieczne koncepcje integracji narodów europejskich

W średniowieczu wraz z upadkiem Zachodniego Cesarstwa Rzymskiego (476r.) powstały koncepcje, by zjednoczyć kraje europejskie. Przy tym do jednych z głównych przykładów ich urzeczywistnienia można zaliczyć restytucję Cesarstwa Rzymskiego (Restitutio Imperii Romanum) w wyniku wzmocnienia Imperium Frankońskiego przez Karola Wielkiego; dzieło kontynuowane przez Ottona I.⁴⁷

Procesy integracyjne w Europie doby średniowiecza były aktywizowane nie tylko przez cesarstwo, ale również papieństwo. Za najbardziej znanych prekursorów idei integracyjnych skupiających się wokół Kościoła można uznać św. Augustyna, który na przełomie IVw. i Vw. opracował koncepcję utworzenia jednego pokojowego imperium obejmującego wszystkie narody świata oraz św. Tomasza z Akwinu (XIIIw.) wyrażającego pogląd, że wojny są zabronione przez samego Boga, a pokój może być zapewniony jedynie przez właściwy ustrój społeczny- hierarchiczny na czele z papieństwem.

Specyficzne poglądy dotyczące integracji w średniowiecznej Europie wyrażał król czeski, Jerzy z Podiebradu. Prowadził on w XVw. działania mające na celu utworzenie związku chrześcijańskich władców europejskich, którego cechą charakterystyczną miała być niezależność, zarówno od papieństwa, jak też- cesarstwa. Jednocześnie na jego terytorium miał być uznawany prymat zasad narodowych w polityce i gospodarce, a także konieczność odejścia od idei jednego wielkiego państwa europejskiego oraz koncepcji uniwersalistycznych, co w pewnym zakresie można uznać za przykład za przykład kreacji układu społecznego bazującego na swoistym modelu równoprawnej współpracy partnerskiej.

3. Integracja państw europejskich w koncepcjach od XVw. do XIXw.

Dyskusje na temat procesów integracyjnych towarzyszące czasom nowożytnym od XVw. do XIXw. skupiały się przede wszystkim na problematyce narodowości oraz suwerenności narodów, która miała stanowić gwarancję trwałości i pokoju wspólnoty państw europejskich, co musiało oznaczać niejako naturalne pojmowanie partnerstwa w relacjach międzynarodowych. Wśród przedstawicieli myśli ekonomicznej i społecznej zajmujących się problematyką integracji na początku tego okresu można wymienić m.in. Erazma z Rotterdamu, podkreślającego na przełomie XVw. i XVIw. rolę Kościoła w procesach integracyjnych i uznającego arbitraż, jako

---

⁴⁶ Por. E. Sulima, Integracja gospodarcza w ujęciu historycznym, w: E. Sulima (red.), Obszary integracji Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006, s. 15.

⁴⁷ Należy nadmienić, że obok dążeń integracyjnych dla rozwoju stosunków politycznych w średniowiecznej Europie charakterystyczne były też wręcz przeciwne dążenia dezintegracyjne. Władcy mniejszych krajów powszechnie sądzili, że dobrobyt znacznie łatwiej mogą osiągnąć państwa suwerenne, a nie wspólnota krajów lub jeden wielki organizm polityczny. Jak się uważa, takie poglądy były aktywizowane w wyniku powszechnej politycznej emancypacji możnowładztwa, które dążyło do uzyskania coraz większej wolności politycznej i ekonomicznej. W związku z tym można stwierdzić, iż ówczesny „model współpracy partnerskiej” bazujący na „poszanowaniu praw i wolności” dotyczył w szczególności majątnych grup społecznych, z których interesami politycznymi i gospodarczymi byli nieraz zmuszeni liczyć się królowie i książęta.

główną metodę rozwiązywania konfliktów między narodami. Z kolei Henryk IV, król francuski sprawujący władzę na przełomie XVIw. oraz XVIIw., uważał, że dla intensyfikacji pozytywnych efektów integracji konieczne jest niedyskryminowanie żadnych wyznań chrześcijańskich i podział Europy na piętnaście niezależnych państw, jednak ściśle współpracujących ze sobą na wzór greckich amfiklionii. Henryk IV propagował ideę utworzenia „stanów zjednoczonych Europy”, która znalazła wielu zwolenników i została pod wieloma względami rozwinięta w czasach późniejszych.

Immanuel Kant (XVIIIw.) w przeciwieństwie do Henryka IV uważał, że „stany zjednoczone Europy” powinny funkcjonować nie w formie monarchii, ale federacji republikańskiej „wolnych narodów”. Zaproponował też, by działania zgodne z ideami „regulowanego rozumu” stanowiły gwarancję trwałego pokoju na kontynencie europejskim.

W XIXw. pojawiło się wiele zróżnicowanych koncepcji, które stanowiły fundament dla późniejszych ruchów integracyjnych w Europie przełomu XIXw. i XXw. Cesarz Francuzów, Napoleon I Bonaparte przez większość okresu swoich rządów realizował idee ekspansjonistyczne zmierzające do podboju innych krajów, jednocześnie jednak akcentował konieczność scalania „rozbitych narodów” i „światlanego” nadania im ujednoczonych praw. Claude Henri de Saint-Simon, utopijny socjalista, kolejny zwolennik „stanów zjednoczonych Europy”, uważał, że władza w poszczególnych krajach winna być sprawowana przez „rząd parlamentarny” zależny od parlamentu europejskiego, który miał dbać o poszanowanie praw narodów i społeczeństw. Podobnie jak Claude Henri de Saint-Simon, również przedstawiciele „Młodej Europy”, m.in. Victor Marie Hugo oraz Giuseppe Mazzini byli zwolennikami federalnej koncepcji instytucjonalnej struktury Europy ukształtowanej na wzór Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Do rozwoju XIX-wiecznej myśli społecznej i ekonomicznej dotyczącej integracji w Europie wkład mieli również Polacy. Uogólniając, ich poglądy, mimo że w szczegółach różne, kładły nacisk na konieczność odzyskania niepodległości przez państwa, które ją utraciły, a więc również przez Polskę. Do zwolenników idei integracji narodowej opartej na zjednoczeniu państw europejskich można zaliczyć m. in.: Stanisława Staszica, głoszącego koncepcję zjednoczenia Słowian, Adama Jerzego Czartoryskiego, autora idei Ligi Europejskiej, jako gwaranta pokoju, w ramach której „pewien poziom przewagi” posiadałyby z jednej strony Rosja, a z drugiej Wielka Brytania i działając, jako swoiste „przeciwwagi”, gwarantowałyby trwałość zintegrowanego obszaru, a także Józefa Marię Hoene-Wrońskiego, zwolennika koncepcji federalistycznych w Europie, jaka powinna dążyć do „uformowania jednej społeczności powszechnej”. Wojciech Bogumił Jastrzębski, jak zauważa A. Marszałek, twierdził, że *„prawa europejskie miał stanowić Kongres Europejski złożony z przedstawicieli wszystkich narodów, a przedmiot opieki praw europejskich to byt, niepodległość i własność każdego narodu.”*⁴⁸

4. Niemieckie i francuskie koncepcje integracji europejskiej przełomu XIXw. i XXw.

Na przełomie XIXw. i XXw. nastąpił szczególnie dynamiczny rozwój niemieckich i francuskich idei integracji. W znacznym stopniu wynikało to z mocarstwowej pozycji tych państw w ówczesnej Europie i w takiej sytuacji niejako „naturalnych” dążeń do podporządkowania sobie innych krajów.

---

⁴⁸ Integracja europejska, podręcznik, red. A. Marszałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000, s. 23.

4.1. Specyfika koncepcji niemieckich

Niemieckie koncepcje integracji europejskiej obejmowały dwa nurty cechujące się swoistym dualizmem pojmowania motywów i trybu procesów integracyjnych. Można je podzielić na idee: Mitteleuropa, czyli Przestrzeń Niemieckiego Przeznaczenia, a także Grossraumwirtschaft- Gospodarka Wielkiego Obszaru.

Propagatorzy koncepcji Mitteleuropy powszechnie uważali, że istnieje konieczność, by naród niemiecki pełnił niemalże „mesjańską” rolę na kontynencie europejskim, przewodząc innym, „słabszym” narodom, uzyskując status hegemonia przede wszystkim w wyniku szeroko pojętej ekspansji: militarnej, terytorialnej i kulturowej. Ernest Moritz Arndt twierdził, że „Niemiec to człowiek, któremu Bóg dał ziemię za ojczyznę”, a plemiona germańskie w przeszłości stanowiły główne źródło kultury i cywilizacji europejskiej. Johan Gottlieb Fichte był entuzjastą koncepcji autarkii regionalnej. Reprezentował też pogląd, że jeżeli dany kraj nie dysponuje wystarczającą ilością surowców, może dokonywać ekspansji terytorialnej w celu ich pozyskania. Friedrich Ratzel opracował ideę „państwa światowego”, czyli kraju obejmującego możliwie największy obszar, samowystarczalny pod względem gospodarczym, którym powinny zarządzać instytucje ponadnarodowe pod przewodnictwem Niemiec. Wyrażał również pogląd, że warunki geograficzne w znacznym stopniu determinują losy narodów i państw. Twierdził, że z zależności tej wynika walka o byt, w której większe szanse na zwycięstwo mają możliwe duże struktury gospodarcze. Również Friedrich Naumann akcentował konieczność połączenia w jeden organizm społeczno- gospodarczy Niemiec i Austro- Węgier, a następnie skupienia wokół nich sąsiednich krajów, co miało zapewnić w Europie „niemiecki typ gospodarczy”.

Nieco inne poglądy niż wielu przedstawicieli nurtu Przestrzeni Niemieckiego Przeznaczenia reprezentowali Friedrich List i Constantin Frantz. Byli autorami koncepcji tworzenia w Europie ugrupowania integracyjnego opartego na zasadach konfederacji politycznej, powstałego z pominięciem ekspansjonizmu militarnego i terytorialnego. Z kolei Feliks Schwarzenberg, Karol Ludwik von Bruck, Leo von Caprivi oraz Aleksander Peez zauważali zagrożenie gospodarcze Niemiec przede wszystkim ze strony USA, które w 1890r. wprowadziły nową taryfę celną, zwaną taryfą Mc Kinley'a, dyskryminując towary europejskie. W związku z tym głosili potrzebę utworzenia unii celnej zrzeszającej wszystkie państwa niemieckojęzyczne. Jednocześnie, podobnie jak Friedrich List i Constantin Frantz, nie gloryfikowali ekspansjonizmu, jako narzędzia wprowadzania „niemieckiego sposobu gospodarowania” w Europie.

W przeciwieństwie do większości idei zaliczanych do nurtu Mitteleuropy, niemieckie koncepcje Gospodarki Wielkiego Obszaru nie zakładały konieczności ekspansji w celu zjednoczenia Europy. Przeciwnie, były oparte na pacyfizmie i dążeniu do utworzenia możliwie dużego, wolnego obszaru gospodarczego skupiającego państwa niezależne politycznie, ale ściśle ze sobą współpracujące w celu jak najpełniejszego wykorzystania efektów integracji. Tezą uzasadniającą taki mechanizm rozwoju międzynarodowych stosunków ekonomicznych było stwierdzenie, że im jednorodny obszar gospodarczy zajmuje większą powierzchnię, tym dynamiczniej przebiegają na nim procesy rozwoju społeczno- gospodarczego.

Do przedstawicieli Grossraumwirtschaft należał m.in. Roger Battaglia głoszący pogląd, że scalanie gospodarek narodowych powinno doprowadzić do powstania jednego ogólnoeuropejskiego, ponadnarodowego organizmu gospodarczego. Uważał jednocześnie, iż dla łączących się gospodarek europejskich niebezpieczne jest wprowadzanie w życie założeń panamerykanizmu i panazjatyizmu. Miał temu skutecznie przeciwdziałać sojusz Niemiec i Austro- Węgier. Zbliżone koncepcje były charakterystyczne dla Karla Rennera, orędownika idei istnienia wielkich państw wielonarodowych określonym poziomem autonomii każdego narodu.

Istotny wkład do teorii integracji miał Elémer Hantos, który jako pierwszy usystematyzował warunki efektywności powiększonego obszaru gospodarczego. Zaliczył do nich: jedność geopolityczną, względnie wysoki poziom techniki i technologii, odpowiedni do potrzeb gospodarczych „zasób sił tkwiących w ziemi”, posiadanie własnych źródeł energii, a więc bezpieczeństwo energetyczne, korzystne położenie komunikacyjne, znaczną siłę nabywczą ludności, a także wspólną ideologię na całym integrującym się terytorium. Potrzeba spełnienia tych warunków miało motywować władze poszczególnych państw do zacieśnienia między sobą więzi politycznych i gospodarczych.

Do jednych z najbardziej znanych przedstawicieli koncepcji Gospodarki Wielkiego Obszaru można zaliczyć Augusta Sartoriusa von Waltershausena. W rozważaniach dotyczących „przewagi wielkiego obszaru nad małym” poszedł dalej, niż inni przedstawiciele Grossraumwirtschaft. Uważał, że dla pełnego wykorzystania szans, jakie towarzyszą integracji, konieczna jest całkowita likwidacja odrębnej woli politycznej narodów i krajów dzięki powszechnemu pacyfizmowi oraz wprowadzeniu jednego wspólnego języka. Wg niego, połączenie gospodarek narodowych w ugrupowania integracyjne powinno umożliwić racjonalizację kosztów produkcji, zmniejszenie amplitudy wahań cyklicznych, a także wzmocnienie pozycji przetargowej wobec państw znajdujących się na zewnątrz ugrupowania. Jednocześnie był zdania, że w warunkach umiędzynarodowienia procesów społecznych wzrasta rola karteli w życiu gospodarczym, z czym wiąże się częściowa utrata suwerenności gospodarczej przez krajowe systemy ekonomiczne. Ponadto wyróżnił i usystematyzował instytucjonalno- organizacyjne formy integracji w ramach powiększonego obszaru, wyróżniając: zwykłą umowę w sprawie ceł, wolny handel między partnerami prowadzącymi wspólną politykę zewnętrzną, czasową unię celną, unię celną opartą na przedstawicielstwie członków i zasadzie głosowania większościowego, państwo związkowe, jednolite, „powiększone” państwo, będące, wg niego, najbardziej spójną strukturą gospodarczą powstałą w wyniku procesów integracyjnych.

Tabela 5.

Główne podobieństwa i różnice koncepcji Mitteleuropa i Grossraumwirtschaft

konceptje Mitteleuropa	konceptje Grossraumwirtschaft
podobieństwa:	
<ul style="list-style-type: none"> • silne poczucie własnej wartości narodu niemieckiego na tle innych narodów europejskich, nacjonalizm 	
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość stosowania protekcjonizmu w handlu międzynarodowych w celu zwiększania konkurencyjności gospodarki niemieckiej 	
<ul style="list-style-type: none"> • pogląd o konieczności integracji wokół najsilniejszego partnera, którym miały być Niemcy 	
<ul style="list-style-type: none"> • postrzeganie zagrożenia gospodarczego dla gospodarki niemieckiej ze strony US 	
<ul style="list-style-type: none"> • założenie, że w początkowej fazie tworzenia ugrupowania integracyjnego w jego skład powinny wejść kraje „niemieckojęzyczne” i pozostali sąsiedzi Niemiec 	
różnice:	
<ul style="list-style-type: none"> • akcentowanie konieczności utworzenia jednego państwa, któremu przewodziliby Niemcy 	<ul style="list-style-type: none"> • pogląd o konieczności utworzenia związku suwerennych państw, w którym wiodącą rolę miałyby Niemcy
<ul style="list-style-type: none"> • pogląd, że korzyści z integracji powinna odnosić tylko gospodarka niemiecka 	<ul style="list-style-type: none"> • korzyści wynikające z integracji powinny mieć wszystkie kraje partnerskie
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość ekspansji militarnej, terytorialnej, gospodarczej, kulturowej i cywilizacyjnej w 	<ul style="list-style-type: none"> • konieczność intensyfikacji handlu międzynarodowego i optymalizacji

celu powiększenia niemieckiej „strefy wpływów” ⁴⁹	międzynarodowego podziału pacy w celu zdynamizowania rozwoju społeczno-gospodarczego w ugrupowaniu integracyjnym
<ul style="list-style-type: none"> wojna, jako dopuszczalny (w pewnych warunkach) instrument rozwiązywania konfliktów w skali międzynarodowej 	<ul style="list-style-type: none"> niedopuszczanie wojny, jako środka prowadzenia polityki zagranicznej
<ul style="list-style-type: none"> konieczność militaryzacji gospodarki 	<ul style="list-style-type: none"> pacyfizm
<ul style="list-style-type: none"> Niemcy jedynym źródłem kultury i cywilizacji europejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> intensyfikacja rozwoju społeczno-gospodarczego dzięki zróżnicowaniu kulturowemu i cywilizacyjnemu narodów europejskich

Źródło: A. Niedźwiecki, Europa ojczyzn, zarys wybranych koncepcji, Pomosty, 2003, nr 1, s. 20.

Podsumowując rozważania dotyczące niemieckich koncepcji integracji Europy opracowanych na przełomie XIXw. i XXw., należy stwierdzić, że bazowały one na wspólnych podstawach, ale różniły się w określeniu celów, przesłanek i narzędzi służących tworzeniu nowej, powiększonej wspólnoty gospodarczej państw. Z jednej strony koncepcje niemieckie przełomu XIXw. i XXw. zakładały wykorzystanie „modelu partnerskiego” we współpracy międzynarodowej, jednak z drugiej- podmiotem szczególnie uprawnionym w stosunkach międzynarodowych miałyby być Niemcy. Problematykę tę przedstawiono w tabeli 5.

4.2. Francuskie idee integracyjne

Francuskie koncepcje integracji europejskiej ukształtowały się później niż idee niemieckie. Ich rozwój był związany z umocnieniem się międzynarodowej pozycji Francji po I wojnie światowej. Pod ich wpływem w latach 20-tych XXw. podpisano w Europie Środkowo- Wschodniej i Południowej wiele porozumień polityczno-gospodarczych, w których pierwszoplanową rolę odgrywała Francja.

Teoretyczne podstawy francuskich koncepcji integracyjnych zostały opracowane przez Aristida Brianda. Wg niego, podstawowym celem scalania krajowych gospodarek europejskich powinno być utrzymanie mocarstwowej pozycji Francji dzięki utworzeniu „stanów zjednoczonych Europy”. W tym celu zamierzano stopniowo umacniać jej więzi polityczno- gospodarcze z Wielką Brytanią i Niemcami, w wyniku, czego powinna powstać unia celna skupiająca również inne kraje kontynentu. Mogłaby ona skutecznie przeciwstawić się zagrożeniu gospodarczemu ze strony USA. Koncepcja ta spotkała się z jednak z umiarkowanym poparciem polityków francuskich i nie została wprowadzona w życie w kształcie proponowanym przez jej autora.

Jedną z przyczyn takiego stanowiska władz francuskich były spory francusko- niemieckie w basenie naddunajskim, który oba te państwa uznawały za swoją strefę wpływów. Spór ten dotyczył przede wszystkim prób powołania w tym regionie niemiecko- austriackiej unii celnej, co zostało uznane przez kraje zachodnioeuropejskie za niezgodne z duchem Traktatu Wersalskiego. Jednocześnie politycy włoscy zaproponowali alternatywną koncepcję integracji w tym regionie- utworzenie trójporozumienia: Włoch, Węgier i Austrii bez udziału Niemiec, co spotkało się z kolei ze sprzeciwem niemieckim.

⁴⁹ L. Ciamaga, E. Latoszek, K. Michałowska- Gorywoda, L. Oręziak, E. Teichman, Unia Europejska, Unia Europejska, PWN, Warszawa 2002, s. 24.

Nieco inną koncepcję integracji niezależnych od Niemiec państw naddunajskich przedstawił André François- Poncet. Zaproponowane przez niego porozumienie gospodarcze miało skupiać: Austrię, Czechosłowację, Jugosławię, Rumunię i Węgry. Za istotny warunek dynamizacji procesów wzrostowych w regionie ekonomista ten uznał intensyfikację wywozu zboża z Austrii do krajów sąsiednich- swoistą rekompensatę za uniemożliwienie realizacji unii austriacko- niemieckiej. Częściowo udało się zrealizować jego koncepcję, ale ostatecznie idea ta, podobnie jak wiele innych poprzednich, zakończyła się niepowodzeniem.

5. Paneuropeizm

Oprócz idei francuskich, w okresie międzywojennym w Europie ukształtowały się koncepcje zwane paneuropeizmem. Miały one wielu zwolenników: polityków, jak też ekonomistów. Główny twórca doktryny paneuropejskiej, Richard Nicolaus Coudenhove- Kalergie uważał, że podstawowy motyw integracji na Starym Kontynencie to ochrona przed niebezpieczeństwami zewnętrznymi i wewnętrznymi destabilizującymi sferę polityczną i gospodarczą w Europie.⁵⁰ Do zagrożeń zewnętrznych zaliczał, z jednej strony totalitaryzm rosyjski (komunizm radziecki), a z drugiej- znaczny potencjał społeczno- ekonomiczny gospodarki amerykańskiej i wynikającą z niego znaczą przewagę konkurencyjną tego kraju w skali międzynarodowej. Natomiast za pierwszoplanowy czynnik wewnętrzny, który mógłby destabilizować procesy wzrostowe w gospodarce europejskiej, uznał nacjonalizm samych narodów europejskich. W związku z tym widział konieczność ukształtowania „wzoru Europejczyka: otwartego na świat, wykształconego, nienacjonalisty”.

Przedstawiciele ruchu paneuropejskiego eksponowali też zmodyfikowaną przez siebie ideę stworzenia „stanów zjednoczonych Europy”. Rozumieli je, jako pewną całość polityczno- gospodarczą (w kontaktach zewnętrznych), ale o zróżnicowanej strukturze, adekwatnej do aspiracji tworzących ją narodów, kształtującej naród europejski, jako „drzewo o jednym pniu i wielu gałęziach”. Tak zbudowany europejski system społeczno- gospodarczy miał posiadać własną armię, a problemy ekonomiczne zamierzano rozstrzygać na szczeblu ponadnarodowym- ekspertów utworzonej unii międzynarodowej. Jednocześnie armia i sprawny system podejmowania decyzji powinny były, zapewnić bezpieczeństwo przed militarnym zagrożeniem ze strony Rosji Radzieckiej, a później Związku Radzieckiego.

6. Federalizm

W koncepcjach federalistycznych rozwiniętych zwłaszcza po II wojnie światowej zakładano, że integracja powinna być oparta na teoriach: międzynarodowego ładu pokojowego oraz organizacji politycznych funkcjonujących w ramach państw. Wg nich, dla usprawnienia procesu podejmowania decyzji w ramach ugrupowania integracyjnego istotne znaczenie miało scalenie określonych funkcji państwa narodowego na szczeblu rządu federalnego oraz ich decentralizacja na poziomie regionalnym, co wiąże się bezpośrednio z zasadą subsydiarności.

Istotną cechą federalizmu stanowi zróżnicowanie koncepcji wchodzących w jego skład: „może być tyle odmian federalizmów, co jest politologów i tyle odmian ich klasyfikacji, co ideologii”, organizowanych odgórnie lub oddolnie.⁵¹ W związku z tym wyróżnia się dwie skrajne odmiany idei federalistycznych: nurt radykalny widzący potrzebę zorganizowania „federacji gospodarek” zarządzanej przez władze ponadnarodowe, a z drugiej strony- umiarkowany- akcentujący korzyści utworzenia „paktu federalnego” w celu optymalizacji procesów

⁵⁰ Z. M. Doliwa- Klepacki, Europejska integracja gospodarcza (po Amsterdamie i Nicei), Temida 2, Białystok 2001, s. 40.

⁵¹ T. Fleming, The Federal Principle, A Quarterly Journal of Critical Thought, 1994, nr 100, s. 17.

ekonomicznych w ugrupowaniu integracyjnym. Na ich gruncie wyodrębniono trzy zasadnicze teoretyczne koncepcje federalistyczne: federalizm centralistyczny, federalizm decentralistyczny, a także federalizm równowagi.⁵²

W rozumieniu federalizmu centralistycznego wspólnota polityczno- ekonomiczna jest tożsama z państwem, a więc pełni rolę administracyjno- gospodarczą oraz stanowi centrum tożsamości społecznej. Posiada też do dyspozycji środki przymusu, a powodzenie procesów integracyjnych zależy w znacznej mierze od istnienia silnego rządu republikańskiego.⁵³ Natomiast przedstawiciele koncepcji federalizmu decentralistycznego uważali, że ponieważ „każde państwo posiada charakter ekspansjonistyczny, to światowy rząd federalny jest nie do pomyslenia, jako podmiot, który nie byłby w stanie rozwiązać problemu wojny i zagwarantować ludzkości wolność, a więc rozwiązaniem jest federacja federacji”.⁵⁴ Z kolei federalizm równowagi to „zasada takiego podziału władzy, w której rząd centralny i rządy lokalne w granicach swych kompetencji są niezależne”, a zbudowany w oparciu o jego założenia system federalny stanowi „unię polityczną podmiotów zjednoczonych, co najmniej w jednym celu, lecz zachowujących w swoich działaniach autonomię i niezależność”.⁵⁵ Federalizm równowagi stanowił, jak pisze S. Konopacki, „swoisty kontrakt, wedle którego strony zrzekają się dobrowolnie i wzajemnie części swojej autonomii w celu osiągnięcia określonych korzyści”.⁵⁶

Jednym z efektów dynamicznego rozwoju zróżnicowanych koncepcji federalistycznych było ukształtowanie się dwóch rozbieżnych wizji integracji we współczesnej Europie, to znaczy Europy Ojczyzn i Europy Ojczyzny. Zwolennicy pierwszej z nich uważają, że Europa powinna być związkiem suwerennych państw, osiągających wspólne cele dzięki w pewnym stopniu zharmonizowanym, solidarnym działaniom. Zarys tej koncepcji określił prezydent Francji, Charles de Gaulle, który uważał, że „ułudą jest możliwość, aby zbudować poza samodzielnymi państwami coś (ugrupowanie integracyjne), co miałyby aprobatę ludów i było zdolne do skutecznego działania”. Wg niego, Europa Ojczyzn powinna obejmować państwa od Atlantyku do Uralu. Z kolei Europa Ojczyzna to idea zbudowania federacji europejskiej opartej na strukturze ponadnarodowych instytucji, całkowitym zniesieniu granic oraz pełnej unii politycznej, w której jednak byłyby zachowana odrębność kulturowa poszczególnych narodów. Europa Ojczyzn i Europa Ojczyzna, podobnie jak wiele innych idei dotyczących scalania systemów gospodarczych, miały istotny wpływ na ukształtowanie aktualnego stanu integracji zachodnioeuropejskiej w ramach Unii Europejskiej. Nadal jednak otwarte pozostaje pytanie: w związku, z którą koncepcją powinien być określony ostateczny kształt stosunków społeczno- gospodarczych na Starym Kontynencie, biorąc w szczególności pod uwagę zmiany sytuacji gospodarczej ostatnich miesięcy oraz zwiększanie Strefy Euro.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy literatury należy stwierdzić, iż koncepcje „współpracy partnerskiej” były rozwijane w Europie od wielu set lat. Na koncepcji synergii gospodarczej i politycznej bazuje idea rozwoju Unii Europejskiej- idea zakładająca partnerstwo między podmiotami funkcjonującymi w gospodarce lokalnej: władzami, przedsiębiorcami i społecznością lokalną- podmiotami realizującymi różne cele gospodarcze, ale jednocześnie podmiotami ściśle współzależnymi. Koncepcje integracyjne pozytywnie, ale też negatywnie, tak jak Przestrzeń Niemieckiego Przeznaczenia, stały się przyczynkiem do stosowania w polityce wspólnotowej subsydiarności- jednej z głównych zasad gospodarczych i społecznych porządku ekonomicznego Unii Europejskiej, zasad w oparciu, o które może być intensyfikowany rozwój peryferyjnych regionów Wspólnoty, takich jak województwo podlaskie.

---

⁵² S. Konopacki, Dylematy federalizmu europejskiego, Studia Europejskie, 1998, nr 4, s. 80- 82.

⁵³ P. King, Federalism and Federation, Croon Helm, London 1982, s. 20.

⁵⁴ Tamże, s. 40- 41.

⁵⁵ A. H. Birch, Approaches to the Study of Federalism, Political Studies, 1966, nr 14, s. 181.

⁵⁶ S. Konopacki, Dylematy federalizmu..., op. cit., s. 82.

Bibliografia

1. A. H. Birch, Approaches to the Study of Federalism, Political Studies, 1966, nr 14.
2. L. Ciamaga, E. Latoszek, K. Michałowska- Gorywoda, L. Oręziak, E. Teichman, Unia Europejska, Unia Europejska, PWNB, Warszawa 2002.
3. Z. M. Doliwa- Klepacki, Europejska integracja gospodarcza (po Amsterdamie i Nicei), Temida 2, Białystok 2001.
4. T. Fleming, The Federal Principle, A Quarterly Journal of Critical Thought, 1994, nr 100.
5. Integracja europejska, podręcznik, red. A. Marszałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000.
6. E. Jantóń- Drozdowska, Regionalna integracja gospodarcza, PWN, Warszawa- Poznań 1998.
7. P. King, Federalism and Federation, Croom Helm, London 1982.
8. S. Konopacki, Dylematy federalizmu europejskiego, Studia Europejskie, 1998, nr 4.
9. A. Niedźwiecki, Europa ojczyzn, zarys wybranych koncepcji, Pomosty, 2003, nr 1.
10. E. Sulima, Integracja gospodarcza w ujęciu historycznym, w: E. Sulima (red.), Obszary integracji Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006.

PRZEDSIĘBIORSTWO A ŚRODOWISKO

- WDROŻENIE ZASAD ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Wstęp

Przeprowadzona analiza dotyczy rzeczywiście istniejącego i funkcjonującego przedsiębiorstwa z terenu województwa podlaskiego.

W opracowaniu zaprezentowano charakterystykę obecnie stosowanych rozwiązań oraz przedstawił swoje propozycje, zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju.

1. Specyfika przedsiębiorstwa będącego podmiotem studium przypadku⁵⁸

Badane przedsiębiorstwo zlokalizowane jest na terenie województwa podlaskiego w odległości ok. 25 km od Białegostoku. Funkcjonujący zakład nie jest położony na terenie żadnego z prawnie chronionych obszarów przyrodniczych (typu: park narodowy, obszar chronionego krajobrazu oraz inne- zgodnie z Prawem Ochrony Środowiska). Znajduje się on także poza terenem obszaru Natura 2000, jak również jego otuliną.

Charakteryzowane przedsiębiorstwo funkcjonuje jako spółka kapitałowa (spółka z ograniczoną odpowiedzialnością). Zarówno obroty handlowe, jak i poziom zatrudnienia (średnioroczne zatrudnienie ok. 40 osób) klasyfikuje firmę, jako podmiot sektora SME.

Przedsiębiorstwo zajmuje się głównie ubojem bydła. Posiada odpowiednie certyfikaty uzyskane od przedstawicieli związków wyznaniowych (imama muzułmańskiego oraz rabina gminy żydowskiej), dzięki którym może prowadzić ubój zgodny z wymienionymi religiami. Na zlecenie innych podmiotów prowadzi także usługowy ubój strusi oraz bydła. Firma posiada wszelkie, wymagane prawem pozwolenia sanitarne, a także weterynaryjne. Podlega stałemu nadzorowi Powiatowego Inspektora Weterynaryjnego. Niezależnie od „standardowych” wymogów związanych z dbałością o bezpieczeństwo żywności spółka ma wdrożony system HACCAP.

---

⁵⁷ Mgr Stanisław Paniczko, założyciel EkoExpert, doradca w zakresie projektów ekologicznych. Opracowanie powstało w oparciu o badania własne autora, jak też zalecenia na rzecz wdrożenia koncepcji „prośrodowiskowych” w przedsiębiorstwie będącym podmiotem case study.

⁵⁸ Ze względu na znaczne nasilenie konkurencji na rynku, na którym działa charakteryzowane przedsiębiorstwo, i dość małą ilość podmiotów o podobnym profilu funkcjonujących w regionie podlaskim, badana firma, nie wyraziła zgody na podanie swojej nazwy, ani szczegółowych danych ekonomiczno- finansowych, na podstawie, których mogłaby zostać zidentyfikowana. Poglębione wywiady bezpośrednie z kadrami zarządzającą przedsiębiorstwa przeprowadzono w czerwcu 2009.

Przedsiębiorstwo przykłada dużą wagę do wysokiej jakości obsługi klienta. Dotyczy to dostawców i partnerów handlowych, a przede wszystkim klienta finalnego, czego wyrazem jest wdrażany system zarządzania jakością ISO 9001.

Jak wskazują przeprowadzone w przedsiębiorstwie wywiady, wg stanu na koniec czerwca 2009r., w firmie przykładano dość małe znaczenie do kwestii oddziaływania przedsiębiorstwa na środowisko.

Przez ostatnie lata spółka wprawdzie składała do stosownych organów ochrony środowiska (Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska oraz Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego- Departament Ochrony Środowiska) wymagane prawem sprawozdania o zakresie korzystania ze środowiska oraz wносиła ewentualne opłaty środowiskowe, ale nie podejmowała innych działań „nakierowanych na ekologię”. Była także dwukrotnie kontrolowana przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska. Zalecenia wynikające z protokołów pokontrolnych zrealizowała.

Gmina, na terenie której funkcjonuje przedsiębiorstwo, nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Zakład położony jest na obrzeżach niewielkiego miasteczka (około 2 000 mieszkańców). Jednak na jego terenie znajdują się kilka obiektów historycznych, znanych w kraju i za granicą (silnie związanych z kulturą żydowską). Na obrzeżach znajdują się 2 zamki. Jeden z nich jest udostępniany turystom. Na terenie gminy oraz jej sąsiedztwie znajduje się wiele ciekawych szlaków przyrodniczo- turystycznych (na przykład Europejska Wioska Bociania, Szlak Tatarski).

2. Stan obecny oraz proponowane rozwiązania w aspekcie zrównoważonego rozwoju w badanym przedsiębiorstwie

Na podstawie wywiadu przeprowadzonego z kadrą menedżerską przedsiębiorstwa określono zakresu oddziaływania przedsiębiorstwa na środowisko:

- odpady;
- ścieki;
- woda (do celów związanych z prowadzoną produkcją oraz do celów socjalnych);
- wody deszczowe;
- ogrzewanie;
- odory.

2.1. Odpady

Charakteryzowane przedsiębiorstwo postrzega problemy związane z prawidłowym zagospodarowaniem powstających odpadów. W tej chwili przedsiębiorstwo ponosi z tego tytułu wysokie koszty ich utylizacji. Są to odpady niebezpieczne kategorii I, II i III (wg interpretacji Głównego Inspektoratu Weterynaryjnego).

Kategoria I to odpady najbardziej niebezpieczne, tak zwane SRM (np. swego czasu głośny medialnie problem „choroby wściekłych krów”). Usługi unieszkodliwiania, wg obowiązującego prawa, mogą prowadzić tylko uprawnione podmioty. Wytwórca, przekazując odpady, powinien otrzymać „kartę przekazania odpadów”. A odbiorca- „kartę odbioru odpadów”. Są to absolutnie niezbędne i podstawowe dokumenty, które dokumentują prawidłowo prowadzoną gospodarkę odpadami. W rozumieniu Ustawy o Odpadach, podmiotem, który

zobligowany jest do udowodnienia prawidłowo prowadzonych działań w zakresie zagospodarowania odpadów, jest ich właściciel. Oznacza to, iż przedsiębiorca staje się właścicielem odpadów (mającym uprawnienia do ich transportu oraz unieszkodliwiania) już w chwili odbioru odpadów od wytwórcy. Powinien przy tym podpisać (podając pełne swoje dane) wystawioną przez wytwórcę „kartę przekazania odpadów”, a następnie wystawić „kartę odbioru”, wskazując, gdzie i w jaki sposób nastąpiło ich unieszkodliwienie. W związku z tym wytwórca otrzymuje zazwyczaj „kartę odbioru odpadów” z pewnym opóźnieniem.

Odpady kategorii II i III, po ich wcześniejszym przygotowaniu, tj. ewentualnym rozdrobnieniu, higienizacji (np. wapnem), mogą stanowić znakomity substrat do biogazowni. Od pewnego czasu (wg stanu na koniec czerwca 2009r.) można zaobserwować zainteresowanie inwestycjami proekologicznymi w regionie podlaskim, m.in. właśnie w zakresie biogazowni. W związku z przeprowadzonymi badaniami przedsiębiorstwu zasugerowano nawiązanie kontaktu z podmiotami tego typu- najbliższa lokalizacja: Łapy (teren dawnej cukrowni). Wg stanu na koniec czerwca 2009r., potencjalny inwestor robi rozpoznanie na rynku lokalnym, celem określenia ilości oraz wartości energetycznych substratów mogących mieć zastosowanie w planowanej instalacji do produkcji biogazu.

2.2. Ścieki

W charakteryzowanym przedsiębiorstwie powstają ścieki bytowe i przemysłowe. Ścieki bytowe, wg ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne, Dz. U. Nr 115, poz. 1229, Art. 9, są to ścieki z budynków przeznaczonych na pobyt ludzi, z osiedli mieszkaniowych oraz z terenów usługowych, powstające w szczególności w wyniku ludzkiego metabolizmu oraz funkcjonowania gospodarstw domowych. Za ścieki przemysłowe rozumie się ścieki odprowadzane z terenów, na których prowadzi się działalność handlową lub przemysłową, albo składową, które nie stanowią ścieków bytowych lub wód opadowych. Ścieków o tak różnych parametrach, wg obowiązującego obecnie prawa, nie można odprowadzać tą samą siecią kanalizacyjną. Ścieki przemysłowe przed wprowadzeniem do kanalizacji ogólnospławnej muszą spełniać określone wymogi, a przede wszystkim powinny być poddane dodatkowym procesom oczyszczania. Ścieki bytowe są bezpośrednio odprowadzane do kanalizacji ogólnospławnej. Ścieki przemysłowe są wstępnie podczyszczane, ale tylko w separatorach tłuszczu i odprowadzane do kanalizacji ogólnospławnej obsługiwanej przez lokalne Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji.

Obecnie (czerwiec 2009) nadal pozostaje niezagospodarowana część ścieków- gnojówka (jaka w rozumieniu prawa jest odpadem dla przedsiębiorstwa, ale jednocześnie jest także cennym nawozem powszechnie stosowanym w rolnictwie), która mógłby być sprzedawana, bądź przekazywana bezpłatnie okolicznym rolnikom. Drugim rozwiązaniem jest próba jej zagospodarowania poprzez przekazywanie podmiotom zajmujących się produkcją biogazu, kompostów, bądź innych produktów (np. nawozów biologicznych). Celem zminimalizowania ryzyka związanego z pojawieniem się niebezpiecznych dla zdrowia bakterii i wirusów w toku prowadzonej przez przedsiębiorstwo gospodarki ściekowej, w związku z prowadzonymi badaniami wdrożeniowymi zaproponowano kadrze zarządzającej przeprowadzenie 2- 3 razy w ciągu roku badań kontrolnych pod kontem bezpieczeństwa sanitarno- epidemiologicznego przez Powiatowego Weterynarza, ewentualnie laboratorium WIOŚ w Białymstoku.

2.3. Woda do celów związanych z prowadzoną produkcją oraz do celów socjalnych

Woda zarówno do celów produkcyjnych, jak i socjalnych, jest pobierana z wodociągu obsługiwanego przez lokalne Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji. W budynkach socjalnych oraz biurowych proponuje się

wymianę armatury i urządzeń na bardziej energo- i wodnooszczędne. Wg autora, do celów produkcyjnych należałoby dokonać analizy czy nie byłoby zasadnym zainwestowanie we własne ujęcie wody (studnia głębinowa) tym bardziej, że badania przeprowadzone kilka lat temu wskazują, iż pod okolicznym terenem znajdują się dość duże ilości wód gruntowych. Ze względu na ich płytkie zaleganie oraz przypuszczalny skład chemiczny mogłoby się okazać, iż ich parametry nie pozwoliłyby na wykorzystanie do celów „spożywczych”, ale wskazywałyby na zastosowanie gospodarcze typu: napełnianie funkcjonujących instalacji chłodniczych, mycie maszyn i urządzeń, zmywanie posadzek, środków transportu, itp. Dodatkowo, w opinii autora, warto rozważyć zastosowanie urządzeń do powtórnego użycia wody działające na zasadzie obiegu zamkniętego.

2.4. Wody deszczowe (deszczówka)

Deszczówka to wody powstałe w wyniku opadów atmosferycznych, spadające na terenie zakładu (tereny utwardzone, powierzchnie dachowe), które w wyniku kontaktu z tego typu powierzchniami mogą same ulec zanieczyszczeniu i jednocześnie stanowić potencjalne źródło zanieczyszczenia wód powierzchniowych oraz gruntu. Wody deszczowe, wg obowiązujących norm prawnych, nie mogą być odprowadzane bezpośrednio do kanalizacji ogólnospławnej, ale do specjalnie dla niej dedykowanej kanalizacji deszczowej. Wody deszczowe są zbierane systemem kratek na wody opadowe i odprowadzane do separatora, a następnie poprzez system rur drenażowych do ziemi.

W toku rozmów z kadrą menedżerską spółki zaproponowano wymianę separatorów na nowocześniejsze, tj. wyposażone dodatkowo w specjalne wkłady doczyszczające, przez co uzyska się znacznie lepszy efekt oczyszczania. Drugą propozycją jest zakup instalacji (specjalne zbiorniki) do akumulowania wody deszczowej- tzw. „czystej”, czyli zbieranej z dachów. Wodę można z powodzeniem wykorzystać do mycia samochodów, podlewania trawników, itp.

2.5. Ogrzewanie

Do chwili obecnej przedsiębiorstwo stosuje 2 piece olejowe o mocy: 42 KW i 56 KW. Są to modele starszego typu (rok produkcji: 2001). Mimo tego, iż parametry emisji mieszczą się w dopuszczalnych normach (kontrola Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Białymstoku w maju 2008r.), zaleca się wymianę kotłów na wysokosprawne (np. kondensacyjne). Dzięki temu uzyska się wyższy efekt ekonomiczny (mniejsza ilość spalanej paliwa) i ekologiczny (wyższa sprawność kotłów- mniejsza emisja szkodliwych substancji, także w wyniku mniejszej ilości spalanej oleju). Dodatkowo, wg autora, rekomenduje się zastosowanie kolektorów słonecznych. Dzięki ich użyciu, przez większość miesięcy w roku będzie pokryte zapotrzebowanie na ciepłą wodę do celów socjalnych (prysznic, mycie części urządzeń, itp.), a zimą, mimo niższej wydajności kolektorów, woda w zasobnikach zostanie dodatkowo podgrzana. Dzięki temu kotły olejowe zużyją mniej paliwa.

2.6. Odory

Odory, inaczej nazywane „uciążliwymi zapachami”, można zdefiniować, jako zanieczyszczenie powietrza, które ze względu na zawartość różnych (najczęściej uciążliwych i intensywnych zapachów) powoduje dyskomfort w odbiorze środowiska zewnętrznego (powietrza). W obecnie obowiązującym prawie (wg stanu na koniec

czerwca 2009r.) nie ma jasno określonej metodyki ich pomiarów, m.in. ze względu na problemy ze skonstruowaniem odpowiedniego urządzenia pomiarowego, ani precyzyjnego określenia tzw. progów zapachowych, czyli wskaźników, na podstawie których można jednoznacznie stwierdzić, iż od określonego momentu (przekroczenia danego progu) stężenie danego zapachu staje się uciążliwe i szkodliwe. Poza tym każdy człowiek ma inną wrażliwość zapachową, co stanowi dodatkowy problem rzutujący na to, iż dość trudne staje się wypracowanie zunifikowanej „normy zapachowej”. W opinii autora, jest to jednak kwestia drażliwa i konfliktogenna we wszelkich konsultacjach społecznych. W związku z przeprowadzonymi badaniami należy podkreślić, iż kraje UE jak dotąd również nie wypracowały wspólnego stanowiska w tej kwestii.

3. Korzyści na rzecz podmiotu gospodarczego związane z wdrożeniem zasad zrównoważonego rozwoju

Polskie przedsiębiorstwa najczęściej postrzegają kwestie związane z ochroną środowiska, jako szereg coraz bardziej skomplikowanych przepisów prawnych i wynikających z nich obowiązków, których wypełnianie pociąga za sobą dodatkowe koszty i obciążenia biurokratyczne. Wypełnianie prawnych obowiązków związanych z ochroną środowiska wydaje się kolejnym (i to poważnym) problemem dla różnego rodzaju przedsiębiorstw. Rozwiązania prawne związane z ochroną środowiska są jednak tylko pozornie niesprzyjające dla przedsiębiorstw i mogą w konsekwencji być szansą ich rozwoju. Wg autora, często rygorystyczne rozwiązania prawne przyczyniają się do efektywności i innowacyjności przedsiębiorstw, co prowadzi do wzrostu ich konkurencyjności.

Rosnące zainteresowanie ochroną środowiska oraz zrównoważonym rozwojem, coraz wyższa świadomość społeczeństwa, wymusza dostosowywanie działalności danej organizacji do wymagań ochrony środowiska. Tak więc w dzisiejszym świecie, gdy na rynku charakterystyczna jest znaczna konkurencja, w opinii autora, ochrona środowiska to nie tylko zbiór przepisów prawnych, ale również podstawa, na której można budować porozumienie z klientem, tworzyć nową markę produktu i wizerunek firmy.⁵⁹ Dla wielu nowoczesnie zarządzanych przedsiębiorstw uwzględnianie przepisów ochrony środowiska w zasadach strategicznego zarządzania jest więc nie tylko ustawowym obowiązkiem, ale silną stroną w walce o klienta oraz podstawą do tworzenia pozytywnego wizerunku proekologicznego.⁶⁰

Wypełniając prawne obowiązki związane z ochroną środowiska, można uzyskiwać różnorakie korzyści. Oprócz korzyści w postaci bezpośredniego uniknięcia poważnych zanieczyszczeń środowiska i ponoszenia dotkliwych konsekwencji finansowych, przestrzeganie przepisów związanych z ochroną środowiska przyczynia się do:

- podniesienia wartości firmy poprzez proekologiczne inwestycje w zakresie nowych technologii (przepisy prawne związane z ochroną środowiska często wymuszają na przedsiębiorstwach wprowadzanie nowych rozwiązań technologicznych, które w konsekwencji podnoszą wartość firmy; na rozwiązania proekologiczne przedsiębiorstwo może uzyskać dotacje, preferencyjne oprocentowanie kredytów, zmniejsza się również ryzyko związane z wystąpieniem awarii i koniecznością wypłaty odszkodowań);
- zwiększenia sprawności działalności przedsiębiorstwa, a co za tym idzie wzrost zysków podmiotu gospodarczego w wyniku redukcji kosztów jego gospodarki surowcowej, obniżenia zużycia energii i materiałów, zmniejszenia ilości odpadów poprzez ich recykling oraz powtórne wykorzystanie;
- poprawy jakości wytwarzanych produktów zarówno rzeczywistej, jak i postrzeganej przez potencjalnych pracowników, dostawców lub lokalną społeczność (rozwiązania prośrodowiskowe opierają się na

⁵⁹ <http://www.eko-spec.pl/?co=artykuly&akcja=show&id=485>, 24.06.2009.

⁶⁰ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainablebusiness/files/csr/campaign/documentation/download/introduction_pl.pdf, 24.06.2009.

najlepszych dostępnych technologiach; często firmy wdrażają System Zarządzania Środowiskowego, którego głównym celem jest stała poprawa jakości);

- budowania pozytywnego wizerunku organizacji (przedsiębiorstwo przestrzegające przepisów ochrony środowiska, a tym samym dbające o czystość środowiska naturalnego, jest lepiej postrzegane na rynku i jest w stanie przekonać konsumentów do siebie oraz swoich produktów. Działalność zgodna z przepisami prawa, uporządkowane zarządzanie w dziedzinie ochrony środowiska sprawia, że firma jest pozytywnie kojarzona na zewnątrz i postrzegana jako poważna i odpowiedzialna;
- zwiększenia konkurencyjności danego przedsiębiorstwa w stosunku do innych firm, które nie podejmują działań na rzecz ochrony środowiska (wdrażanie rozwiązań innowacyjnych przyjaznych dla środowiska pozwala na uzyskanie trwałej przewagi konkurencyjnej firmy na rynku);
- podniesienia atrakcyjności danej firmy w oczach inwestorów;
- zwiększenia poziomu lojalności i zadowolenia klientów (klienci coraz częściej szukają firm kierujących się względami ochrony środowiska);
- poprawy stanu zdrowia i bezpieczeństwa pracowników;
- wzrostu świadomości ekologicznej pracowników;
- poprawy stosunków z lokalną społecznością, prawodawcami czy lokalnymi władzami.

Uzyskiwanie korzyści z przestrzegania przepisów prawnych związanych z ochroną środowiska jest jednak możliwe dopiero po spełnieniu pewnych warunków. Aby czerpać korzyści materialne i zaoszczędzić, należy najpierw zainwestować. Często nawet niewielkie inwestycje pozwalające na zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów, a więc zmniejszenia nakładów finansowych na jednostkę produkcji, mogą przynosić istotne korzyści. Niejednokrotnie wystarczy poprawnie gospodarować, czyli np. wykonać lepsze uszczelnienie instalacji lub budynku, aby zmniejszyć koszty generowane przez przedsiębiorstwo.⁶¹

Podsumowanie

Podsumowując, można stwierdzić, że polityka ochrony środowiska w państwie wywiera istotny wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw. Ważne jest, aby przedsiębiorca zrozumiał, że przepisy prawne związane z ochroną środowiska nie są wymierzone przeciwko niemu, ale mogą mu w znaczący sposób pomóc w zwiększeniu konkurencyjności i uzyskiwaniu związanych z tym korzyści, do czego miały prowadzić konsultacje eksperckie przeprowadzone przez autora w badanej firmie. Polityka ochrony środowiska pozwala również na uniknięcie nieuczciwej konkurencji ze strony podmiotów gospodarczych, których celem jest odnoszenie krótkookresowych korzyści materialnych.

Przestrzeganie przepisów prawnych, a co za tym idzie konieczność wprowadzania innowacyjnych technologii pozwala przedsiębiorstwu na budowanie silnego wizerunku proekologicznego i uzyskiwania różnych korzyści materialnych, marketingowych i społecznych. Zwiększanie efektywności wykorzystania zasobów na skutek nawet niewielkich inwestycji może przyczynić się do odnoszenia przez firmy znaczących i długofalowych korzyści.⁶²

---

⁶¹ <http://www.een.org.pl/index.php/ochrona-srodowiska-/articles/srodowiska---dlaczego-warto-je-chronic.html>, 26.06.2009.

⁶² <http://www.fbs.com.pl/index.php/content/view/50/86/>, 27.06.2009.

Bibliografia

1. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainablebusiness/files/csr/campaign/documentation/download/introduction_pl.pdf.
2. <http://www.een.org.pl/index.php/ochrona-srodowiska-/articles/srodowiska---dlaczego-warto-je-chronic.html>.
3. <http://www.eko-spec.pl/?co=artykuly&akcja=show&id=485>.
4. <http://www.fbs.com.pl/index.php/content/view/50/86/>.

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ W SZERSZEJ PERSPEKTYWIE

- DOŚWIADCZENIA DUŃSKIE

Wstęp

Przez ostatnie dekady gromadzone były argumenty na to, iż działania ludzkie są odpowiedzialne za nagłe zmiany w globalnej gospodarce CO₂ oraz za ocieplenie klimatu. Chociaż istnieje precyzyjny obraz wpływu zmian klimatycznych na środowisko, faktem jest, iż problem klimatu odgrywa rosnącą rolę w debacie publicznej i politycznej.

Zmianom klimatycznym poświęcono wiele światowych inicjatyw mających na celu redukcję emisji gazów cieplarnianych. Najbardziej znanym przykładem jest protokół z Kioto, który został uchwalony w 1991r., nie jest jednak prawnie wiążący. Kwestia protokołu zostanie poruszona szczycie COP15 w Kopenhadze w grudniu 2009r. Wg autora, ograniczenie tempa globalnego wzrostu temperatury wymaga zmian w zachowaniu zarówno na szczeblu władz lokalnych, szczeblu komercyjnym i państwowym. Coraz częściej podkreśla się, iż każda jednostka stoi wobec wyzwania zmiany nawyków i redukcji emisji.

W Danii agenda klimatyczna jest tematem skupiającym uwagę społeczną. Zapoczątkowano wiele inicjatyw zarówno na szczeblu państwowym, władz lokalnych, jak też podmiotów gospodarczych. Podczas gdy początkowo podejście do zmian klimatycznych skoncentrowane było głównie na redukcji emisji i adaptacji do zmian pogodowych, gros zainteresowania skupia się obecnie na „zielonym wzroście”. Niniejsze opracowanie prezentuje inicjatywy podjęte przez rząd duński, władze lokalne- miasta: Aalborg, Kopenhaga oraz Kalundborg oraz podmioty komercyjne w zakresie zrównoważonego rozwoju.

1. Poziom państwowy: rząd duński

Niniejsza część opracowania charakteryzuje szereg inicjatyw podejmowanych przez rząd duński. Inicjatywy te zawierają szerokie spektrum pomiarów na poziomie strategicznym jak i technicznym, które razem przyczyniają się do bardziej zrównoważonego rozwoju społeczeństwa duńskiego.

---

⁶³ Mgr Søren Them Parnas jest pracownikiem Departamentu Środowiska i Planowania firmy Ramboll, zajmuje się różnorodnymi aspektami badań nad klimatem i zrównoważonym rozwojem. Niniejsze opracowanie stanowi swojego rodzaju raport w zakresie wdrożenia koncepcji zrównoważonego rozwoju w Danii; zawiera ilustracje przygotowane przez autora. Publikowane opracowanie jest tłumaczeniem oryginalnego tekstu autora dokonany przez mgr Agatę Bocianowską; w tłumaczeniu zachowano oryginalny styl pisarski autora.

1.1 Strategia zrównoważonego rozwoju

Wiosną 2009r. rząd duński zaprezentował nową strategię zrównoważonego rozwoju społeczeństwa duńskiego. Plan ustanowił wytyczne zrównoważonego zarządzania duńskimi zasobami naturalnymi oraz wyznaczył trzy nowe zasady, które powinny zostać zawarte w przyszłych planach. Pierwsza zasada zobowiązuje oraz motywuje wszystkich graczy na rynku, aby byli odpowiedzialni za zrównoważony rozwój. Aby przyspieszyć ten proces podkreślono, iż rozwój powinien opierać się na rozwiązaniach rynkowych oraz powinien być pobudzany przez graczy w sposób przyjazny środowisku. Podkreśla się również, iż podmioty zanieczyszczające środowisko są odpowiedzialne za podejmowane przez siebie inicjatywy.

Drugą zasadą jest stworzenie innowacyjnych „zielonych rozwiązań” poprzez stałe inwestycje w inicjatywy, które przyczyniają się do rozwiązywania głównych problemów duńskiego społeczeństwa. Zasada ta prezentuje również najwyższe możliwe zyski społeczno- gospodarcze oraz wspomniana o ostrożności, która jest niezbędna, gdy nie istnieje żaden precyzyjny model konsekwencji środowiskowych danej czynności.

Trzecią zasadą jest rozważanie długoterminowych globalnych konsekwencji naszych decyzji oraz ścisła współpraca z innymi krajami zaangażowanymi w problemy klimatyczne. Określone jest w niej, iż Dania użyje swoich wpływów zarówno na szczeblu państwowym, jak również komercyjnym, aby zmienić kierunek rozwoju państwa.

Strategia zrównoważonego rozwoju społeczeństwa duńskiego wprowadza również szereg działań na różnych polach. Przykłady zawierają integrację środowiska, klimatu oraz zapobiegania katastrofom w duńskiej pomocy krajom rozwijającym się, zahamowanie zahamowania bioróżnorodności oraz połączenie problemów klimatycznych i polityki zagranicznej. Strategia zawiera również szereg ambitnych postulatów, m.in. wzrost do 2020r. przeciętnej temperatury na świecie maksymalnie o 2 stopnie Celsjusza.

1.2. Strategia adaptacji klimatycznej

Strategia adaptacji klimatycznej została zapoczątkowana wiosną 2008r. i zawiera wskaźniki dla różnorodnych sektorów duńskiego systemu gospodarczego. Oczekuje się, iż wpływ zmian klimatycznych będzie szeroko rozpowszechniony. Filozofia strategii stanowi, iż adaptacja klimatyczna jest procesem długoterminowym, gdzie części rozwiązania muszą zostać odnalezione *ad hoc*, jako że nie istnieje jeszcze szczegółowy obraz siły i skali geograficznej zmian klimatycznych.

Oczekuje się, iż zmiany klimatyczne będą miały rozmaity wpływ na Danię. Scenariusz zawiera wzmożone opady, łagodne zimy, cieplejsze lata, podwyższone poziomy wód, silniejsze wiatry oraz bardziej ekstremalne zjawiska pogodowe.

Strategia łączy zmiany w pogodzie z różnymi sektorami gospodarki. Na przykład, istnieje potrzeba wzmocnienia wałów ochronnych w zarządzaniu wybrzeżami w związku z częstszymi i bardziej ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi. Podobnie, w związku ze wzmożonymi opadami, istnieje potrzeba większej wydajności systemu drenażu gleb w planowaniu przestrzennym.

1.3. Plan zielonego wzrostu

Wiosną 2009r., inwestując około 1,8 mld euro, rząd duński uruchomił plan zielonego wzrostu na lata 2010- 2015. Plan dotyczy wielu sektorów lecz skupia się na dwóch częściach centralnych:

- planie określającym cele dla środowiska i zasobów naturalnych, które powinny zostać osiągnięte do 2010r.,
- strategii zapewniającej zrównoważony wzrostu gospodarczego dla rolnictwa oraz przemysłu przetwórstwa spożywczego.

Plan odnowy naturalnej zawiera szereg działań skupiających się na poprawie, jakości zasobów naturalnych, jak również na specyficznych celach redukcji nawozów sztucznych w rolnictwie, większych zabezpieczeniach obszarów naturalnych i programów monitorujących. Ponadto plan zawiera cele redukcji emisji gazów cieplarnianych wytwarzanych podczas rolniczego wykorzystania terenów uprawnych.

Strategia dotycząca rolnictwa oraz przemysłu spożywczego zawiera zwiększone dotacje produktów wytworzonych organicznie, zwiększone dotacje dla urzędzeń produkujących biogazy oraz inwestycje w technologie przyjazne środowisku, zapobiegające zmianom klimatycznym. Ponadto strategia podkreśla ścisły związek między przemysłem, władzami państwowymi oraz społeczeństwem. Sposobami są tu innowacyjne strategicznie partnerstwa z Agri food, który jest projektodawcą wielu inicjatyw rolniczych.

1.4. Energia odnawialna- przybrzeżna energia wiatrowa

Rząd duński ma na celu redukcję zależności gospodarki od paliw kopalnianych zwłaszcza poprzez redukcję zużycia energii oraz rozwój odnawialnych źródeł energii. Porozumienie dotyczące duńskiej polityki energetycznej na lata 2008- 2011 obejmuje środki na kampanie zmierzające do redukcji zużycia energii w budynkach, wzmożone zobowiązania sektora energetycznego oraz podwyższone podatki na emisję gazów cieplarnianych. Porozumienie zawiera również wzmożone dotacje na urządzenia biogazowe oraz podkreśla znaczenie energii wiatrowej, zwłaszcza przybrzeżnej energii wiatrowej.

Wykorzystanie przybrzeżnej energii wiatrowej rozwinęło się gwałtownie w Danii w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Już w 1998r. Ministerstwo Środowiska i Energii upoważniło duńskie firmy energetyczne do zbudowania przybrzeżnych farm wiatrowych o całkowitej wydajności 750 MW, jako część narodowego planu działania na rzecz energii- Energia 21. Jednym z celów tego planu działania, który został opracowany w następstwie zobowiązania się Danii do wypełniania protokołu z Kioto, jest zwiększenie produkcji energii wiatrowej do 5 500 MW do 2030r. Przybrzeżne farmy wiatrowe muszą wyprodukować jeszcze 4 000 MW energii.

W latach 2002- 2003 dwie pierwsze farmy wiatrowe zostały wybudowane w Horns Rev, na zachód od Esbjerg i w Rødsand, na południe od Lolland, zawierając odpowiednio 80 i 72 turbiny wiatrowe i produkując łącznie 325,6 MW. W 2004r. postanowiono zbudować dwie nowe farmy wiatrowe w pobliżu dwóch istniejących parków w Horns rev i Rødsand. Dwa nowe parki Horns rev 2 i Rødsand 2 będą w stanie wyprodukować 215 MW każdy. Ich uruchomienie zostało zaplanowane do końca 2010r. W Anholt zaplanowana została 400 MW farma przybrzeżna produkująca energię równą zużyciu w 400 000 gospodarstwach domowych. Farma to kolejny krok wypełnienia planu działania. Jej uruchomienie zostało zaplanowane na 2012r.

1.5. Badania strategiczne na temat klimatu i zrównoważonego rozwoju

Badania na temat klimatu i zrównoważonego rozwoju są istotne w przeciwdziałaniu oraz adaptacji do zmian klimatycznych. Komisja Badań Strategicznych została założona w 2004r. jako część Ministerstwa Nauki, Innowacji i Technologii. W 2009r. komisja przeznaczyła 133 miliony euro na badania strategiczne, oznaczające badania w zakresie dziedzin o największym znaczeniu dla społeczności duńskiej.

Zrównoważony rozwój w zakresie klimatu i środowiska był jednym z centralnych tematów w 2009r. Został on podzielony na 3 sekcje. Pierwszą sekcję nazwano „przyszłość systemów energetycznych” i zawiera on przełomowe badania na temat odnawialnych źródeł energii, takich jak energia wiatrowa, energia fal morskich oraz bioenergia. Sekcje zawierają również źródła finansowania dla projektów, które mogą zapewnić bardziej efektywne zużycie energii, np.: inteligentne systemy energetyczne, urządzenia do przechowywania energii oraz pompy ciepła.

Druga sekcja „konkurencyjne technologie środowiskowe” ma na celu rozwinięcie technologii środowiskowych, które wpłyną na poprawę standardów życia oraz poprawią kondycję środowiska. Tematy zawierają redukcję gazów cieplarnianych, zarządzanie wodą, środowiskowe aspekty produkcji żywego inwentarzu oraz recykling odpadów.

Celem trzeciej sekcji „Klimat i adaptacja klimatyczna” jest poprawa wiedzy na temat zmian klimatycznych mająca na celu osiągnięcie administracyjnych i technicznych narzędzi pozwalających na podejmowanie możliwie najlepszych decyzji. Przykładami tematów są tu ochrona terenów przybrzeżnych, infrastruktura miejska oraz system drenażu. Szczególną uwagę skupiono na rozwoju modeli technicznych i społeczno-gospodarczych oraz na analizach, które zapewnią faktyczny wybór pomiędzy miernikami adaptacji klimatycznej.

W duńskim modelu badań większość instytutów badawczych jest finansowanych z funduszy państwowych. Aby zapewnić dynamiczny rozwój społeczno-gospodarczy oraz realne wykonanie dofinansowanych projektów, Komisja Badań Strategicznych skupia się na zaangażowaniu prywatnych inwestorów w postanowienia projektowe.

1.6. Gospodarowanie odpadami

Odkąd w latach 60-tych XXw. dostrzeżono problem gospodarki odpadami, duński model zarządzania odpadami podlega stałym zmianom. Od 1990r. istnieje wiele narodowych planów zarządzania odpadami. Plany działań obejmowały całościowe podejście, w którym centralnym punktem był recykling materiałów wtórnego użycia, użycie spalania do produkcji ciepła i elektryczności oraz gospodarki odpadami niebezpiecznymi. Jest to głównie osiągnięte poprzez sortowanie odpadów na miejscu. Recykling odpadów ponownego użytku w Danii stosowany jest prawie wyłącznie przez prywatne firmy. Odpady niebezpieczne są zarządzane przez tzw. Kommunekemi, która zajmuje się urządzeniami do zarządzania odpadami obsługujące duńskie miasta.

Duńska gospodarka odpadami jest oparta na połączeniu tradycyjnych środków administracyjnych i szeregu instrumentów ekonomicznych. Istnieje ogólny państwowy podatek nakładany na odpady, który jest odpowiednio różnicowany. Najdroższy jest depozyt odpadów, tańsze jest ich palenie. Recykling śmieci nie podlega opodatkowaniu. Dodatkowo oprócz tego rodzaju podatku, istnieje opłata za obróbkę odpadów nakładana na miejsca użytku publicznego.

W chwili obecnej przygotowana jest nowa duża reforma systemu zarządzania odpadami. Główne jej elementy zawierają wzmocnienie konkurencji na rynku zarządzania odpadami, większy wysiłek w kierunku tworzenia innowacyjnej gospodarki odpadami oraz zapewnienie większej wydajności sektora, zwłaszcza odnośnie spalania składowanych odpadów.

1.7. „Zielone” zamówienia publiczne

W celu zapewnienia większej swobody gospodarczej, władze państwowe zebrały zamówienia publiczne w jedną jednostkę o nazwie SKI. SKI nie kupuje produktów bezpośrednio, lecz ułatwia kontakt pomiędzy

władzami państwowymi i potencjalnymi klientami. Niemal 40 000 osób kupuje produkty w imieniu władz państwowych. SKI oferuje wielki potencjał i wpływa na zamówienia publiczne w bardziej zrównoważonym kierunku. SKI harmonijnie sfinalizował wiele umów z dostawcami, którzy zagwarantowali, iż wiele ich produktów spełni standard minimum na płaszczyźnie środowiskowej i klimatycznej. Ponadto, jako część swojej usługi SKI wypracował podręcznik zielonych zamówień, który jest dostępny w Internecie i który wprowadza szereg „zielonych alternatyw” dla kupujących. Powstała również strona internetowa dotycząca zielonych zamówień, na której zamawiający łatwo mogą otrzymać „zielone alternatywy” konwencjonalnych produktów.

Trzy największe miasta w Danii są zobligowane do przestrzegania przewodnika oraz do zamawiania możliwie najbardziej przyjaznych środowisku produktów. Cele obejmują przede wszystkim grupy produktów takie jak urządzenia komunikacyjne, materiały czyszczące, papier pochodzący z recyklingu, energooszczędne żarówki itp. W 2009r. wytyczne porozumienia partnerskiego zostały poszerzone i zawierają również wydajne energetyczne samochody oraz produkty AGD i zrównoważone zużycie drewna na publicznych placach zabaw.

Produkty przyjazne środowisku w Danii są często oznaczone ekoetykietami. Dania używa dwóch rodzajów etykiet, kwiatu i łabędzia. Kwiat jest europejską ekoetykietą, która została ustanowiona przez Komisję Europejską w 1992r. i jest używana w całej Europie. Łabędź jest ekoetykietą nordycką, która została otworzona przez Ministerialną Komisję Nordycką w 1989r., i do której Dania dołączyła w 1997r. Ekoetykiety ułatwiają klientowi szybszą identyfikację produktów przyjaznych środowisku. Podczas zakupu produktu z kwiatem lub łabędziem klient otrzymuje produkt z gwarancją najmniejszej szkodliwości produktu w swojej klasie. Ponadto z ekoetykietą łączy się również kwestie mniejszego ryzyka zdrowotnego oraz wysokiej, jakości produktu.

Ekoetykiety są dobrowolne i funkcjonują w warunkach rynkowych mając na celu poprawę zarówno popytu jak i podaży. Pomysł zakłada wpływ zarówno na produkcję jak i konsumpcję produktów w sposób bardziej przyjazny środowisku. Wymogi ekocertyfikacji produktów są aktualizowane co 3 lata- 5 lat, aby zapewnić wysokie standardy środowiskowe.

Obecnie (październik 2009r.) 2 300 duńskich produktów posiada ekoetykiety. Produkty te zawierają szereg produktów codziennego użycia jak szampon czy papier toaletowy. Logo kwiatu i łabędzia stosuje się również do wielu dóbr trwałych takich jak meble, komputery czy usługi (np. usługi hotelarskie, mycie samochodów).

1.8. „Jedna tona mniej”

Duńskie Ministerstwo Klimatu i Energii w 2007r. przeprowadziło kampanię „Jedna tona mniej”, w której każdy obywatel duński miał możliwość dołączenia zobowiązania klimatycznego oraz redukcji osobistych emisji CO₂.

Aby zainspirować przeciętnego obywatela kampanią starano się zaangażować klienta poprzez stronę internetową na temat stanu klimatu i środowiska, oraz poprzez gry i zawody. Centralną atrakcją strony internetowej jest kalkulator CO₂, na którym użytkownik może łatwo obliczyć swoje własne emisje oraz dowiedzieć się, w jaki sposób te emisje mogą zostać ograniczone. Przykładowo, osoba może obliczyć oszczędności w CO₂ jeśli zmieni samochód na rower.

2. Poziom władz lokalnych

Dania jest podzielona na 98 okręgów samorządowych. Niniejsza część opracowania prezentuje trzy różne inicjatywy zapoczątkowane przez miasta (okręgi miejskie) w Danii, które mają na celu zrównoważony rozwój społeczności lokalnej.

2.1. Zrównoważony rozwój miejski- miasto Aalborg

Od wczesnych lat 90- tych XXw. Aalborg kładzie nacisk na planowanie przestrzenne oraz uporanie się z problemami oraz szansami związanymi z przemysłem ciężkim zlokalizowanym w mieście oraz jego funkcji portowej. Podejście Aalborg do rozwoju miejskiego skoncentrowane było na „przestrzeni lokalnej” na wszystkich poziomach planowania, oznaczając poszanowanie dla wartości dziedzictwa (historycznego, środowiskowego, itp.), które jest ściśle związane z danym terenem poprzez zapewnienie dynamicznego i zrównoważonego rozwoju miejskiego.

Aalborg wraz z ośmioma innymi miastami europejskimi włączył się do projektu „Miasta do życia”. Inicjatywa „Miasta do życia” ma na celu innowacyjny, dostosowany do sytuacji oraz zrównoważony rozwój miasta. Inicjatywa koncentruje się na dwóch głównych produktach. Pierwszym produktem są ogólne wytyczne planu zrównoważonego zarządzania miastami (SUMP) skierowane do miast europejskich na zasadach doświadczeń dziewięciu miast. Każde z dziewięciu miast musi dostosować SUMP do własnych warunków.

Kompleksowe podejście do planowania urbanistycznego wraz z zasadą skupiania się na wartościach dziedzictwa danego terenu stanowi podstawę rozwoju planistycznego miasta Aalborg. Aalborg ma na celu stworzenie dobranych „na miarę” rozwiązań, w których przestrzeń, użycie i kształtowanie danego terenu jest oparte na strategicznych celach oraz prawodawstwie środowiskowym.

2.2. „Neutralne CO₂ do 2025r.”- miasto Kopenhaga

Miasto Kopenhaga posiada wizję osiągnięcia neutralności CO₂ do 2025r., oznaczające zachowanie równowagi z emisji CO₂ w mieście. Ambitny cel wymaga radykalnie nowego myślenia w rozwiązaniach technicznych oraz w zużyciu i dostarczaniu energii.

Kopenhaga posiada doskonałe warunki do osiągnięcia neutralności w gospodarce CO₂. Miasto jest scentralizowane, oferując doskonałe warunki dla rowerzystów. Scentralizowana struktura wpływa na ograniczenie kosztów związanych z renowacjami w porównaniu do bardziej przestrzennie rozłożonych miast. Ponadto w Kopenhadze istnieje większa tradycja planowania urbanistycznego, co na poziomie technicznym umożliwia poszerzenie istniejących systemów transportowych.

Redukcja emisji CO₂ jest osiągnięta m.in. poprzez względne zwiększenie produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Ponadto istnieje potencjalnie duży zysk środowiskowy poprzez odnowę systemu grzewczego, z którego korzysta blisko 98% mieszkańców Kopenhagi.

2.3. Optymalizacja zużycia energii w budynkach (ESCO)- miasto Kalundborg

Kalundborg było pierwszym miastem w Danii, które podpisało umowę z firmą ESCO, aby dokonać optymalizacji zużycia energii w pięciu budynkach użytku publicznego: dwóch szkołach, dwóch budynkach instytucjonalnych oraz w centrum sportowym. Poprawa miała na celu zmniejszenie zużycia energii o 20%- 30% poprzez modernizację instalacji technicznych oraz poprawę warunków wewnątrz budynków.

Skrót ESCO oznacza Firmę Usług Energetycznych i jest to modelowe rozwiązanie, w którym prywatna firma lub konsorcjum oferuje całościowe rozwiązania renowacji energetycznej. Firma ESCO przeprowadza renowacje w budynkach oraz zapewnia oszczędności związane ze zmniejszeniem zużycia energii, finansów i remontów.

Model zakłada, iż firma ESCO zapewnia gwarancję oszczędności zużycia energii, w ten sposób zapewniając, że to ona, a nie właściciel, ponosi ryzyko ekonomiczne. Prywatne firmy również mogą używać modelu ESCO.

3. Poziom przedsiębiorstw

Ostatnia część niniejszego opracowania prezentuje trzy prywatne przedsiębiorstwa, które w różny sposób ponoszą odpowiedzialność w zakresie zrównoważonego rozwoju.

3.1. Środowisko i strategia klimatyczna- Nykredit

Instytucja finansowa Nykredit jest zbudowana w oparciu o wizję zrównoważonego rozwoju finansowego. Jak wskazuje jej misja, pragnie wziąć odpowiedzialność za wpływ codziennej aktywności przedsiębiorstwa na środowisko i klimat. W konsekwencji, Nykredit rozwija strategię środowiskową oraz klimatyczną, aby zredukować środowiskowy wpływ grupy.

Jako część strategii przedsiębiorstwa Nykredit wypracował „plan równowagi środowiskowej i klimatycznej”. Dodatkowo Nykredit wdrożył System Zarządzania Środowiskowego, którego celem jest zapewnienie ciągłego zmniejszenia wpływu grupy na środowisko. Ponieważ Nykredit konstruktywnie pragnie oddziaływać na tendencje w dziedzinie środowiska i klimatu, częścią strategii przedsiębiorstwa, jest wpływ na klientów firmy i współpracujących przedsiębiorstw poprzez stały dialog dotyczący ochrony środowiska.

3.2. Prywatne inwestycje w środowisko- Real Dania

Real Dania jest częściowo towarzystwem inwestycyjnym, a częściowo przedsięwzięciem filantropijnym, które dofinansowuje inicjatywy, „przecierające środowiskowe szlaki” w różnych dziedzinach, np. w budownictwie. Filantropijna część Real Dania działa, jako fundusz, do którego wnioskować mogą osoby indywidualne, organizacje oraz przedsiębiorstwa.

W ramach kategorii „Miasta” Real Dania dofinansowuje projekty, które rozwijają przestrzeń miasta, jak np. parki czy skwery. W kategorii „Budynki” finansowane są inicjatywy mające na celu „zabezpieczenie przyszłości duńskiego budownictwa poprzez finansowanie innowacyjnych inicjatyw w sektorze budowlanym”. Z kolei w ramach kategorii „Dziedzictwo budowlane” wspiera projekty, które pozytywnie oddziałują na zachowanie „duńskiego dziedzictwa budowlanego”. Celem działań w tej kategorii jest przemyślenie wykorzystania istniejących budynków oraz zapewnienie dziedzictwa kulturowego w rozumieniu ekonomicznym i środowiskowym.

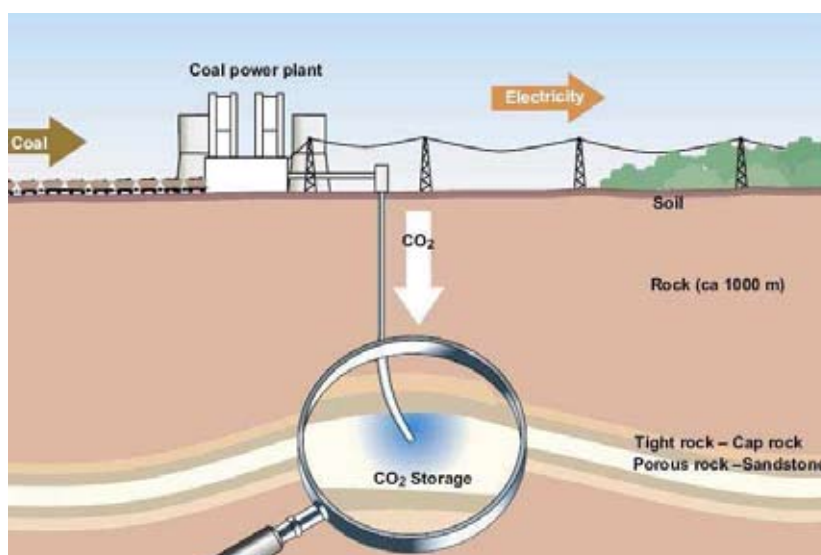

3.3. Technologie przyjazne środowisku (CCS)- VATTENFALL

W 2001r. Vattenfall rozpoczął długoterminowe badania i rozwój projektu dotyczącego możliwości podziemnego gromadzenia CO₂ w Danii. Projekt nosi nazwę „Przechowywanie i Przechwytywanie Węgla (CCS)”. Jego ideą jest przywrócenie i magazynowanie dwutlenku węgla, pochodzącego z roślin energetycznych.

Schemat 1.

Model koncepcji CCS

Źródło: opracowanie własne.

Praktyczna koncepcja zakłada przechwycenie CO₂ z gazów odpadowych, jego kompresję, skraplanie oraz depozyt pod ziemią w strukturach geologicznych odpowiednich do tego celu. Główna część dwutlenku węgla rozpuści się w zbiorniku wodnym (schemat 1).

Podsumowanie

Reasumując, należy stwierdzić, iż w Danii podejmowane są liczne inicjatywy oraz działania w zakresie polityki gospodarczej mające na celu praktyczne urzeczywistnienie koncepcji zrównoważonego rozwoju. Projekty w tej dziedzinie realizowane są w skali kraju, gospodarki lokalnej, jak też w przedsiębiorstwach.

Bibliografia

1. Den danske regering, Vækst med omtanke- regeringen strategi for bæredygtig udvikling, 2008.
2. Den danske regering, Grøn vækst, 2009.
3. Den danske regering, Strategi for tilpasning til klimaændringer i Danmark, 2008.
4. Det strategiske forskningsråd, 1 milliard til strategisk forskning, 2009.
5. <http://www.affaldsinfo.dk>.
6. <http://www.ski.dk/Sider/default.aspx>.
7. <http://www.fi.dk>.
8. <http://www.gronindkobsportal.dk>.
9. <http://www.mim.dk>.
10. <http://www.kemin.dk/da-DK/Sider/forside.aspx>.
11. <http://www.1tonmindre.dk>.
12. <http://www.ecolabel.dk>.
13. <http://www.kalundborg.dk>.
14. <http://www.aalborgkommune.dk/Sider/Forside.aspx>.
15. <http://www.kk.dk>.
16. <http://www.nykredit.dk>.
17. <http://www.realdania.dk>.
18. <http://www.vattenfall.dk/da/vattenfalls-ccs-projekt.htm>.

ZNAKOWANIE I CERTYFIKACJA PRODUKTÓW EKOLOGICZNYCH W POLSCE

Wstęp

W ostatnim czasie coraz większą wagę przywiązuje się do kwestii związanych z ochroną środowiska i ekologią. Pojawiło się wiele inicjatyw mających na celu oznaczanie wyrobów i usług, które spełniają wyższe od przeciętnych standardy w odniesieniu do ochrony środowiska. Jednym z instrumentów służących ochronie środowiska są systemy certyfikacji ekologicznej. Jest to wygodna metoda pogodzenia wymogów liberalnej gospodarki z potrzebą ochrony zasobów naturalnych.

Większość systemów certyfikacji ekologicznej jest całkowicie dobrowolna i stworzona przez instytucje pozarządowe. Podstawowym dokumentem określającym zasady rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej jest Rozporządzenie Rady (EWG) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 (Dz. Urz. UE L 189 z 20.07.2007r.). Należy wspomnieć ponadto o Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 889/2008 z dnia 5 września 2008r. ustanawiającym szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007. W Polsce ustawa o rolnictwie ekologicznym z dnia 20 kwietnia 2004r. (Dz. U. Nr 93, poz. 898) określa zadania i właściwości organów i jednostek organizacyjnych w zakresie rolnictwa ekologicznego.

1. System znakowania, certyfikacji i kontroli produktów ekologicznych w Polsce

Proces znakowania, certyfikacji i kontroli produktów ekologicznych w Polsce realizują następujące organy:

- Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, który upoważnia jednostki certyfikujące (akredytowane zgodnie z normą PN-EN 45011 w zakresie rolnictwa ekologicznego) do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności potwierdzających, że płody rolne nieprzetworzone oraz produkty z nich powstałe, w tym także zwierzęta oraz produkty i przetwory pochodzenia zwierzęcego uzyskane, wyprodukowane lub przetworzone są zgodnie z Rozporządzeniem Rady EWG nr 2092/91;
- Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno- Spożywczych, która sprawuje państwowy nadzór nad upoważnionymi jednostkami certyfikującymi w rolnictwie ekologicznym, dokonuje kontroli granicznej produktów rolnictwa ekologicznego, upoważnia do przywozu produktów rolnictwa ekologicznego z państw „trzecich”, jakie nie są wymienione na liście Komisji Europejskiej oraz przyjmuje zgłoszenia producentów, którzy chcą rozpocząć produkcję metodami ekologicznymi;

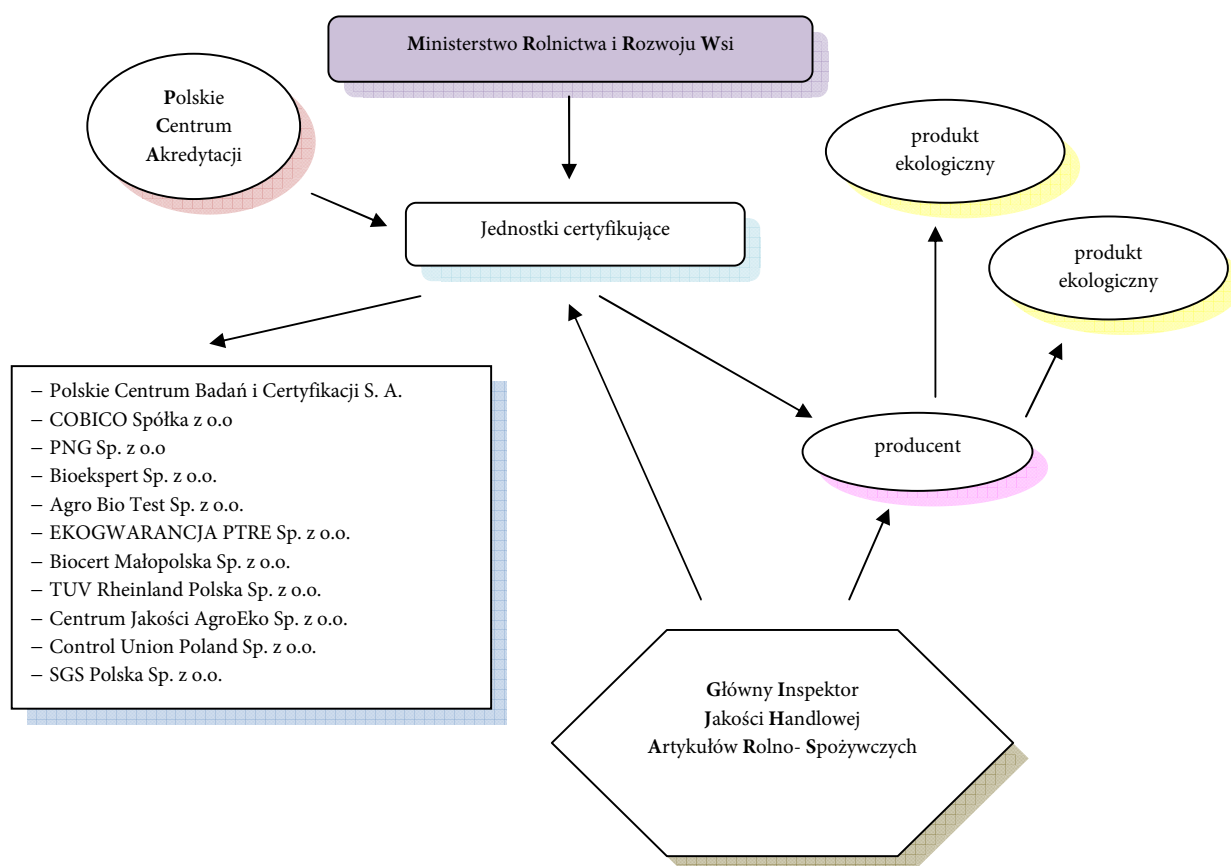
⁶⁴ Mgr Katarzyna Śniecińska jest Specjalistą do spraw Agroturystyki w Podlaskim Ośrodku Doradztwa Rolniczego w Szepietowie.

- jednostki certyfikujące, które są upoważnione do przeprowadzania kontroli gospodarstw i przetwórnictwa ekologicznych, wydawania i cofania certyfikatów zgodności.

Certyfikacja w rolnictwie ekologicznym jest poświadczeniem przez jednostkę certyfikującą, że produkcja podlega stałej kontroli, a produkty spełniają wymogi przepisów prawnych. Certyfikat wydawany jest po określonym czasie przestawiania gospodarstwa na rolnictwo ekologiczne (schemat 2).

Schemat 2.

System zależności między instytucjami i organami w procesie znakowania i certyfikacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów PODR w Szepietowie.

2. Proces uzyskania certyfikatu ekologicznego

Jak wskazują zasady ekonomiki rolnictwa, przestawianie się gospodarstwa rolnego na rolnictwo ekologiczne trwa 24 miesiące przed siewem roślin (w przypadku upraw rocznych oraz w przypadku produkcji zwierzęcej) oraz 36 miesięcy przed zbiorem produktów, w odniesieniu do upraw wieloletnich. Okres przestawiania rozpoczyna się nie wcześniej niż od daty zgłoszenia działalności w rolnictwie ekologicznym.

Aby uzyskać certyfikat rolnictwa ekologicznego należy zgłosić gospodarstwo rolnicze (jednostkę produkcyjną) do systemu rolnictwa ekologicznego. W tym celu należy złożyć wniosek o certyfikację ekologicznego gospodarstwa rolniczego wraz z załącznikami. Wypełniony formularz „Zgłoszenie działalności w rolnictwie ekologicznym” należy odesłać jednocześnie listem poleconym po jednym egzemplarzu na adres wybranej jednostki certyfikującej oraz do wojewódzkiego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych właściwego dla miejsca zamieszkania wnioskodawcy. Formularz wniosku i zgłoszenia można otrzymać w jednostce certyfikującej (również do pobrania na stronach internetowych jednostek i na stronie IJHARS) oraz w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego. Zgłoszeń można dokonywać przez cały rok.

Na podstawie kompletu dokumentów złożonych w jednostce certyfikującej i dokonaniu opłaty za przeprowadzenie kontroli odbywa się rejestracja gospodarstwa w systemie rolnictwa ekologicznego i wystawienie zaświadczenia niezbędnego do ubiegania się o dotacje przysługujące na mocy ustawy o rolnictwie ekologicznym. Po okresie przestawiania (potwierdzonego coroczną kontrolą), zaświadczenie przyjmuje formę certyfikatu, uprawniającego do dotacji oraz do oznaczania produktów, jako produkty rolnictwa ekologicznego. Rolnik w momencie złożenia wniosku do jednostki certyfikującej wpłaca opłatę wstępną. Druga część opłaty wpłacana jest przed przeprowadzeniem przez inspektora kontroli w gospodarstwie. Wysokość opłaty uzależniona jest od wielkości kontrolowanego gospodarstwa, a z cennikiem kontroli można zapoznać się w jednostce certyfikującej.

3. Rola oznaczenia ekologicznego

Informacje na etykiecie lub oznakowanie produktu może wskazywać lub sugerować, że pochodzi on z systemu ekologicznego tylko wtedy, gdy produkt został wytworzony przy zastosowaniu ekologicznych metod zgodnie z przepisami obowiązującymi w rolnictwie ekologicznym a producent jest kontrolowany przez upoważnioną jednostkę certyfikującą. Na etykiecie powinny się znaleźć następujące informacje:

- nazwa i numer upoważnionej jednostki certyfikującej, której podlega producent;
- nazwa i adres producenta (oraz, jeśli różny- właściciela lub sprzedawcy produktu), nazwa produktu, znak identyfikacyjny partii towaru.

Ponadto na etykiecie może zostać zamieszczony:

- napis „*Rolnictwo ekologiczne- system kontroli WE*”;
- wspólnotowy znak „*Rolnictwo ekologiczne*”.

Rysunek 1.

Logo rolnictwa ekologicznego

Źródło: materiały WODR w Szepietowie.

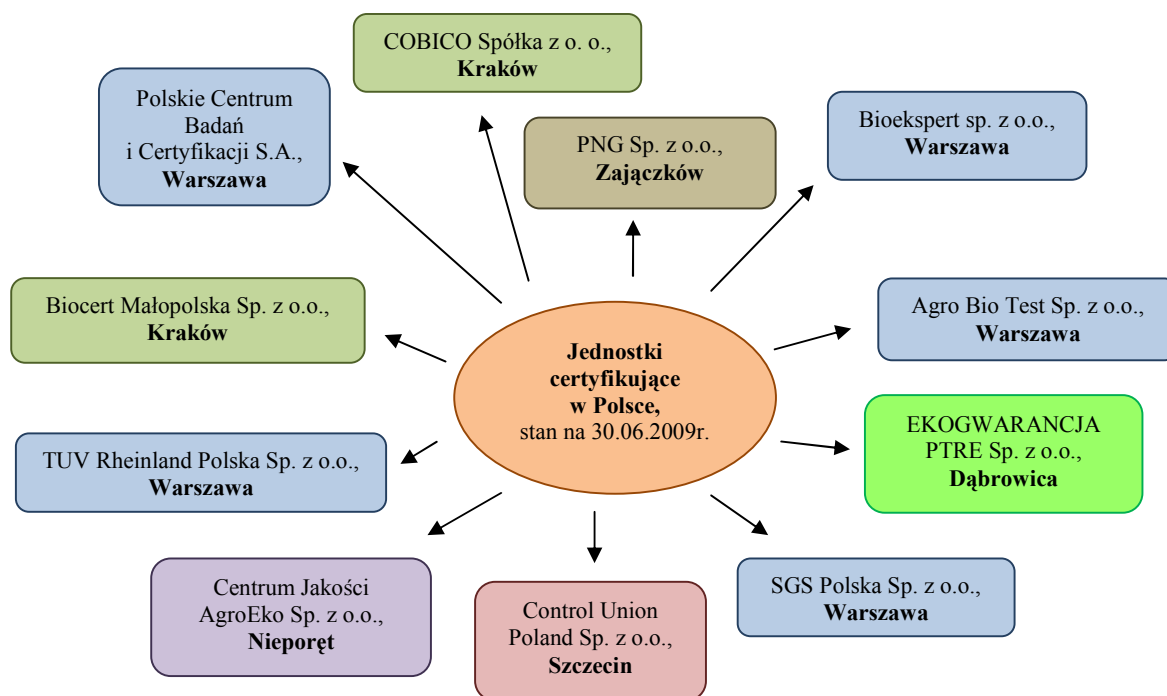
Graficznym odzwierciedleniem tego, że produkt został wytworzony metodami ekologicznymi jest wspólnotowy znak „Rolnictwo ekologiczne” umieszczony na etykiecie produktu. Biorąc w sklepie do ręki produkt oznaczony w taki właśnie sposób, możemy być pewni, że jest to naprawdę ekologiczna żywność, a co za tym idzie, że:

- przynajmniej 95% składników tak oznaczonego produktu zostało wyprodukowane metodami ekologicznymi;
- produkty były nadzorowane podczas procesu produkcji i przygotowania zgodnie z przyjętymi wytycznymi;
- produkty są sprzedawane bezpośrednio przez producenta lub w zamkniętych, zabezpieczonych i oznakowanych opakowaniach;
- wiadomo, przez kogo, gdzie i w jakich warunkach został wytworzony produkt.

Znakiem tym mogą oznaczać swoje produkty wszystkie certyfikowane gospodarstwa ekologiczne i certyfikowani producenci żywności. Wspólnotowe logo „Rolnictwo ekologiczne” sprawia, że produkty stają się markowe.

Schemat 3.

Jednostki certyfikujące w Polsce, stan na 30.06.2009r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów PODR w Szepietowie.

Znaki ekologiczne umieszczane na etykietach spełniają następujące funkcje:

- identyfikacyjną- umożliwiającą rozpoznanie rodzaju dobra, jego pochodzenia, a także pozwalającą na odróżnienie produktów ekologicznych od innych- nieekologicznych substytutów;
- gwarancyjną- zapewniającą utrzymanie, jakości produktu/usługi na określonym poziomie;
- promocyjną- umożliwiającą postrzeganie, jakości dobra poprzez markę (znak ekologiczny) i preferowanie go w przeciwieństwie do dóbr bez marki⁶⁵.

Bernaciak i Gaczek wyróżniają następujące funkcje spełniane przez znak ekologiczny:

- informacyjną- polegającą na wskazaniu charakterystycznych cech danego produktu odróżniających go od pozostałej oferty rynkowej;
- marketingową- potwierdzającą ofertę produktów dla konsumentów oczekujących dóbr w najmniejszym stopniu negatywnie oddziałujących na środowisko;
- edukacyjną- ukazanie alternatywnych wobec substytutów możliwości postępowania z produktem we wszystkich fazach jego cyklu życia;
- stymulacyjną- zwiększanie zainteresowania przedsiębiorstw działaniami proekologicznymi⁶⁶.

Jednostki Certyfikujące w rolnictwie ekologicznym w Polsce upoważnione na podstawie art. 4 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004r. o rolnictwie ekologicznym (Dz. U. Nr 93, poz. 898, ze zm.) przedstawiają się, jak wskazano w tabeli 6.

Tabela 6.

Jednostki Certyfikujące w rolnictwie ekologicznym w Polsce

Nazwa jednostki i jej siedziba	Zakres upoważnienia	Numer identyfikacyjny ⁶⁷
EKOOWARANCJA PTRE Sp. z o.o. Dąbrowica 185 P 21-008 Tomaszowice biuro@ekogwarancja.pl www.ekogwarancja.pl	Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie: – produkcji rolnej i pozyskiwania dziko rosnących roślin lub ich części; – przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego; – wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego.	PL-EKO-01 do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-01/2005/PL
PNG Sp. z o.o. Jednostka Certyfikująca PNG w Zajączkowie 26-065 Piekoszów png@ecofarm.pl www.png.ecofarm.pl	Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie: – produkcji rolnej i pozyskiwania dziko rosnących roślin lub ich części; – przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego; – wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego.	PL-EKO-02 do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-02/2005/PL

⁶⁵ J. Jabłoński, Zarządzanie środowiskowe, jako warunek ekologizacji przedsiębiorstwa, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2001, s. 166.

⁶⁶ A. Bernaciak, W. M. Gaczek, Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2002, s. 344.

⁶⁷ Nadany w upoważnieniu jednostce certyfikującej.

<p>COBICO Sp. z o.o. ul. Grzegórzecka 77 31-559 Kraków</p> <p>cobico@cobico.pl www.cobico.pl</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji rolnej i pozyskiwania dziko rosnących roślin lub ich części; - przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego; - wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego. 	<p>PL-EKO-03</p> <p>do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-03/2005/PL</p>
<p>BIOEKSPERT Sp. z o.o.</p> <p>ul. Boya Żeleńskiego 6/34 00-621 Warszawa</p> <p>bioekspert@bioekspert.waw.pl www.bioekspert.waw.pl</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji rolnej i pozyskiwania dziko rosnących roślin lub ich części; - przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego; - wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego. 	<p>PL-EKO-04</p> <p>do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-04/2005/PL</p>
<p>BIOCERT MAŁOPOLSKA Sp. z o.o.</p> <p>31-503 Kraków ul. Lubicz 25 A</p> <p>sekretariat@biocert.pl www.biocert.pl</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji rolnej i pozyskiwania dziko rosnących roślin lub ich części; - przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego; - wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego. 	<p>PL-EKO-05</p> <p>do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-05/2005/PL</p>
<p>Polskie Centrum Badań i Certyfikacji S.A.</p> <p>ul. Kłobucka 23 A 02-699 Warszawa</p> <p>Oddział Badań i Certyfikacji w Pile ul. Śniadeckich 5 64-920 Piła</p> <p>pcbcpila@i-pila.pl www.pcbc.gov.pl</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji rolnej i pozyskiwania dziko rosnących roślin lub ich części; - przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego; - wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego. 	<p>PL-EKO-06</p> <p>do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-06/2005/PL</p>
<p>AGRO BIO TEST Sp. z o.o.</p> <p>ul. Nowoursynowska 166 02-787 Warszawa</p> <p>agro.bio.test@agrobiotest.pl www.agrobiotest.pl</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji rolnej i pozyskiwania dziko rosnących roślin lub ich części; - przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego; - wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego. 	<p>PL-EKO-07</p> <p>do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-07/2005/PL</p>
<p>TÜV Rheinland Polska Sp. z o.o.</p> <p>ul. 17 Stycznia 56 02-146 Warszawa</p> <p>post@pl.tuv.com www.tuv.pl</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji rolniczej metodami ekologicznymi w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> a) produkcji roślinnej; b) produkcji zwierzęcej, w tym pszczelarstwa; c) zbioru ze stanu naturalnego; - przetwórstwa surowców żywnościowych; - przetwórstwa pasz; - wprowadzenia do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego, w tym importowanych. 	<p>PL-EKO-08</p> <p>do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-08/2008/PL</p>

<p>Centrum Jakości AgroEko Sp. z o.o. ul. Baški 2 05-126 Nieporęt</p> <p>sekretariat@agroeko.com.pl www.agroeko.com.pl</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji rolniczej metodami ekologicznymi w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> a) produkcji roślinnej; b) produkcji zwierzęcej, w tym pszczelarstwa; c) zbioru ze stanu naturalnego; - przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> a) przetwórstwa surowców żywnościowych; b) przetwórstwa pasz; - wprowadzenia do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego, w tym importowanych. 	<p>PL-EKO-09</p> <p>do dnia 1 lipca 2010 r. może być również stosowany nr RE-09/2008/PL</p>
<p>SGS Polska Sp. z o.o. ul. Bema 83 01-233 Warszawa</p> <p>sgs.poland@sgs.com www.pl.sgs.com</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w rolnictwie ekologicznym w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji roślinnej, w tym: <ul style="list-style-type: none"> a) produkcji rolnej; b) zbioru ze stanu naturalnego; - produkcji zwierzęcej, z wyłączeniem pszczelarstwa; - przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego, w tym: <ul style="list-style-type: none"> a) przetwórstwa surowców żywnościowych; b) przetwórstwa pasz; - wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego importowanych z krajów trzecich. 	<p>PL-EKO-10</p>
<p>Control Union Poland Sp. z o.o. ul. Wielka Odrzańska 31/2 70-535 Szczecin</p> <p>rolnictwo.ekologiczne@controlunion.com www.controlunion.com</p>	<p>Przeprowadzanie kontroli oraz wydawanie i cofanie certyfikatów zgodności w rolnictwie ekologicznym w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - produkcji roślinnej, w tym: <ul style="list-style-type: none"> a) produkcji rolnej; b) zbioru ze stanu naturalnego; - produkcji zwierzęcej; - wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego importowanych z krajów trzecich. 	<p>PL-EKO-11</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów PODR w Szepietowie.

Jednostka certyfikująca może zostać upoważniona do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności, jeżeli:

- posiada certyfikat akredytacji uzyskany we właściwej jednostce akredytującej w zakresie prowadzenia certyfikacji zgodności w rolnictwie ekologicznym zgodnie z wymogami normy;
- posiada plan kontroli obejmujący szczegółowy opis działań kontrolnych i procedur rozpatrywania zastrzeżeń do ustaleń dokonanych w toku kontroli;
- zatrudnia wykwalifikowanych pracowników posiadających praktykę w zakresie produkcji metodami ekologicznymi;
- zapewnia obiektywne i rzetelne warunki przeprowadzania kontroli u producentów;
- spełnia pozostałe wymagania zawarte w Rozporządzenia Rady.

Obecnie Komisja Europejska ogłosiła konkurs na projekt nowego logo dla certyfikowanych produktów ekologicznych. W lipcu 2010r. zwycięski projekt zostanie uznany za oficjalne logo produktów ekologicznych w całej Unii Europejskiej.

Podsumowanie

Funkcjonowanie systemu kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym jest podstawowym gwarantem dla konsumenta, że środki spożywcze znajdujące się na rynku wyprodukowane zostały zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi rolnictwa ekologicznego i są wolne od zanieczyszczeń.

Bibliografia

1. A. Bernaciak, W. M. Gaczek, Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2002.
2. J. Jabłoński, Zarządzanie środowiskowe, jako warunek ekologizacji przedsiębiorstwa, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2001.
3. Materiały PODR w Szepietowie.
4. Rozporządzenie Rady (EWG) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 (Dz. Urz. UE L 189 z 20.07.2007r.).
5. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 889/2008 z dnia 5 września 2008r. ustanawiającym szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007.
6. Ustawa o rolnictwie ekologicznym z dnia 20 kwietnia 2004r. (Dz. U. Nr 93, poz. 898).

FRANCZYZA A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Wstęp

W sytuacji wzmagających się procesów koncentracji przedsiębiorstw, postępujących procesów globalizacji, jak i rosnącej konkurencji powodem popularności franczyzy jest poszukiwanie bezpiecznych i efektywnych metod prowadzenia działalności. Franczyza jest specyficzną metodą prowadzenia działalności gospodarczej. Spełnia ona wymagania, gdyż przynosi korzyści obu stronom współpracy. Franczyzodawca dokonuje ekspansji gospodarczej; dla franczyzobiorcy to zdobycie recepty na sukces. Natomiast konsumentowi daje pewność dokonywania zakupu produktu lub usługi w sprawdzonym systemie działającym pod znakiem znanym rynkowym. Zdaniem autorki, obecna struktura i charakter polskiego rynku stwarza małym i średnim przedsiębiorstwom możliwość wyboru franczyzy, jako drogi do zrównoważonego rozwoju, nie tylko poprzez włączenie się do silnych systemów już działających, ale także podejmowania samodzielnych inicjatyw tworzenia sieci franczyzowych.

1. Pojęcie franczyzy

W opinii autorki, istotą franczyzy jest wyjątkowość i oryginalność pomysłu, na którym to opiera swoje funkcjonowanie określone przedsiębiorstwo. Pomysł ten z reguły wyróżnia jego biznes, jest opatentowany, wypróbowany, daje firmie renomę i popularność. Chcąc rozszerzyć swoją działalność lub zdobywać nowe rynki zbytu, przedsiębiorstwo przekazuje swój pomysł innym osobom- małym firmom, szkoli je, pozwala zrozumieć, na czym polega jego wyjątkowość. Biorca pomysłu w zamian angażuje własny kapitał i zobowiązuje się do zachowania tajemnicy i uiszczania stałych, określonych opłat. Tym samym staje się właścicielem przedsiębiorstwa, stara się wykorzystać szansę rozwoju, jaką daje mu reputacja i zaufanie, jakim cieszy się franczyzodawca⁶⁹.

Przed podjęciem decyzji o przekształceniu przedsiębiorstwa w firmę- dawcę, potencjalny organizator sieci powinien poznać podstawowe korzyści i ograniczenia funkcjonowania takiego systemu, jak również mieć świadomość czekających go obowiązków. Odpowiedzialna decyzja wymaga rzetelnej oceny kondycji ekonomicznej, jak i oceny własnych możliwości finansowych i organizacyjnych. Rozwijanie działalności w systemie, franczyzy to posiadanie wizji rozwoju, umiejętności budowania strategii, świadomość ryzyka.

---

⁶⁸ Mgr Barbara Zabielska jest doktorantką na Wydziale Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku.

⁶⁹ Por. A. Tokaj- Krzewska, Franchising. Strategia rozwoju małych firm w Polsce, Difin, Warszawa 1999, całość.

2. Definicja zrównoważonego rozwoju

Rozwój zrównoważony definiuje się w następujący sposób. Po pierwsze, jako proces rozwoju, który w sposób bezwarunkowy łączy potrzeby teraźniejszego pokolenia ze zdolnością do zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń, a także potrzeby jednych ludzi z potrzebami innych. Natomiast w ustawodawstwie polskim obowiązuje następująca definicja: „zrównoważony rozwój to taki rozwój społeczno- gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”.

Uważa się, że niemal we wszystkich określeniach i charakterystykach koncepcji zrównoważonego rozwoju zawiera się „niesprzeczność interesów”. Odnosi się ona przede wszystkim do wymiaru czasowego. Dotyczy bowiem kolejno następujących po sobie pokoleń, począwszy od współczesnego, ale też ludzi żyjących w interwale jednego pokolenia, czyli „w obszarze jednej aktualności”. Wg autorki, w gruncie rzeczy w rozwoju zrównoważonym chodzi o zgodność interesów. Odnosi się ona także do wymiaru przestrzennego. Dotyczy, bowiem zgodności interesów w wymiarze, co najmniej regionalnym, a przede wszystkim w światowym. Zrównoważony rozwój oznacza zapewnienie powodzenia w działalności biznesowej w długim okresie przy jednoczesnym angażowaniu się na rzecz rozwoju gospodarczego i społecznego, ochrony środowiska naturalnego i stabilnego społeczeństwa.

3. Rolnictwo ekologiczne „kołem napędowym” modernizacji i zrównoważonego rozwoju w Polsce

W Polsce w ostatnich latach zaczęła rosnąć liczba sieci sklepów specjalistycznych. Franczyza jest głównym mechanizmem ich powstawania. To, co kilkadziesiąt lat temu było zajęciem dla pasjonatów zdrowego trybu życia, od początku lat 90- tych XXw. zmieniło się także w całkiem dochodowy biznes. Bez wątplenia moda na zdrową żywność, a także coraz większą świadomość i troska o zdrowie sprawiają, że ekologiczna żywność czeka świetlana przyszłość.

Okazuje się także, że z przekroju całego agrobiznesu jest to jedna z najszybciej rozwijających się branż. Wg autorki, powszechna moda na zdrowy tryb życia zapanowała na dobre. Coraz częściej zwracamy uwagę na to, co jemy, wybierając produkty zdrowe i bezpieczne, czyli „ekologiczne”. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom, w trosce o nasze zdrowie oraz środowisko naturalne, sklepy coraz częściej wprowadzają do sprzedaży certyfikowane produkty rolnictwa ekologicznego. Pochodzą one z gospodarstw ekologicznych, w których wyprodukowano je bez użycia nawozów sztucznych, chemicznych środków ochrony roślin oraz antybiotyków i hormonów. Nie zawierają także syntetycznych aromatów, barwników, konserwantów i polepszaczy. Dzięki wykluczeniu pestycydów i nawozów sztucznych nie powoduje zanieczyszczenia gleby i wód gruntowych, ograniczają wypłukiwanie składników pokarmowych z gleby, sprzyjają różnorodności biologicznej, wymagają niewielkich nakładów energii i wytwarzają żywność wysokiej jakości. Zadaniem rolnictwa ekologicznego jest nie tylko produkcja żywności o wysokich parametrach jakościowych w zrównoważonym środowisku przyrodniczym, ale także ochrona i dbałość, o jakość całego środowiska naturalnego, w którym rolnictwo funkcjonuje oraz zapewnienie dobrostanu zwierząt. Łatwo je rozpoznać, bo posiadają certyfikaty wydawane przez instytucje upoważnione przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, o czym informuje napis na opakowaniu każdego produktu rolnictwa ekologicznego lub specjalna winietka. Takie produkty posiada w swojej ofercie sklep „Specjał Wiejski”, „Żółty Cesarz” czy rozpoczynający tworzenie sieci handlowej zakon Benedyktynów. W związku z tym można rokować w najbliższej przyszłości rozwój rynku żywności ekologicznej w Polsce poprzez sieć franczyzową.

Placówki specjalistyczne z żywnością ekologiczną i tradycyjną rzadko sprzedają towary jednego producenta. Podyktowane jest to względami ekonomicznymi, jak i filozofią działania, która odwołuje się do zapewnienia różnorodności, aby skutecznie dotrzeć do grupy docelowej. W tej grupie nie brak ciekawych koncepcji biznesowych, jak: „Specjał Wiejski”, „Bacówka” czy sklep „U Górala” oferujących przekrój tradycyjnych, polskich produktów, z których wiele posiada certyfikaty ekologiczne. Inni też mają szansę pójścia tą drogą. Wymaga to jednak dobrze opracowanego konceptu, jasnej i przejrzystej dokumentacji systemu franczyzowego, a przede wszystkim spójnej i konsekwentnie realizowanej strategii rozwoju. Koncepty oferujące wyłącznie żywność ekologiczną, takie jak „Żółty Cesarz”, mają kłopoty z pozyskaniem i utrzymaniem franczyzobiorców, ze względu na ciągle płytki rynek. Dlatego też lider tej branży- „Organie Farma Zdrowia”, rozważając franczyzę, otwiera sklepy własne. Rozwój rynku specjalistycznego jest pozytywnym czynnikiem oznaczającym początek fazy jego dojrzałości. Również w tym sektorze dobrym pomysłem na przyspieszenie rozwoju i rozszerzenie zasięgu z regionalnego do ogólnopolskiego może być franczyza.

Franczyzę społeczną w Polsce rozpropagowuje m.in. samorząd województwa warmińsko-mazurskiego, który postanowił promować markę turystyczną regionu „Baba pruska”. Kapitał do uruchomienia działalności pochodził z Europejskiego Funduszu Społecznego, co zostało zachowane w strategii rozwoju sieci. Główna działalność stowarzyszenia to promocja regionu i pomoc osobom, które zdecydują się rozpocząć działalność gospodarczą w branży związanej z turystyką i produkcją (zarówno rękodzielnictwo jak i produkcja spożywcza wg tradycyjnych metod). W chwili obecnej trwają przygotowania do uruchomienia pierwszych sześciu jednostek franczyzowych- bary z kuchnią regionalną i trzy mini zakłady przetwórstwa spożywczego (produkcja chleba, przetwórstwo warzyw i przetwórnia grzybów). Już na etapie budowy marki i testowania rozwiązań współpracowano z grupą około 80 podmiotów gospodarczych. Pomysł na franczyzę społeczną wziął się z ograniczonych możliwości rozwoju rynku pracy. „Na Warmię i Mazury” rzadko docierają wielkie firmy tworzące nowe miejsca pracy. Rozwijanie małych podmiotów gospodarczych jest jedyną szansą na zmianę warunków życia miejscowej ludności. Z drugiej zaś strony małe podmioty nie posiadają wystarczającej ilości środków na promocję, szkolenia czy rozwój kanałów sprzedażowych, więc jedynym logicznym wyjściem z sytuacji jest stworzenie grupy wspólnych interesów.

Rynek żywności ekologicznej jest jednym z najszybciej rosnących rynków na świecie i osiągnął już szacunkową wartość 40 mld dolarów. W Polsce rynek ten jest jeszcze bardzo mały, ale właśnie został odkryty i wszystkie liczące się sieci handlowe wprowadziły już lub są na etapie wprowadzania do swojej oferty te produkty. Otóż w 2008r. działało w Polsce już około 15 tys. gospodarstw ekologicznych, co stanowi 25% wzrost do 2007r., a powierzchnia upraw ekologicznych wzrosła do ponad 470 tys. ha. Utrzymanie takiej dynamiki wzrostu rolnictwa ekologicznego spowoduje, że Polska może w ciągu kilku lat wejść do grona europejskiej czołówki producentów tej żywności.⁷⁰

4. Franczyzowe sklepy specjalistyczne w Polsce

Rozwój tego formatu handlu detalicznego nie jest jednak aż tak dynamiczny, jak można było oczekiwać jeszcze kilka lat temu. Ma to związek przede wszystkim z kosztami innowacyjności wytworzenia produktów i ich cenami. Stąd też największe sieci powstają w oparciu o producentów, którzy w ten sposób szukają równowagi w rozwoju. Rosnąca specjalizacja wymaga rzeczywiście unikatowego produktu. Do najważniejszych sektorów, w których powstają sklepy specjalistyczne należą: mięsno- wędliniarski, piekarsko- cukierniczy i alkoholowy. Wschodzące branże w tej kategorii to żywność ekologiczna i tradycyjna. Wyjątek w pierwszej dziesiątce sieci sklepów specjalistycznych stanowi „Czas na herbatę”- sieć oferująca szeroki wybór herbat i mieszanek, której umiędzynarodowiony rozwój nie potwierdza jednak siły całej branży. Zakłady mięsne i piekarnie, rozwijające sieć sprzedaży w systemach franczyzy lub agencji, po okresie intensywnego nasycania rynku, preferują obecnie stabilny wzrost,

⁷⁰ Por. Raport roczny Organic Farma Zdrowia S.A., 2008, całość.

otwierając niewiele sklepów. Prawdziwy boom przeżywają za to punkty oferujące alkohole, przede wszystkim wina. Stąd też przyrosty liczby sklepów „Galeria Wina”, „Dobre Wina” czy też „Świata Alkoholi”. Placówki specjalistyczne z żywnością ekologiczną i tradycyjną rzadko sprzedają towary jednego producenta.

System franczyzowy to system, którego przedmiotem jest stworzenie sieci niezależnych podmiotów gospodarczych, które oferują produkty i usługi pod marką jej właściciela. Każdy z tych podmiotów działa samodzielnie, ponosząc wszelkie koszty wynikające z prowadzenia działalności, a także związane z tym ryzyko. Oznacza, zatem rozwój w oparciu o posiadane aktywa (najczęściej niematerialne: procesy produkcji, nazwę, reputację, znak towarowy) przy użyciu pieniędzy innych ludzi zwanych, franczyzobiorcami.

Najczęściej wykorzystywanym źródłem dochodu franczyzodawcy okazuje się procent płacony od obrotu (tzw. opłata kierownicza). To sprawiedliwa opłata, ponieważ każdy z biorców jest traktowany tak samo i płaci kwotę zależną od tego, ile udało mu się sprzedać. Ten sposób opłat chwalą również przedsiębiorcy dopiero zaczynający swoją działalność w systemie franczyzowym, oczywiste jest, bowiem to, że na początku sprzedaż nie jest duża, a przy opłacie stałej mogliby na nią nie zarobić. Franczyzodawca, by się jednak zabezpieczyć przed uzyskiwaniem niskich dochodów, może wprowadzić procent od obrotu plus stałą opłatę minimalną, która pozwala mu na stabilne szacowanie swoich dochodów w miesiącu (nie osiągnie mniejszego dochodu niż opłata minimalna).⁷¹

Podsumowanie

Przedsiębiorczość prywatna oceniana jest bardzo korzystnie, a przez posiadanie własnej firmy można osiągnąć nie tylko wysoki poziom samorealizacji, ale również zostać docenionym społecznie. W związku z tym coraz więcej osób pragnie uciec od biurokratycznego otoczenia wielkich organizacji i założyć własne przedsiębiorstwo. Niestety wielu z nich brakuje niezbędnej w warunkach otoczenia konkurencyjnego realnej zdolności konkurowania. W tym przypadku „z pomocą” może przyjść franchising, który oferuje biorcy sprawdzoną koncepcję działalności.

Okazuje się, że nie tylko nasi sąsiedzi poszukują żywności ekologicznej i my coraz częściej sięgamy po nią w sklepie albo wręcz jesteśmy stałymi klientami specjalistycznych sklepów z żywnością ekologiczną. I choć raport pt. „Rynek żywności ekologicznej w Polsce” pokazał, że tylko 7% polskiego społeczeństwa kupuje certyfikowaną żywność, to aż 45,5% badanych osób zadeklarowało chęć nabywania takich produktów. Skoro, więc już dziś potencjalnie zainteresowanych osób jest dość duże, być może rzetelna informacja o tym, jak dotrzeć do żywności ekologicznej, gdzie ją znaleźć i jak rozpoznać, zwiększy liczbę rzeczywistych jej odbiorców, a franczyza przyczyni się do prowadzenia efektywnej działalności ekologicznej.

---

⁷¹ Por. M. K. Stawicka, *Franczyza- droga do sukcesu*, Wydawnictwo Helion/ Onepress, Warszawa 2009, całość.

Bibliografia

1. M. Mendelsohn, Jak wybrać biznes dla siebie?, Warszawa 2005.
2. I. Murray, Przewodnik po franczyzie, Wydawnictwo Helion/ Onepress, Warszawa 2008.
3. M. K. Stawicka, Franczyza- droga do sukcesu. Wydawnictwo Helion/ Onepress. Warszawa 2009.
4. Tokaj- Krzewska, Franchising. Strategia rozwoju małych firm w Polsce, Difin, Warszawa 1999.
5. Raport roczny Organic Farma Zdrowia S.A., 2008.

Fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych

- obszary działalności

Fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych (FIR) została zarejestrowana w rejestrze fundacji w 2005r. FIR dzięki doświadczeniu posiada wiedzę w zakresie inicjowania oraz realizowania projektów rozwojowych na rzecz podnoszenia świadomości i wiedzy w zakresie rozwoju społeczno- gospodarczego.

Fundacja prowadzi **kompleksowe wsparcie w zakresie realizacji projektów rozwojowych, w tym również pozyskiwania dotacji unijnych na realizację projektów rozwojowych**. FIR posiada odpowiednie przygotowane do wdrażania inicjatyw, dzięki rozwijającej się sieci współpracy o zasięgu lokalnym, regionalnym oraz międzynarodowym. FIR prowadzi współpracę z kadrą dydaktyczną (doradcy, trenerzy), kadrą wyższych uczelni Torunia, Łodzi, Warszawy, Białegostoku, sektorem pozarządowym oraz przedstawicielami sektora publicznego. FIR posiada sprawdzone metody zarządzania projektami, odpowiednie kompetencje do zarządzania projektami z zachowaniem najwyższych standardów i dobrych praktyk oraz zespół projektowy z odpowiednim przygotowaniem i kompetencjami do wdrażania projektów.

Doświadczenie i nowoczesna struktura organizacyjna pozwalają efektywnie zarządzać projektami w różnych lokalizacjach, które są kluczowym elementem, na którym budowana jest pozycja Forum. Fundacja jest gotowa do współpracy od momentu podjęcia decyzji o przygotowaniu projektu, poprzez całościowe wsparcie we wszystkich aspektach jego realizacji, aż do chwili całkowitego rozliczenia projektu.

Cele Fundacji to przede wszystkim inicjowanie, wspieranie oraz realizowanie inicjatyw rozwojowych na rzecz podnoszenia świadomości i wiedzy obywatelskiej oraz propagowanie zasad demokratycznego społeczeństwa i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie gospodarczym, społecznym, oświatowym, kulturowym, środowiskowym, naukowym i informacyjnym.

Dotychczasowe usługi zrealizowane przez Fundację obejmowały m.in.: kompleksowe kampanie medialne i społeczne, współpracę z mediami, organizację konferencji, seminariów, śniadań biznesowych, produkcje radiowe, filmowe, publikacje, reklamy prasowe, szkolenia, projektowanie i realizację stron *www*, przygotowanie strategii promocyjnych oraz ich wdrożenie.

Projekty realizowane przez Fundację Forum Inicjatyw Rozwojowych- listopad 2009r.:

1. **Akademia Zrównoważonego Rozwoju (partner: Ramboll DK, Dania)**- projekt, mający na celu podniesienie świadomości ekologicznej, wykształcenie obywatelskich postaw proekologicznych, wzrost popytu na wykorzystanie „zielonych technologii”, „zielonych zamówień”, zainteresowania biznesem przyjaznym środowisku.
2. **Podlaskie Warsztaty Rękodzielnictwa- II edycja** - projekt skierowany do mieszkańców gmin wiejskich, miejsko- wiejskich i miast do 25 tys., w szczególności powiatu białostockiego oraz powiatów ościennych. Celem projektu jest podniesienie umiejętności zawodowych wśród mieszkańców obszarów wiejskich.
3. **Wiedza dla Podlasia**- projekt upowszechniający formalne kształcenie ustawiczne poprzez kampanię promocyjno- informacyjną skierowaną do mieszkańców województwa podlaskiego, przede wszystkim do osób w wieku 25 lat – 64 lat.

4. **Rodzice aktywni zawodowo**- projekt mający na celu podniesienie poziomu aktywności zawodowej i poprawę dostępu do rynku pracy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
5. **Moja Firma III edycja**- celem projektu jest wsparcie finansowe i szkoleniowo- doradcze nowopowstałych przedsiębiorstw.

Projekty zrealizowane przez Fundację Forum Inicjatyw Rozwojowych:

1. **Tradycyjne zawody- nowoczesna edukacja** - w ramach projektu zostały przeprowadzone warsztaty z zakresu serowarstwa, garncarstwa, wikliniarstwa i kowalstwa.
2. **Rodzina a praca- Rodzice aktywni zawodowo** - projekt miał na celu podniesienie poziomu aktywności zawodowej i poprawa dostępu do rynku pracy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
3. **Podlaskie ABC organizacji wiejskiej** - projekt miał na celu uzupełnienie i podwyższenie kwalifikacji przedstawicieli organizacji wiejskich.
4. **Wioski tematyczne na Podlasiu integracja poprzez działanie**- projekt miał na celu organizację powiatowych spotkań informacyjnych promujących ideę tworzenia wiosek tematycznych.
5. **Gmina Dobrzyniewo Duże- innowacyjne rozwiązania na rzecz integracji społecznej mieszkańców**- tworzenie wsi tematycznej.
6. **Gmina Krypno- innowacyjne rozwiązania na rzecz integracji społecznej mieszkańców**- tworzenie wsi tematycznej.
7. **Gmina Czarna Białostocka- innowacyjne rozwiązania na rzecz integracji społecznej mieszkańców**- tworzenie wsi tematycznej.
8. **Podlaskie Warsztaty Rękodzielnictwa**- warsztaty rękodzielnictwa z zakresu serowarstwa, wikliniarstwa, garncarstwa i kowalstwa dla mieszkańców obszarów wiejskich.
9. **„RAZEM”- w kierunku wioski tematycznej na Podlasiu**- modelowe rozwiązania w zakresie tworzenia wioski tematycznej wypracowane przez Partnerstwo RAZEM oraz Fundację Wspomagania Wsi.
10. **Moja Firma II edycja**- wsparcie szkoleniowe, doradcze i finansowe na rozpoczęcia działalności.
11. **Centrum Zielonych Technologii**- Forum Inicjatyw Rozwojowych realizowało projekt Centrum Zielonych Technologii w Partnerstwie z Podlaską Stacją Przyrodniczą NAREW oraz Biurem Inicjatyw Rozwojowych w ramach IW EQUAL .
12. **Talk It (Leonardo da Vinci)**- ułatwienie dostępu i promocję ciągłego kształcenia i rozwoju kompetencji językowych przedsiębiorców branży turystycznej poprzez organizację kursów pilotażowych.
13. **Firma XXI wieku**- program szkoleń wspierających rozwój e- biznesu.
14. **Konsultantka projektów finansowanych z Funduszy Strukturalnych**- szkolenia dla 40 kobiet pracujących i bezrobotnych, warsztaty kreatywności i doradztwo zawodowe.
15. **Moja Firma I edycja** - wsparcie szkoleniowe, doradcze i finansowe na rozpoczęcie działalności.
16. **Akademia Agroturystyki i Rękodzielnictwa** - wyjazd studyjny, warsztaty, szkolenia z zakresu organizacji działalności.

---

forum inicjatyw rozwojowych

Biuro Projektowe:
Fundacja Forum Inicjatyw Rozwojowych
ul. Warszawska 34, 15 - 077 Białystok
Tel/fax: 085 675 00 17
www.fir.org.pl

ISBN: 978-83-929825-0-0